

Hunan - Adnabyddiaeth :

N E U

D R A E T H A W D,

Y N D A N G O S

N A T U R a M A N T A I S

Y C Y F R Y W

W Y B O D A E T H B w y s f a w r,

A ' R

F F O R D D i'w Chyrhaeddyd :

Y N G H Y M M Y S G A G

A m r y w o Y S T Y R I A E T H A U a r y

N A T U R D D Y N O E.

Gan J O H N M A S O N, A. M.

Wedi ei Gyfeithu i'r GYMRAEG

Gan J O S I A H R E E S.

— e Cælo descendit *πρωτις* *σκαυτος*. Juv.

The proper Knowledge of Mankind is MAN. POPE.

C A E R F Y R D D I N,

Argraphwyd tros y CYFIEITHYDD gan I. ROSS : 1771.

AR WERTH HEFYD GAN

DAFYDD JONES, ABERHONDDU; DAFYDD MORGAN,
CASTELL NEDD; R. RHYDDERCH, GWERTHWR-
LLYFRAU, YNG NGHAERFYRDDIN, A — JEN-
KINS, GWERTHWR-LLYFRAU, BONTFAEN.

(Pris SWLLT heb ei rwymo).

1890-1891

CONFIDENTIAL

СТАТИСТИКА

NO. 1000

1947

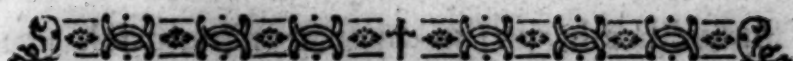
1945

44.

4. 2

R H A G Y M A D R O D D

Y R

AWDWR at y DARLLENYDD.

TESTUN y Traethawd canlynol fydd o bwys mawr ; etto nid yw cof gennyf i'w weled wedi cael ei ofod allan gyd â'r manylrwydd, eglurder a'r gallu hynny ag mae llawer o byngciau moesol a chrefyddol eraill wedi cael eu trin. Ac mewn gwirionedd nid yw ei werthfawrogrwydd ond anfynych yn cael ei amlygu mewn modd helaeth, neu ei gymmell mewn modd neilltuol i ni, mewn ymadroddion trefnus, trwy bregethu nac argraphu. Yr ystyriaeth o hyn, ynghyd â llawn hyder o'i fawr a'i helaeth ddefnyddioldeb, a'm gosododd ar y gwaith o geisio yn y modd hwn, ei wneuthur yn fwy adnabyddus i feddwl pob Cristion.

Un peth mawr oedd gennyf mewn golwg, wrth ofod y myfyrdodau hyn ynghyd oedd llesâd y ieuengŵid, ac yn enwedig y rhai hynny ag sy'n astudwyr, ac yn sefyll am y weinidogaeth sanctaidd ; i ba waith ni chânt un wybodaeth yn fwy digyfrwng angenrheidiol (nesaf i adnabyddiaeth o air Duw) nâf hyn a gyflwynir iddynt yn y traethawd canlynol ; i ba un y mae pob cangen o ddyfgeidiaeth ddynol yn *ddarostyngedig*, ac a ddylai fod yn *wasanaethgar*. Waith diammau diben mawr pob philosophydd-

iv RHAGYMDRODD.

fophyddiaeth, pa un bynnag ai naturiol, neu foefol, yw i *adnabod ein bunain, ac adnabod Duw.* *Y ddyfgeiddiaeth uchaf yw bod yn ddoeth, a'r doethineb mwyaf yw bod yn dda; fel y sylwa Marcus Antoninus yn rhyw le.*

Mynych yr ymgynnygodd i'm meddwl pan oeddwn yn dosparthu fy nhybiau ar y testun hwn; pa drueni yw fod gwybodaeth mor fuddiol yn cael yn gyffredinol ei hesgeuluso yn yn y drefn bresennol o ddygiad i fynu, a bod athrawon cyhoed, cyftal ag eraill, yn anghofio fod trefnu'r moesau yn fwy angenrheidiol tu ag at addysgiad perffaith, nâ thryfori'r deall. Felly yr oedd barn Socrates, yr hwn a wnaeth ei holl *Philosophyddiaeth yn fuddiol i wellbau moesau; ac a gymmerodd fwy o boen i unioni tymherau, nag i lenwi dealldwriaeth ei ysgolheigion; ac a gyfrifodd bob gwybodaeth arall yn ddifudd, ag nad oedd yn tueddu i'r diben hyn, sef i wneuthur dyn yn ddoethbach, neu yn well.* Ac mae'n ddiddadl pe dysgai'r ieuengetid yn y prif ysgolion y gelfyddyd o drefnu eu tymherau, llywodraethu eu hanwydau, a gwilio rhag llithriadau, hwy a gaent dderbyn mwy o fantais yn ol llaw, nag a allent ddisgwyl trwy'r adnabyddiaeth fwyaf manol o holl ofodedigaethau (*Systems*) yr hen a'r diweddar philosophyddiaeth.

Atteb call a chymmwys a roddodd Agesilaus brenhin Sparta i un ag a ofynnodd iddo, *Pa beth oedd yr hyn y dylai'r ieuengetid gael eu haddysgu ynddo yn bennaf?* Yntef attebodd, *y peth ag a fyddo arnynt fwyaf o eisiau ymarferyd ag ef pan bent wyr.* Pe canlynid yr unig reol hon yn ofalus

RHAGYMA DRODD.

6

ofalus yn y drefn o ddygiad i fynu, y mae'n debygol y byddai o fwy o fantais i'r ieuengctid nag yn gyffredinol y mae. Canys fel y sylwa Dr. Fuller, *Nid yw'r poen ag a gymmerwn mewn llyfrau neu gelfyddydau, ag a draethant am bethau ag sydd ymbell o fod yn fuddiol mewn bywyd, ddim amgenach nâ diwyd seguryd.* A ph'eth fy mewn bywyd ag y bydd mwy o achos i ieuengctid ymarferyd ag ef nâ hwn? A ph'eth fy y galarant am y diffyg o hono yn fwy nâ hwn? Beth fy ag y bydd arnynt eisieu mwy o help a chymmorth ynddo nâ iawn lywodraeth ar eu hanwydau a'u rhagfarnau? A pha bryd cymhwysach i dderbyn y cynnorthwyon hynny, ac i ofod sail i wybodaeth mor anhawdd, ond etto mor bwysfawr nag yn amser ein mebyd?

I'e allai y dywedid, " mai dyledswydd a " gofal rhieni'n briodol yw gwilied dros a diw- " ygio tymherau eu plant ym mlynnyddoedd " cyntaf eu mebyd, pan y gellir cyn hawdd- " ed ei wneuthur." Ond os na wneir yn effeithiol y pryd hynny, (gan mai anfynych iawn y gwneir) mae mwy o angenrheidrwydd o'r diwygiad gwedi hynny. Eithr y gwirionedd yw, mai dyledswydd priodol a gofal pawb ag sy â chadwraeth pobl ieuaingc arnynt yw hynny, ac a ddylai gael ei gyfrif fel y rhan fwyaf angenrheidion a phwysfawr o addysgiad.

Sylwiad difinyd a diwygiwr mawr oedd, *Fod yr bwn sy'n cyrraedd ei ddyfsg wrth draul ei foesau yn waeth o'i addysgiad.* A gallwn chwanegu, nad yw ef yr hwn nid yw yn gwellhau ei dymmer, ynghyd â'i ddealltwriaeth ddim gwell er hynny,

vi *RHAGY MADRODD.*

hynny. Canys fe ddylai gymmeryd mesur ei gynnyrch mewn gwybodaeth wrth ei wellhad yn ei foefau; a chofio nad yw ef ym mhellach yn ddyn dysgedig, nag y mae yn ddyn doeth a da; ac na's gall fod yn philosophydd cyflawn nes byddo yn Grifftion.

Ond pa fodd y mae fod philosophyddiaeth *foesol* yr hon a gafodd ei hareilio mor ofalus yn yr hen brif-athrofa, yn gorfod rhoddi lle i'r *naturiol*, yr hon yn ddechreuol a amcanwyd i fod yn wasanaethgar iddi hi? Yr hyn yw dyrchafu'r llawforwyn i le ei meistres. Y fath ofodiad ymddengys nid yn unig yn annhrefnus, ond hefyd yn niweidiol. Canys fel y mae'r meddwl yn fynied yn y rhan fydd i ddyfod o fywyd, yn gyttunol â'r argraphiadau a dderbyniodd mewn ieuengctid, yn naturiol fe farna, nad oes achos i ofalu, neu o'r hyn lleiaf ofod llawer o bwys ar y pethau hynny, y rhai ni argraphwyd ynddo fel pethau o bwys yr amser hynny. Ac felly fe dyfa i fynu mewn esgeulusdod neu ddibrisdod o'r pethau hynny ag sy'n fwy angenrheidiol i wneuthur dyn yn ddoeth ac yn wir ddeallus, nâ'r holl egwyddorion eraill o wybodaeth a ddygodd ganddo o'r ysgol neu'r coleg.

Peth galarus yw gweled gwr ieuangc o ddoniau a chymmwyfderau rhagorol, wedi myned trwy'r yrfa gyffredin o ddyfgeidiaeth y prif-ysgolion, yn dyfod i maes i'r byd yn hollol ddarostyngedig i'w anwydau a'i ragfarnau, y rhai a ddarfu gynnyddu gyd â'i ddyfgeidiaeth, a rhai pan ddelo i adnabod y bywyd hwn, a'r natur

RHAGY MADRODD. vii

natur ddynol yn well, a fydd iddo yn fuan i deimlo a chywilyddio o'u plegid ; ond yfgatfydd na ddichon byth eu gorchfygu tra byddo byw, o ddiffyg y cynnorthwy, ag a ddylasai dderbyn yn ei ddygiad i fynu. Canys camddyfsg yw un o'r tri pheth o blegid pa rai (fel y sylwa hen Gristion a philosophydd yn union iawn) y mae mor ychydig a chanddynt lywodraeth ar eu hanwydau.

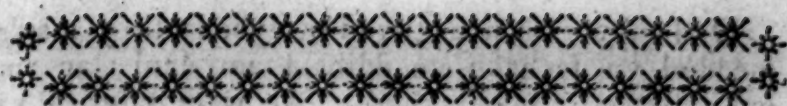
Ni fynnw'n i neb dybied fy mod yn dirmygu un rhan o ddysgeidiaeth ddynol, ond llawen fyddai gennyf weled y gangen dra buddiol hon o wybodaeth, adnabyddiaeth o'r galon, datguddiad o ragfarnau niweidiol, a iawn lywodraeth ar y tymherau a'r anwydau mewn rhagor o fri ; fel ag y mae yn angenrheidiol i wneuthur i fynu a pherffeithio y gwr bonheddig, yr ysgolhaig, a'r Cristion.

Ac os oes rhyw beth yn y traethawd canlynol ag a all fod yn fuddiol i astudwyr, y rhai ofalant am iawn lywodraethu eu meddyliau, tra bont yn eu cyfoethogi hwy â gwybodaeth lesiol, myfi a'i annerchwn mewn modd neilltuol i'w hyfytiriaethau hwynt.

Nid oes gennyf ddim ym mhellach i chwanegu ond dymuno ar y darllenydd i'm esgusodi am y rhydd-did a gymmerais i fynegu fy nhybiau ar y matter hwn, ac am ei gadw cyhyd oddi wrth sylwedd y traethawd canlynol ; yr hyn wyf yn adael yn awr i'w feddyliau difrif a di-duedd, ac i fendith yr hollalluog Dduw i'w wneuthur yn ddefnyddiol iddo.

TRAETH-

TRAE THAWD

A M

Hunan-Adnabyddiaeth.

R H A N I.

P E N N O D I.

NATUR a PHWYS HUNAN-ADNABYDDIAETH.

***** Mae chwant Gwybodaeth yn naturiol i
* * * * * feddwl dyn. Ac nid oes dim yn am-
* Y * lygu cynneddf a thuedd y meddwl yn
* * * * * fwy, nâ'r fath neilltuol o wybodaeth
* * * * * ag y mae yn garu fwyaf.

Yn llyn y gwelwn fod meddyliau isel a bychain yn cael eu boddloni yn fwyaf â'r wybodaeth o *bethau bychain*: megis mewn plant. Meddwl diog â'r hyn a dueddo yn unig at *ddifyrrwch*, neu i foddloni ei * fympwy. Meddwl ymofyngar a foddlonir orau â *Darluniad cywir o bethau*. Meddwl synhwyrol a deallus, â *Pbrawf sicr*, a gwybodaeth o'r celfyddydau dysgedig. Meddwl bydol ni chyfrif un wybodaeth yn debyg i'r wybodaeth o'r *byd*. Ond y dyn doeth a duwiol, o flaen pob math arall o wybodaeth, a ddewis yr wybodaeth o DD U W a'i *Enaid* ei hun.

A

Ond

• *Fancy*.

Onid rhyw fath neu gilydd o wybodaeth y mae'r meddwl yn fychedu yn ddibaid am dani : ac am ychwaneg o gynnydd ynddi. Ac wrth ystyried pa fath wybodaeth a chwennycha ef yn bennaf, y gellir yn hawdd adnabod ei duedd a'i dymmer dycciannol.

Y chwant gwybodaeth yma, megis ferchiadau eraill a blunwyd yn ein naturiaethau, a fydd barod iawn i'n cam-arwain, oddieithr ei iawn reoli. Pan y b'o yn cael ei gyfeirio at wrthddrychau anaddas, neu yn gweithredu mewn modd anaddas, y mae'n dirywio i *gywreinrwydd* gwag a beius. Siaml drist o hyn yn ein rhieni cyntaf, sydd gennym yn yr Ysgrythurau sanctaidd ; yr effeithiau anhappus o ba un fydd yn rhy amlwg ym mhawb.

Hunan-adnabyddiaeth yw'r peth a drinir yn y traethawd canlynol. Peth, pa fwyaf y meddyliwyf am dano, mwya pwysfawr a helaeth yr ymddengys. Mor bwysfawr, fel y tebygid fod pob cangen o hono yn llwyr angenrheidiol tu ag at y iawn lywodraeth o'r fuchedd a'r dymmer. Ac mor helaeth, fel pa agosaf fyddo'r olwg a gymmerom ni o'i amrywiol ganghennau, mwya i gyd fydd fyth yn agoryd i'r golwg, mor angenrheidiol a'r lleill o gael eu cyfsylltu ag ef. Cyffelyb i'r hyn a welwn ni trwy ryw fath o † ddrychau ar bethau naturiol. Pa orau y bo'r drychau, a pha agosaf y bo'r pethau yr edrychom arnynt, mwya i gyd o ryfeddodau a ganfyddwn ; a mwya i gyd o wybodaeth a gyrhaeddwn am rai rhannau, neu gynheddfau perthynol iddynt, ac na feddyliwyd erioed o'r blaen am danynt.

O blegid gogyfer a gwir *Hunan-adnabyddiaeth*, rhaid dal sulw manwl ar feddwl dyn ynghyd â'i amrywiol alluoedd a'i weithrediadau, a chael allan ei holl droion, a'i blygiadau dirgel. Onid e ni bydd ein gwybodaeth o honom ein hunain ond diffygiol ac amherffaith iawn ; a'r galon wedi'r cwbl

a'n twylla ni. Ac felty wrth drafod y peth yma y mae perygl nid bychan, naill ai o wneuthur cam ag ef, trwy ymfyniad ysgafn ac arwynebol *ar y naill law*, neu o redeg i ymfyniad rhy fanwl a philofophiaidd at wasanaeth eyffredin *ar y llaw arall*. Mi a gadwaf y tersynau hyn yn fy ngolwg, a cheisias hwylio y ffordd ganol rhyngddynt.

Adnebydd dy hun, sydd un o'r gorchymynion mwya defnyddiol a chynhwysfawr yn holl foefoldeb. Ac fe wyddys yn dda mewn pa gymmaint parch yr oedd ef gyd â'r hen bobl gynt; ynghyd â'r ddyledswydd o *hunan-ymholiad*, yr hon sydd ynglyn wrtho.

Fe ddywedir mai *Thales* y *Milefiad* ydoedd yr awdwr cyntaf o hono (a). Yr hwn a arferai ddywedyd, mai y *peth calettaf yn y byd yw i ddyn adnabod ei hunan*. Gwedi hynny efe a fabwyfiwyd gan *Chylon* y *Lacedemoniad*; ac y mae yn un o'r tri gorchymyn hynny ag y dywaid *Plini* eu cyflegu yn *Delphos* mewn llythyrennau aur. Gwedi hynny efe a hoffwyd yn rhyfedd, ac a arferwyd yn fynych gan eraill. Hyd nes o'r diwedd iddo gyrraedd yr awdurdod o oracl ddwyfol; a bwrw o ddynion iddo gael ei roddi yn y dechreuad gan *Apolo* ei hun. Am ba farn gyffredin y mae *Cicero* yn rhoddi y rheswm hwn; "O blegid fod ynddo y cyfryw bwys o syn-
"wyr a doethineb ag a ymddengys yn rhy fawr i'w
"briodoli i neb rhyw ddyn". A'r farn yma, ynghylch ei ddyfodiad ef yn y dechreuad oddiwrth *Apolo* ei hun, oedd yr achos, ysgatfydd, iddo gael ei 'sgrifennu mewn llythyrennau aur dros ddrws ei deml ef yn *Delphos*.

A pha'm na ddylai y gorchymyn rhagorol hwn gael ei gynnal mewn cymmaint parch yn y byd *Crist'nogol* ag ydoedd yn y byd *Cenhedlig*, sydd an-

A 2

hawdd

(a) Efe ydoedd dywysog y Philosophyddion, ac a flodeuodd o amgylch oed y by. 3330, pan yr oedd *Josiah* yn frenhin ar *Juda*.

hawdd i'w ddychymmyg. Yr un yw'r natur ddynol yn awr a'r pryd hynny : Y mae'r galon mor dwyllodrus ; ac y mae ei gwiliaid, ei hadnabod, a'i chadw hi mor angenrheidiol. Ac nid ydym ni yn llai sicr fod y gorchymyn hwn yn ddwyfol. Ie, y mae genym ni lawer mwy o sicrwydd o hyn nag oedd ganddynt hwy ; yr oeddynt hwy yn *tybiaid* ddyfod o honi i wared o'r nef, yr ydym ni yn *gwybod* hynny. O blegid fe'i traddodwyd i ni mewn goleuni amrywiol, ac a'i heglurhawyd i ni yn helaeth gan yr Yspryd Glân, yn y datguddiad hwnnw ag y rhyngodd bodd i Dduw ei roddi i ni fel ein Harweinydd at ddyledswydd a dedwyddwch ; ym mha un *megis mewn drych* y gallwn gymmeryd golwg arnom ein hunain, a gwybod *pa fath ydym* †.

Y mae hwn yn dangos ein *hunain* i ni; yn treiddio i gonglau dirgelaf y meddwl ; yn diofsg ymaith bob cochl ; yn gosod yn âgored y *rhan oddifeu* ; yn manwl chwilio hyd yn oed yr *enaid* a'r *yspryd* ; ac yn cyfiawu *farnu meddyliau a bwriadau y galon* (e). Y mae'n dangos i ni gyd â pha fanylwch a gefal y dylem chwilio a phrofi ein hysprydoedd, holi ein hunain, gwiliaid ein ffyrdd, a chadw ein calonau, tu ag at gyrraedd yr wybodaeth bwysfawr yma o honom ein hunain ; i ba waith y mae 'n mynych alw arnom. *Holwch eich hunain*, ——— *Profwch eich hunain* ; ai nid ydych yn eich *adnabod eich hunain*,* *Holed dyn ef ei hun*, 1 Cor. 11. 28. Y mae ein Hiachawdwr yn edliw i'w ddisgyblion eu hunain-

† Iago i. 23. (e) Heb. iv. 12. * 2 Cor. xiii. 5. " Fe ddylai pob Cristion brofi ei hun, ac fe ddichon ei hadnabod ei hun os bydd yn ffyddlon mewn ymholiad. Annogiadau mynych yr Ysgrythur i hynny a gynnwys y ddau beth yma, *sef*, bod yr adnabyddiaeth o honom ein hunain yn gyrrhaeddadwy, ac y dylem ymegnio yn ei hol hi. Pa ham yr annogai'r Apostol hwynt i'w chwilio a'u profi eu hunain, oddiethr ei fod yn bosibl iddynt eu hadnabod eu hunania trwy'r cyfryw brofiad ac ymholiad ?" *Bennet's Christian Oratory*. t. d. 568.

anwybodaeth, *Ni wyddoch*, medd efe, o ba yspryd ydych chiwi, Luc ix. 55. Ac medd yr Apostol, *Ostybia neb* (trwy hunan-anwybodaeth) *ei fod yn rhywbeth*, ac yntef heb fod yn ddim, y mae efe yn ei dwyllo ei hun. Eithr profed pob un ei waith ei hun, ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac nid mewn arall, Gal. vi. 3, 4. Yma gorchymynir i ni, yn lle barnu eraill, ein barnu ein hunain; a gochelyd y byrbwyll-dra anesgusodol o gondemnio eraill am yr un beiau ag y byddom ni ein hunain yn euog o honynt, *Rhuf.* ii. 1, 21, 22. Yr hyn y mae dyn hunan-anwybod-us yn barod iawn i'w wneuthur; i.e., i dramgwyddo mwy wrth fai bychan mewn arall, nag wrth un a fo mwy ynddo ei hunan; pa ynfydrwydd, hunan-anwybodaeth, a rhagrith, a geryddir yn llymm gan ein Hiachawdwr yn *Mat.* vii. 3—5.

Ac mor bwysfawr y bernid y peth yma dan oruchwiliaeth yr Hen Destament a ymddengys yn ddigonol oddiwrth yr ymadroddion hynny, *Cadw dy galon yn dra diefgeulus*, *Diar.* iv. 24. *Ymddiddenwch â'ch calon*, *Sal.* iv. 4. *Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghalon*; *prawf fi, a gwybydd fy meddyliau*, *Salm.* cxxxix. 23. *Hola fi, ARGLLWYDD, a phrawf fi; chwilia fy arennau a'm calon*, *Sal.* xxvi. 2. *Ceiswch a chwiliwn ein ffyrdd*, *Galar.* iii. 40. — A hyn oll fel yn angenrheidiol gogyfer a'r hunan-adnabyddiaeth yma, ar ba un yn unig yr iawn seilir heddweh sylweddol.

Pe b'ai dynol-ryw yn fwy cyffredin yn deimladwy o bwys ac angenrheidrwydd yr hunan-adnabyddiaeth yma, ac yn meddu parch addas iddo; pe gwybyddent yr iawn ffordd i'w gyrhaeddyd; a phe b'ai iddynt, dan deimlad addas o'i ardderchowerwydd, ac o effeithiau dinystriol hunan-anwybodaeth, ond ei wneuthur ef eu gwaith beunyddiol i'w gyrraedd a'i feithrin; mor fuan y caem weled cyfnewid happus ym moefau ac ysprydoedd dynion! — Ond y trueni yw, na fyn dynion ddim ystyried; ddim dod i eu

meddyliau ar waith, mewn prysurdeb, ynghylch y pethau sydd yn benna oll yn eu haeddu ac yn eu gofyn. Trwy ba syrthni, esgeulusdra, a gwrthwynebrwydd afresymmol at hunan ystyriaeth, hwy a arweinir yn gibddall a di-deimlad i'r llwybrau enbeittaf o anghrediniaeth a drygioni, megis yr *Iuddewon* gynt; am anniolchgarwch a gwrthgiliad rhyfeddol pa rai y mae Duw ei hun yn enwi yr un peth yma fel achos; *Fy mbobl ni ddyall* †, Efa. i. 3.

Hunan-adnabyddiaeth yw y cyfryw wybodaeth am danom ein hunain, ag a ddengys i ni pa beth ydym, a pha beth yr ydym yn ei wneuthur, a pha beth a ddylem ni fod, a gwneuthur, mewn trefn i fyw'n gyfurus ac yn ddefnyddiol yma, ac yn ddedwydd ar el hyn. Y ffordd atto yw *hunan-ymholiad*; y diben o hono yw *hunan-lywodraeth*, a *hunan-fwynhad* — Y mae'n gynhwysedig yn bennaf yn yr adnabyddiaeth o'n *bensidiau*, yr hyn a gyrhaeddir trwy ddal sulw ar eu hamrywiol alluedd, cymhwysderau, anwydau, tueddiadau, gweithrediadau, cyflwr, dedwyddwch a thymmer. O blegid yr enaid yn briodol yw'r dyn, *Mat. xvi. 26.* a'i gymharu â *Luc ix. 25.* Nid yw'r corph ond y tŷ, yr enaid yw'r deiliad ag sy'n byw ynddo; y corph yw'r offeryn, yr enaid yw'r gweithydd ag sydd yn ei arferyd ef (i).

Yr wybodaeth yma, yr hon a drinir yn y traethawd canlynol, sydd yn meddu ar y tair priodoledd neilltuol hyn, y rhai sy'n ei gwahanu oddiwrth, ac yn peri iddi ragori ar, bob gwybodaeth arall. —

(r.) *Y mae o fewn cyrhaeddiad pob dyn fel eu gilydd.* Nid yw hi'n gofyn na chof cryf, na dychyminyg cyflym, na chyrhaeddiad dwfn, megis y gwna llawer gwybodaeth arall, tu ag at ddyfod i fesur canolig o adnabyddiaeth o honynt; yr hyn gan hyunny a'u gwna hwy yn *anghyrraeddadwy* gan y rhan fwyaf o ddynol-

† Neu, *Fy mbobl nid ystyria.*
Rhuf. vi. 13.

(i) 2 Cor. v. 1.

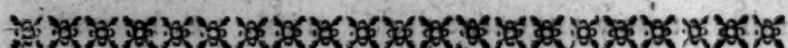

ddynol-ryw. Ac ni fetha neb a dyfod iddi o eisiau cyfleustra, a chymmorth a chyfarwyddyd addas i'r perwyl hynny; megis y gwneir mewn perthynas i lawer rhan arall o ddysgeidiaeth. Fe all pob dyn o ddyall cyffredin feddu arni, os bydd iddo ond adgynnull ei feddyliau crwydredig, eu troi i mewn arno ei hun, gwiliaid cyffroadau ei galon, a'u cymharu hwynt â'i reol.—(2.) *Y mae o'r un rhyw ganlyniad i bawb; ac o'r canlyniad mwyaf i bob un* †. Y mae rhannau eraill o wybodaeth yn cyfattedb i amrywiol gyflyrau bywyd. Rhai, yn fwy angenrheidiol i rai; eraill, yn fwy angenrheidiol i eraill. Eithr hon a berthyn yr un faint i bob un ag sy'n meddu enaid anfarwol, ac yn dymuno ac yn ceisio ei ddedwyddwch yn y diwedd.—(3.) *Y mae gwybodaeth o bethau eraill yn dueddol iawn i wneuthur dyn yn falch; hon yn wastadol a'i ceidw ef yn oftyngedig.* Ie, y diffyg o'r wybodaeth hon sy'n peri fod dynion yn falch o'r hyn sydd ganddynt. *Gwybodaeth fydd yn chwyddo*, 1 Cor. viii. 1. Ychydig o wybodaeth a gaiff yn fynych yr effaith yma ar feddyliau gweinion. A'r rheswm pa'm nad yw mesuron mwy o wybodaeth yn cael mor gyffredin yr un effaith yw, o blegid eu bod yn agori ac yn helaethu golygon y meddwl cyn belled, a gollwng i mewn iddo ar yr un pryd fesur da o hunan-adnabyddiaeth. Canys pa fwya fo gan ddyn o wir wybodaeth, mwya teimladwy a fydd ef o'i ddiffyg; yr hyn a'i ceidw ef yn oftyngedig.

Ac yn awr, *Ddarllenydd*, pwy bynnag ydwyt, beth bynnag yw dy gyflwr, dy sefyllfa, neu dy amgylchiadau mewn bywyd, os wyt yn ofni edrych i mewn i'th galon, ac yn wrthwyneb i hunan-adnabyddiaeth, na ddarllain ddim ym mhellach; dod heibio'r llyfr hwn; canys ni chei di ddim yma ag a wenhieithia dy hunan-dyb, ond rhyw beth ysgatfydd
ag

† Rhinwedd yn unig yw happusrwydd dyn.
A'i ddysg i gyd ei 'NABOD EF EI HUN.

ag a ddichon ei leihau. Ond os, chwennychi gyr-
raedd yr wybodaeth bwysfawr hon, a pheidio a bod
yn ddieithr i ti dy hunan yn hwy, dos ym mlaen ;
a chadw dy lygad yn agored i weled dy lun, gyd â
pha faint bynnag o anharddwch annisgwyliadwy y
dichon ymddangos i ti ; a gwrando yn amyneddgar,
tra y byddwyf, trwy gymmorth Duw, yn ceisio
gosod dy galon yn agored o'th flaen di, a'th ddwyn
i'r iawn adnabyddiaeth o honot dy hun, yn y pen-
nodau canlynol.

P E N N O D II.

Amrywiol Gangbennau Hunan - Adnabyddiaeth.
Rhaid i ni wybod pa fath greaduriaid ydym,
a pha fath rai a fyddwn ni.

ER mwyn cael golwg mwy neilltuol a threfnus
ar y peth hwn, mi gaf yma ystyried amrywiol
ganghennau hunan - adnabyddiaeth ; neu rai o'r
pethau ag sydd yn ei wneuthur i fynu. Yr hyn fe
allai a bair iddo ymddangos yn beth mwy helaeth a
chynhwysfawr nag y'm ni'n meddwl. Ac, (1.) Ad-
nabod ein hunain, yw gwybod a dwys ystyried *pa fath*
greaduriaid ydym ni, a pha fath rai a fyddwn ni.

(1.) *Pa fath ydym ni.*

Dyn sydd fod cymmysgedig, neu greadur wedi ei
wneuthur i fynu o dair rhan wahanol, sef yw hyn-
ny y *corph*, yr hwn yw y rhan ddaearol neu farwol o
hono ef; yr *enaid*, yr hwn yw y rhan fywiol neu
deimladwy ; a'r *yspryd* neu'r *meddwl*, yr hwn yw
y rhan resymmol ac anfarwol. — Y mae i bob un
o'r tair rhan yma eu fwyddau priodol. Ac y mae
dyn yn gweithredu yn deilwng o hono ei hun, pan
y bo'n eu cadw hwynt ar waith yn y fwyddau neill-
tuol a berthyn iddynt. — Ond nid digon gwybod
hyn

hyn yn unig fel pwngc o gywreinrwydd ; rhaid i ni ddilyn a mynych-dreiglo'r meddwl, a dirwasgu yr ystyriaeth er mwyn cyrraedd gwybodaeth ymarferol o honom ein hunain.

Nid corph yw'r cwbl o honom, ac nid creaduriaid byw yn unig ydym. Yr ŷm yn cael fod ynom natur fwy rhagorol nâ'r rhan ddifywyd neu y rhan anifeilaidd o'r greadigaeth. Ni a allwn nid yn unig ymsymmud a gweithredu yn rhwydd, ond ni a welwn fod ynom hefyd gymhwysder i adfyfrio, astudio, a dychymmyg ; a llawer o bethau eraill, nad oes dim argoel am danynt mewn creaduriaid direswm. Rhaid bod ein heneidiau ni gan hynny o ragorach natur nâ'r eiddynt hwy ; ac oddiwrth y gallu sydd ynddynt i ystyried, fe brofir eu bod yn sylweddau ysprydol. Ac yn ganlynol y gallant yn eu natur eu hunain fod yn anfarwol. A'u bod yn wir ddiau felly, ac na fyddant feirw yn dragywydd, a dystiolaethir yn ddigonol yn y 'sgrythyrau sanctaidd. — Bydded i ni ynte yn awr ddwys ymddiddan â ni ein hunain yn y modd canlynol :

“ O fy enaid, edrych yn ol ond ychydig o flynyddoedd, ac nid oeddit ti ddim ! — A pha fodd y cyfodaist ti allan o ddim ? — Ni allast ti ddim dy wneuthur dy hun, y mae hynny yn llwyr amhosibl. — Diammau ydyw, mai'r Hollalluog, hunan-fodol a thragywyddol hanfod *hwnnw*, yr hwn a wnaeth y byd, a'th wnaeth dithau o ddim. A'th alwodd di i fod pan nad oeddit ; a roddodd i ti y galluoedd yma i ymresymmu a meddyllo, y rhai yn awr a arferir gennyt i chwilio allan ddiben ac happusrwydd dy natur. — Efe, O fy enaid, a'th gynnysgaeddodd di â deall ac anfarwoldeb. Efe a'th ddododd di yn y corph yma megis mewn carchar ; lle y mae dy alluoedd wedi eu caethiwo, dy ddymuniadau wedi eu llygru, a'th rydd-did wedi ei golli. — Efe a'th ddanfonodd di i'r byd yma, yr hwn, fel y gwelir wrth bob
“ amgylchiad,

“ amgylchiad, fydd stad o ddisgyblaeth a phrosiad
 “ byrr. A pha ham y gosododd efe di yma ; pan y
 “ gallasai dy wneuthur yn yspryd mwy rhydd, brei-
 “ niol, a dedwydd ?—Ond attal y meddwl yma ;—
 “ y mae’n ymddangos fel cywreinrwydd rhy ryfyg-
 “ us. Ymosyniad mwy pwysfawr ac angenrheidiol
 “ yw ; I ba ddiben y dododd efe di yma ? a pha
 “ beth a ddisgwyl efe oddiwrthyt, tra y byddech
 “ yma ?—Pwy ran a amcanodd efe i mi gyflawni ar
 “ chwareufa’r bywyd dynol ; lle y mae efe, ac ang-
 “ ylion a dynion, yn edrychwyr ar fy ymddygiad ?
 “ Y rhan a drefnodd ef i mi fydd, yn ddiammau, o
 “ fawr bwys, o blegid y mae erbyn tragwyddol-
 “ deb (†). A pha beth ydyw, ond byw i fynu at
 “ ardderchowgrwydd fy natur resymmiol a deallgar ;
 “ ac fel y gweddai i greadur a aned ar fedr anfar-
 “ woldeb ?

“ A dywed wrthyf, O fy enaid, (o blegid, gan
 “ fy mod yn awr ynghylch cyrraedd gwell cydna-
 “ byddiaeth â thi, wedi bod yn ddieithr i ti yn rhy
 “ hir, rhaid i mi dy brofi di, a gofyn i ti lawer
 “ cwestiwn ‘agos’ dywed wrthyf, meddaf, tra y
 “ cyfyngi dy ddymuniadau at foddhad cnawdol, pa
 “ wahaniaeth fydd rhyngot ti a’r anifeiliaid a ddi-
 “ fetbir ? Wedi dy gaethiwo gan chwantau corph-
 “ orol, onid wyt yn gweithredu islaw i ti dy hunan ?
 “ onid wyt yn dy wneuthur dy hun yn gydradd â’r
 “ rhyw îs hynny o greaduriaid, y rhai a wnacthpwyd
 “ i’th wasanaethu di ? yn dy amharchu dy hunan,
 “ ac yn diyfnythu gwaith dwylaw dy Wneuthurwr ?

O cofia

(†) Fe ddywedir am y pennaf o’r prydyddion Lladin, pan
 ofynnwyd iddo gan gyfaill, pa’m yr oedd e’n ‘studio cymmaint
 o gywreinrwydd yn null ei farddoneg, addasrwydd ei berfonau,
 a phurdeb ei ymadrodd ; iddo ateb, In æternum pingo, *Yr*
wyff yn ‘serisenu erbyn tragwyddoleb. Pa ystyriaeth fydd
 fwy pwyng i gyfiawnhau a chymmell y fuchedd fwya diesgeu-
 lus a gwyliadwrus, nâ hon ; In æternum vivo, *Yr wyff yn*
byw erbyn tragwyddoleb ?

" O cofia dy nefol ddisgynfa ; cofia mai yspryd yd-
 " wyt. Darostwng gan hynny gyffroadau'r cnawd ;
 " ac na chytgam wneuthur dim a leihao dy ardder-
 " chowgrwydd genedigol, a ddianrhydeddo dy dde-
 " chreuad uchel, neu a anurddo dy natur ragorol.
 " —Ond gad i mi fod yn daer arnat. Ystyria
 " (meddaf) O fy enaid, mai yspryd anfarwol ydwyd.
 " Dy gorph a fydd marw ; ond tydi, *tydi* a fyddi
 " byw yn dragywydd, a'th dragywyddoldeb a gyfet-
 " tyb i'r modd yr ymddygych, a'r greddfau a gyr-
 " haeddych, dros dy fyrr gyffylltiad presennol â
 " chig a gwaed. O ! na wna ddim yn awr, ond
 " yr hyn a ellych edrych yn ol arno gyd â boddlon-
 " rwydd ym mhen myrddiwn o oesoedd i ddyfod.
 " Canys gwybydd, O fy enaid, na fydd i'th gyd-
 " wybod a'th goffadwriaeth ddim dy adael gyd â'th
 " gorph ; eithr canlynant di ar ol marwolaeth, a
 " byddant it' yn achlysur o hyfrydwch neu drueni
 " annhraethadwy yn y stad wahanol honno o
 " fywyd".

(2.) I feddu cyflawn adnabyddiaeth o honom ein
 hunain, rhaid i ni geisio gwybod, nid yn unig *pa*
fath rai ydym, ond pa fath rai a fyddwn ni.

Ac O, 'r fath greaduriaid gwahanol a fyddwn ni
 ar fyrr, oddiwrth yr hyn ydym yr *awrhon* ! Edrych-
 wn ym mlaen ynte, a throwm ein meddyliau yn fy-
 nych tu ag at farwolaeth ; er na's gallwn dreiddio
 trwy ei dywyllwch ef, na chyrhaedd y stad fydd tu
 draw iddo. Y mae *honno* yn guddiedig oddiwrth
 lygaid ein meddwl. Ac ni welodd Duw fod yn dda
 dafu cymmaint o oleuni arni, ac a foddha chwen-
 nychiadau aflonydd ac ymosyngar yr enaid am eu
 hadnabod. Pa fodd bynnag, gwnawn ni y defnydd
 gorau ag allom o'r ychydig oleuni hynny a ollyng-
 odd ysgrythur a rheswm i mewn ar y matter tywyll
 a phwysfawr yma.

" Dyro le i ystyriaeth, O fy enaid, a meddwl pa
 " fodd y bydd hi gyd â thi, pan yr ei yn yspryd
 " noeth

“noeth, heb gorph, i fydd dieithr o ysprydoedd, a'th
 “gydwybod yn effro gyd â thi, lle ni bydd un
 “gwrthddrych corphorawl i gael ei weled; ac ni's
 “gall dy gymmar a'th gyfaill anwyl y corph ddy-
 “fod yn agos attat. Ond lle y byddi, hebddo ef,
 “yn deimladwy o'r digrifwch mwya rhagorol,
 “neu o'r boenedigaeth fwya echryslawn. Wrth
 “forio yn angau, dy daith a fydd yn dywyll; a'r
 “wlad lle y cei dirio a fydd yn hollol ddieithr ac
 “anadnabyddus.—*Nid amlygwyd etto beth a fydd-*
 “*wn*”, † i Ioan iii. 2. Y

† “Fy enaid, rhaid rhoi 'fynu, a myned ar dy daith,
 I g'rwydro lle na's gwyddost, i'r trag'wyddoldeb maith;
 Cai wel'd mewn byd cuddiedig ryw beth na's gŵyr y byw:
 Ofnadwy gyfnewidiad! tro tywyll, erchyll yw.

Ond pan orfyddo arnat ymade â'r tŷ o glai,
 I'r rhyfedd ddieithr *Rhywsan*, yn noeth ehedeg wnai:
 Bydd amser erbyn hynny yn drag'wyddoldeb-gre',
 A thithau'n beth na's gwyddost, pa lun, nac ym mha le.

Mewn gwaeledd, erbyn hynny dychrynu fyddi'n fawr;
 Ni wyddost beth a weli, na ph'eth a wnai di'nawr;
 Mewn cyflwr synn brawychus, a'r byd o'th ol yn lân,
 Ammhosibl fydd dychwelyd, arswydus myn'd ym mla'n.

Nid rhyfedd yw gan hynny bod dyn yn brudd mewn braw,
 Wrth wel'd wynebau'r meirw, neu angau'n d'od gerllaw.
 Ei weipidogion duon a glwyfa'r meddwl glew;
 O'i flaen 'r â poen a chlefyd, o'i ol tywyllwch tew.

Rhyw yspryd caredigol, datguddia'r || rhin i ni; || *dirgelwch*
 Pa beth fydd raid in' deimlo? Beth a deimlasoch chwi?
 Rhybuddio'r y'ch bod angau yn agosau yn synn,
 A pha'm na ddysgwch hefyd beth yw marwolaeth in'?

Ar ol i chwi ymollwng a faethu'r cyfwng cau,
 Golygu'r ydych eraill i'r siwrnai fo'n nesau;
 Da gennych wel'd y trallod, awr hynod, fydd i'w rhan,
 Heb eistyn llaw garedig i'w cynnorthwyo i'r lan.

Pan dorrer cwlwm bywyd gan glefyd, aethlyd yw,
 Neu ddattod hwn gan oedran, yn hŵy ni ellir byw:
 'N ol gronyn bach o oediad, ac ymrysoniad synn,
 Yr enaid fydd yn crynu ar eitha'r bywyd hyn.

Rhwng ofni a gobeithio, mae'n rhaid anturio'nawr;
 A'r enaid tan ddychlammu tros y cyffiniau mawr,
 I ryfedd fanwl brofi, mewn byd tu draw i'r bedd,
 Ryw eilwaith fod ar ol hyn, a'r wawr ddieithrol wedd".

NORRIS. A gyfeithwyd gan L. H.

Y datguddiad hynny a wnaeth Duw o'i ewylllys i ddynol-ryw, a amcanwyd yn hytrach i'n cymhwyso ni i'r happusrwydd i ddyfod, a'n cyfarwyddo yn y ffordd atto, nag i amlygu i ni ei odidowgrwydd ef; neu ddangos yn bennodol pa fath ydyw. Hyn a adewir fyth mewn mesur mawr yn ddirgelwch; i attal ein hymmosfyniadau rhy gywraint ni ynghylch ei natur ef, ac i gadw ein meddyliau yn ddyfalach ar beth a berthyn yn fwy i ni, *sef*, Parottoad greddfod iddo. A pha fath yw hwnnw, ni allwn ni lai nâ gwybod, os credwn ni naill ai'n Bibl neu'n rheswm. O blegid pob un o'r rhai hyn a sicrhâ i ni, *mai'r hyn a'n gwna ni yn gyffelyb i Dduw, yw'r unig beth a ddichon ein cymhwyso ni i'r mwynhad o hono ef.*—Yma gan hynny boed i ni aros. Bydded ein mawr ofal, i fod yn *Sanctaidd megis y mae efe yn sanctaidd.* Ac felly, ac felly'n unig, y byddwn sicr o'i fwynhau ef, *ynng ngoleuni yr hwn y gwelwn oleuni.* A bydded y stad i ddyfod beth a fynno, ni a gawn ryw ffordd neu gilydd fod yn happus yno. A llawer mwy happus nag a allwn ni yr awr hon amgyffred; er na's gwyddom ym mha ryw fodd neilltuol, am fod Duw heb ei ddatguddio.

P E N N O D III.

Yr amrywiol Berthynasau ym mha rai yr y'm yn sefyll â DUW, â CHRIST, ac â'n Cydgreaduriaid.

II. *Y Mae hunan-adnabyddiaeth yn gofyn ein bod yn gwybod yn dda yr amrywiol berthynasau ym mha rai yr y'm yn sefyll â bodau eraill, a'r amrywiol ddyledswyddau fydd ynglŷn i'w cyfryw berthynasau.*

(1.) *Ein gwaith blaenaf a phennaf yw ystyried ein berthynas ag ef yr hwn a roddes i ni ein bod.*

B

Creadur-

Creaduriaid ei law ef ydym ni, a gwrthddrychau ei ofal ef. Ei allu ef sy'n cynnal y bod a roddodd ei ddaioni ef i ni. Ei haelioni ef a gyfranna i ni fendithion y bywyd *hwn*, a'i ras a ddarpar i ni ddedwyddwch bywyd gwell.—Ac nid yn unig ei greaduriaid ef ydym, ond ei greaduriaid rhesymmol a deallgar. Ardderchowgrwydd ein natur ni ydyw, ein bod yn abl ei adnabod a'i fwynhau ef yr hwn a'n gwnaeth ni. Ac fel creaduriaid rhesymmol Duw, yr ydym yn sefyll mewn dwy berthynas neilltuol ag ef; yr ystyriaeth mynych o barai fydd lwyr angenrheidiol tu ag at iawn *adnabod ein hunain*. O blegid fel ein Creawdwr, y mae ef yn *Frenbin*, ac yn *Dad* i ni. Ac fel ei greaduriaid ef; yr y'm ni yn *ddeiliaid* ei deyrnas ef, a *phlant* ei deulu ef.

(1.) *Deiliaid ei deyrnas ef ydym*. Ac fel y cyfryw yr ydym yn rhwym,

(1.) I roddi *ufudd-dod* ffyddlon i gyfreithiau ei deyrnas ef.—Ac y mae cynnifer o fanteision ynglŷn wrth y rhai'n fel y maent yn rhagori yn fawr ar bawb cyfreithiau dynol. Y maent wedi eu haddasu at ddaioni *neilltuol* pob un, yn gyftal a'r daioni cyffredin; ac wedi eu hamcanu i ddwyn ym mlaen ein happusrwydd amserol, yn gyftal a thragywyddol.—Y maent wedi eu cyhoeddi yn oleu-eglur; yn hawdd eu deall; ac mewn llythyrennau teg a hawdd eu darllain wedi eu hysgrifennu yng nghalon pob dyn; a'r doethineb, a'r rheswm, a'r anghenrheidrwydd o honynt a welir yn hawdd.—Fe'u cefnogir â'r annogaethau galluocaf a'r ddichon fenu ar galon dyn.—Ac os yw rhai o honynt yn anhawdd, y mae'r gras mwya effeithiol yn cael ei gynnyg yn rhad i galonnogi a chynnorthwyo ein *hufudd-dod*. Manteision nad oes gan neb cyfreithiau dynol i gymmell *ufudd-dod* iddynt.—(2.) Fel ei *ddeiliaid* ef rhaid i ni gyd â pharodrwydd dalu iddo yr *ymostyngiad* fydd ddyledus i'w *Ben-arglwyddiaeth*. Ac nid dim llai

llai yw hwn nag ymostyngiad y galon; gan ofstyngedig gydnabod ein bod yn dal pob peth dano ef, ac yn derbyn pob peth oddi wrtho ef. Y mae tywysogion daearol yn rhwym i fod yn foddlon i gydnabyddiaeth geiriawl, neu ymostyngiad ffurfiol yn unig. Canys ni allant hwy ofyn dim ond sydd oddi allan. Eithr Duw, yr hwn sy'n adnabod ac yn edrych ar galonnau ei holl greaduriaid, ni dderbyn ddim ond a ddel oddi yno. Y mae e'n gofyn addoliant ein holl eneidiau, yr hyn sydd yn drachyfiawn ddyledus iddo ef yr hwn a'u lluniodd, ac a roddes iddynt alluoedd, i'w adnabod a'i addoli ef.

—(3.) Fel *deiliaid* ffyddlon, rhaid i ni dalu'n firiol iddo ef y *deyrnged* yr hon a ofyn efe oddi wrthym. Nid yw hon fel y *deyrnged* ag y mae brenhinoedd daearol yn ei gofyn; y rhai sy'n ymddibynnu cymmaint ar eu deiliaid am gynhaliad eu hawdurdod, ag y mae eu deiliaid arnynt hwythau am yr amddiffyniad o'u meddiant. Ond y *deyrnged* a gais Duw gennym, sydd *deyrnged* o fawl ac anrhydedd; yr hon nid oes arno ef ddim o'i heisiau. O blegid ei allu ef sydd yn anymddibynnol, a'i ogoniant yn anghyfnewidiol; ac y mae efe yn anseidrol abl o hono ei hun i gynnal teilyngdod ei lywodraeth gyffredinol. Ond ein dyledswydd fwya *naturiol* ni ydyw tu ag atto ef fel creaduriaid. Canys ei foliannu ef, ydyw yn unig gosod allan ei fawl ef; ei ogoneddu ef, yw tannu ar led ei ogoniant ef; a'i anrhydeddu ef, yw ei wneuthur ef a'i ffyrdd yn anrhydeddus yng ngolwg a chymmeriad eraill. Ac fel y mae hon y ddyledswydd fwya *naturiol* ag sy'n rhwymedig ar greaduriaid i'w Creawdwr, felly hefyd teyrnged ydyw ag y mae efe yn ei gofyn oddiwrth bob un o honynt yn gyfatebol i'w hamrywiol dalentau, a'u galluoedd i'w thalu.—(4.) Fel *deiliaid* ufudd, rhaid i ni ymostwng yn foddlongar ac yn esmwyth i *drefniadau* ei lywodraeth ef, pa mor dywyll, neu dyrus bynnag y byddont, y mae rhai dirgelion yn perthyn i bob

llywodraeth, ac na ddichon deiliaid cyffredin mo'u dirnad. A chan hynny ni allant hwy ddim cyflawn farnu am ddoethineb neu uniondeb rhai mesuron cyhoeddus; o blegid y maent yn anwybodus naill ai o'u hachosion, neu o'u dibenion hwynt; neu o gymhwysder y moddion yn tarddu oddi ar sefyllfa neilltuol pethau ar y cyfryw amser. A pha faint gwirach yw hyn mewn perthynas i lywodraeth Dduw ar y byd? Doethineb yr hwn sydd ym mhell uwchlaw ein cyrhaeddiad ni, a *ffyrdd yr hwn sydd yn uwch na'n ffyrdd ni*. Pa fath bynnag, ynte, fyddo golwg bresennol pethau, fel deiliaid ufudd yr ŷm yn rhwym i ymoestwng; i roddi *doethineb a chyfiawnder i'n Gwneuthurwr*, gan hyderu y gwna Brenhin a *Barnydd yr holl ddaear farn*.—Hefyd, (5.) Fel deiliaid da o deyrnas Dduw, yr ydym yn rhwym i dalu parch addas i'w *weinidogion* ef. Yn enwedig os amlygant ffyddlondeb dilygredd i'w achos ef, a zel wirioneddol dros ei anrhydedd ef; os na byddant yn ceisio eu mantais eu hunain yn fwy nag eiddo eu dwyfol Arglwydd. Gweinidogion brenhinoedd daearol yn rhy synych a wnant hyn. A dedwydd a fyddai pe b'ai pawb o weinidogion y Brenhin nefol yn gwbl rydd oddi wrth hyn.—Nid yw e ddim peth ang-hyffredin i anrhydedd brenhin daearol gael ei glwyfo trwy ystyfau ei weinidogion. Y gwarth a'r dirmyg ag a desfir yn uniawngyrch attynt *hwy*, a draws-amcenir yn ei erbyn *ef*. Ac felly yr ydys yn ei gymmeryd. Felly ceisio gwneuthur gweinidogion yr esengyl, yn y cyffredin, yn wrthddrychau o ddirmyg fel y gwna rhai, sydd nôd amlwg o feddwl ansaf, a gwrthwynebus iawn i Dduw a chrefydd. Ac ymddygiad tra anheilwng o ddeiliaid ufudd ei deyrnas ef.—(*Yn olaf*) Fel deiliaid da, yr ydym i wneuthur cymmaint ag allom tu ag at ddwyn ym mlaen *ddaioni* ei deyrnas ef; trwy amddiffyn doethineb holl fesuron ei lywodraeth ef, a cheisio cymmodi eraill â hwynt, dan yr holl dywyllwch a'r anhawfdra

anhawffra ag a ddichon ymddangos ynddynt ; yn wrthwyneb i farnau halogedig yr annuwiol llwyddiannus, ac amheuon ae ofnau y cyhiawn cystuddiol. — Yn llyn y mae ymddwyn fel *deiliaid* ffyddlon o deyrnas nesoedd. A phwy bynnag a anghosio y rhan hon o'i ymarweddiad, neu a ymddygo yn wrthwyneb iddi, a ddengys fefur mawr o *hunan-anwybodath*.

Ond (2.) Fel *creaduriaid* Duw, yr ydym nid yn unig yn *ddeiliaid ei deyrnas* ef, ond yn *blant ei deulu* ef. A rhaid i ni edrych yn ofalus at y berthynas hon, a'i rhwymedigaethau, os mynnwn gyrraedd y wir adnabyddiaeth o honom ein hunain. — Ei blant ef ydym ni trwy *greadigaeth* ; ym-mha ystyr y mae yn wir Dad i ni, *Esa. lxiv. 8.* Ond yn awr, O *AR-GLWYDD*, ein Tad ni ydwyt ti : nyni ydym glai, a thithau yw ein *Lluniwr* ni ; ie, gwaith dy law ydym ni oll. Ac mewn ystyr mwy neilltuol yr ydym yn blant iddo ef trwy *fabwysiad*, *Gal. iii. 26.* Canys chwi oll ydych blant i *DDUW* trwy ffydd yng *Nghrist Iesu*. — A chan hynny (1.) Yr y'm ni dan y rhwymau mwyaf i'w *garu* ef fel ein Tad. Y mae cariad plant at eu rhieni wedi ei sylfaenu ar ddiolchgarwch am fendithion a dderbyniwyd, y rhai ni's gellir byth mo'u talu 'nol ; ac yn ol rheswm fe ddylai fod yn gyfatebol i'r cyfryw fendithion. A pha ddyledswydd sydd fwy naturiol ná charu ein cymmwyafwyr ? Pa gariad a diolchgarwch ynte sy ddyledus iddo ef, oddiwrth yr hwn y derbyniasom ni y fendithfwyaf, sef ein hanfod, a phob peth ag sy'n tueddu i'w wneuthur e'n gysurus ? — (2.) Fel plant Duw rhaid i ni ei *anrbydeddu* ef ; hynny yw, rhaid i ni lasaru yn anrhydeddus am dan ef, a throsto ef ; a gofalus ochelyd pob peth a ddichon dueddu er dianrhydedd i'w enw a'i ffyrdd sanctaidd ef, *Mal. i. 6.* Mab a anrhydedda ei dad : — ac os ydwyf fi Dad, Pa le y mae fy anrhydedd ? — (3.) Fel ein Tad yr y'm i *geisio ganddo* ef yr hyn a fo yn ddiffyg arnom. At

bwy yr â plant, onid at eu tad, am nodded a chym-
 morth yn amser perygl a chyfyngder? — Ac (4.)
 Rhaid i ni *ymddiried* i'w allu a'i ddoethineb, a'i dda-
 ionni tadol ef, i ddarparu drosom, i ofalu am danom,
 ac i wneuthur i ni yr hyn a fo goreu er ein lles. A
 pha beth yw hynny efe a wŷr oreu. I bryderu ac
 ofni pa beth a ddaw o honom, ac ymflino a grwg-
 nach dan y disgwyliad o ddrygau i ddyfod, tra y
 byddom yn nwylo a than ofal ein Tad yr hwn sydd
 yn y nefoedd, sydd ymddygiad anheilwng o blant.
 Ni all rhieni daearol ddim cadw ymaith oddiwrth eu
 plant y drygau a ofnant, o achos bod eu doethineb
 a'u gallu yn derynol; ond ein hanfeidrol-ddoeth
 a'n hollalluog Dad o'r nefoedd sydd yn ddigon abl.
Hwy a allant fod yn ymddifaid o gariad a thynerwch
 at eu plant, ond ein Tad nefol ni ddichon fod
 felly at ei hiliogaeth ef, *Esa.* xlix. 15. — (5.) Fel
 plant, rhaid i ni *ymfoddioni* yn ddistaw i'w drefniadau
 ef, heb ddisgwyl gweled doethineb y cwbl o'i ewy-
 llys ef. E fyddai yn anweddus ac yn amharchus
 mewn plentyn i ammeu awdurdod, neu ddoethineb
 ei rieni, neu i esgeuluso eu gorchymynion, bob pryd
 ma's gallo efe ganfod eu rhewm a'u diben hwynt.
 Llauer mwy afresymmol ac anghymmwyys yw'r cyf-
 ryw ymddygiad tu ag at DDUW, yr hwn nid ydyw'n
 rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd; yr hwn y mae ei
 farnau yn anebwiliadwy, a'i ffyrdd yn anolrheinadwy;
Job xxxiii. 13. Rhuf. xi. 33. — (*Yn olaf*) Fel plant
 rhaid i ni *ymostwng* yn amyneddgar i'w ddisgyblaeth
 a'i geryddon ef. Fe eill rhieni daearol rai prydiat
 geryddu eu plant mewn gwŷn ddigofus, neu fel y
gwolant bwy yn dda; ond ein Tad nefol sydd yn ce-
 ryddu ei blant ef yn wastad er llesad, ac yn unig
 os rhaid yw, ac yn llai o lawer na'n hanwiredd; *Heb.*
 xii. 10. 1 *Pedr* i. 6. *Ezra* ix. 13. — Dan ei geryddon
 tadol ef ynte byddwn bob amser yn oftyngedig ac yn
 ddiოდdesgar. — Dyma yw ein dyledswydd ni; y cyf-
 ryw dymmer, a'r cyfryw ymddygiad a hyn a ddylem
 ni ddangos tu ag at DDUW, fel ei blant ef.

Dyma'r ddwy berthynas neilltuol, ym mha rai, fel creaduriaid, yr y'm ni yn sefyll tu ag at Dduw. A thrwy beidio ymddwyn tu ag atto ef yn y modd a rag-grybwyllwyd, ni a ddangoswn na wyddom ni ddim, neu na ddarfu i ni ddim etto iawn ystyried ein dyledswydd tu ag atto ef, fel ei ddeiliaid a'i blant; neu ein bod etto yn anwybodus o Dduw ac o honnom ein hunain.—Yn llyn y gwelwn fod yr adnabyddiaeth o honnom ein hunain yn arwain yn union i'r adnabyddiaeth o Dduw. Mor wir yw daliad fulw difeinydd enwog diweddar, sef, “Bod “y neb sydd ddieithr iddo ei hun, yn ddieithr i “Dduw, ac i bob peth ag a ddichon ei gyfenwi “ef yn ddoeth ac yn ddedwydd.”

Ond, (2.) I'r diben i *adnabod ein hunain*, y mae perthynas arall ag a ddylai gael ei hystyried yn fynych gennym, a honno yw, *Y berthynas ym mha un yr y'm ni yn sefyll â'n Prynwr IESU GRIST.*

Yr oedd y berthynas o'r blaen yn gyffredin i ni fel dynion; y mae hon yn neilltuol i ni fel Crist'nogion, ac yn agori i ni welediad newydd o dyledswyddau a rhwymedigaethau, y fath na all dyn byth mo'u hanghofio, oddieithr iddo anferth anghofio ei hunan. O blegid fel Crist'nogion yr y'm yn ddisgyblion, yn ganlynwyr, ac yn weision i Grist, wedi ein prynu ganddo ef.

Ac (1.) Fel *disgyblion* Crist, yr ydym i ddyfsgu ganddo ef. I gymmeryd ein tybiau crefyddol allan o'i efengyl ef yn unig, yn wrthwyneb i ddywediadau traws-arglwyddiaethol dynion; y rhai ydynt weinïon ac amherffaith fel ninnau. *Na elwch neb yn athraw i chi ar y ddaear.* Tra y b'o rhai yn hofi gwahaniaethu eu hunain trwy blaid-enwau, megis yr oedd arfer y *Corinthiaid* gynt (am yr hyn beth y mae'r Apostol yn eu ceryddu) un yn dywedyd, *Yr ydwyf fi yn eiddo Paul*, un arall, *Minnau yn eiddo Apolos*, ac un arall, *Minnau yn eiddo Cephas*, 1 Cor. i. 12. Cofiw'n mai disgyblion Crist ydym; a'n bod
yn.

yn yr ystyr hyn i *enwi ei enw ef yn unig*. Y mae e'n ddiâu yn niweidiol i hwn, i geisio ein gwahaniaethu ein hunain trwy neb rhyw enw arall. Y mae mwy o gnawdolrwydd yn y cyfryw blaidd-enwau a rhan-iadau, nag y mae llawer o ddynion da yn ei feddwl; er mai nid mwy nag a ddarfu i'r apostol *Paul* (yr hwn yn erbyn ei ewyllys a ddodwyd yn ben ar un o honnynt ei hunan) eu rhybuddio hwynt yn ei gylch, *1 Cor. iii. 4.* — Yr ydym ni yn *eiddo Crist*; yr hyn a berthyn i ni yw, anrhydeddu yr enw goruwch hwnnw, trwy fyw yn addas iddo. Ac i lynu yn ddiysgog wrth ei efengyl ef, fel unig reol ein ffydd, Arweinydd ein buchedd, a Sylfaen ein gobaith; pa ddiystyrwch bynnag a ddioddefom naill ai oddiwrth y rhan halogedig, neu'r anghariadus o ddynol-ryw o herwydd hynny. — (2.) Fel Crist'nogion yr y'm yn *ganlyntwyr* i Grift; ac am hynny yn rhwym i fyw yn ol y patrwn a osododd efe o'n blaen ni, yr *hwn a adawodd i ni esampl fel y canlynem ei ol ef*, *1 Pedr ii. 21.* I ofalu ar fod yr un dymmer sanctaidd *ynom ni ag oedd ynddo ef*, ac i'w hamlygu megis ag y gwnaeth efe, ac ar y cyffelyb achlysuron. I hyn y mae e'n galw arnom yn *Mat. xi. 29.* Ac nid oes un dyn yn Griftion ym mhellach nag y mae e'n ganlynwr i Grift; gan amcanu at gydymffyrfiad mwy perffaith â'r esampl berffeithiaf honno o ddaioni cyffredinol, ag a adawodd efe i ni. — (3.) Fel Crist'nogion yr ydym yn *weision* i Grift; a'r amrywiol ddyledswyddau ag sy'n ddyledus ar weision i'w meistri mewn neb rhyw radd, sy ddyledus arnom ni iddo ef yn y gradd eithaf; yr hwn sydd yn disgwyl i ni ymddwyn yn ei wasanaeth ef gyd â'r cyfryw ffyddlondeb a gwresog-rwydd, ac ymlyniad diymmod wrth ei anrhydedd a'i achos ef, ar bob amser, ag sy'n rhwym arnom trwy rinwedd y berthynas hon; yn gyftal ag o blegid y daioni a'r cariad anhaeddiannol ac annherfynol a ddangosodd efe tu ag attom ni. — (*Yn olaf*) Gweision ydym ni wedi ein *prynu ganddo ef*; ac fel y cyfryw yr

yr y'm dan y thwymau cryfaf i'w garu ef, ac ymddiried ynddo.

Y mae hyn yn haeddu cael ei ystyried yn fwy neilltuol, am ei fod yn agori i ni welediad arall ar y natur ddynol, ym mha un y dylem yn fynych gymmeryd golwg arnom ein hunain, os dymunem adnabod ein hunain; a honno yw, fel creaduriaid *dirywiedig*. Y rhyfel tufewnol a deimlwn ni, yn enwedig ar rai amserau, rhwng egwyddor dda ag un ddrwg, (y rhai a elwir yn iaith yr Ysgrythur y *Cnawd* a'r *Yspryd*) am ba un yr oedd y cenhedloedd doethaf yn gwybod rhyw beth: hwn, meddaf, sydd brawf sicr ddarfod i'r natur ddynol ryw ffordd neu gilydd gael ei llygru, (a pha fodd y bu hynny a hyspyfwyd i ni yn ddigonol yng air Duw) ac nad yw hi ddim yn awr megis ag y daeth ar y cyntaf allan o ddwylaw y Creawdwr; fel ag y gellir cymhwyso y geiriau hynny y rhai a lasarodd St. Paul am yr luddewon yn neilltuol, at gyflwr presennol dynol-ryw yn gyffredinol, *Nid oes neb cyfiawn, nac oes un*; — *gwyrasant oll, aethant i gyd yn anfuddiol*; *nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un*; Rhuf. iii. 10, 11.

Hon sydd ystyriaeth alarus iawn; ond gwirionedd sicr, ac un o egwyddorion blaenaf yr wybodaeth ag yr y'm yn son am dani; a llwyr angenrheidiol o gael ei phwyso gennym, os dymunem fod yn deimladwy o'n dyledswydd a'n rhwymedigaethau tu ag at Grift fel y PRYNWR mawr; dan ba enw y mae e'n ymddangos er cymmorth ac adferiad dynol-ryw dan eu dirywiad cyffredinol.

Effeithiau truenus y gwrthgwymp dynol ydynt y ddau a ganlyn, sef (1.) Y cyndynrwydd ag sy'n tyfu synu yn ein meddyliau ni o'n mebyd, ac yn fuan yn sefydlu mewn greddfau pechadurus, y rhai a'n gwnant yn weinïon ac yn anewyllysgar i ufuddhau i ofynion cydwybod a rheswm, ac a elwir yn gyffredin *Llywodraeth* pechod. Ac (2.) Ar yr un pryd yr ydym yn ddarostyngedig i anfoddlonrwydd Duw,

Duw, a melldith ei gyfraith ef; yr hyn a elwir yn gyffredin *Cospedigaeth* pechod. Yn awr yn y ddwy ystyriaeth hyn y daeth Crist, *Oen DUW*, i dynnu ymaith bechodau'r byd; hynny yw, i dynnu ymaith ei *lywodraeth* ef trwy weithrediad ei ras, a'i *gospedigaeth* ef trwy haeddiant ei waed; i'n sancteiddio ni trwy ei Yspryd, ac i'n cyfiawnhau trwy ei farwolaeth; trwy'r cyntaf y mae e'n ein cymmodi ni â Duw, a thrwy'r olaf y mae e'n cymmodi Duw a ninnau*; ac felly y mae efe i ni yn *Gyfiawnder* ac yn *Nerth*. Efe a fu farw i bwrcafu i ni y dedwyddwch ag oeddym ni wedi ei fforffettu, ac y mae'n danfon ei ras a'i Yspryd i'n parottoi ni i'r dedwyddwch a bwrcaffodd ef. Mor berffaith yw ei brynedigaeth ef! mor addas yw'r feddyginiaeth a ddarparodd efe, at ein hafiechyd ni! — “O fendigedig Brynwr creaduriaid truenus, pa mor anhraethol yw fy rhwymau i ti! Ond O! mor anheimpladwy ydwyf fi o'r rhwymau hynny! y nod waethaf o'r dirywiad ag wy'n deimlo yn fy natur, ydyw anniolchgarwch gwrthun fy nghalon, yr hwn a'm gwna mor ddideimplad o'th ryfeddol gariad di. Hyd nes adnabyddwyf di, ni's gallaf adnabod fy hunan; a phan yr edrychwyf arnaf fy hun, boed i mi'n wastadol feddyliaid am danat ti! Bydded i'm teimlad beunyddiol o'm gwendid a'm heuogrwydd dywys fy meddyliau attat ti; a bydded i bob meddwl am danat ennyn yn fy nghalon y diolchgarwch gwresoccaf tu ag attat ti, tydi ddwyfol, dofturiol Gyfaill, Carwr, a PHRYNWR dynol-ryw!”

Pwy bynnag gan hynny a'i galwo ei hun yn Gristion, hynny yw, a broffeso gymmeryd efengyl Crist

* Nid wyf fi ddim yn meddwl wrth yr ymadrodd hwn fod Duw yn llwyr anghymmodlon tu ag attom ni, hyd nes cael o hono ei foddioni trwy ddioddefiadau haeddiannol ei Fab; canys pa wedd felly y gallasai efe fod wedi ei ofod ganddo ef i fod yn aberth o'iawn drosom ni? Eithr bod marwolaeth Crist y prawf egluraf o ewyllysgarwch Duw i ymgymmodi â ni.

Crist fel dwyfol ddatguddiad, ac unig reol ei ffydd a'i ymarweddiad; ond ar yr un pryd, a dalo fwy o barch i orchymynion dynion, nag i athrawiaethau CRIST; yr hwn a gollo olwg ar yr *esampl* fawr honno o eiddo Crist, yr hon a ddylai eneidio ei rodiad Crist'negol, a fyddo yn ddiofal am ei *wasanaeth*, ei *anrhydedd*, a'i *achos* ef, ac a gaeo allan yr ystyriaeth o iawn a haeddiant Crist, oddiwrth ei obaith am hap-pusrwydd; sydd yn anghofio mai *Cristion* ydyw; — sydd yn anystyriol o'r berthynas ym mha un y mae e'n sefyll i Grift, ac yn ganlynol yn dangos mesur mawr o *hunan-anwybodaeth*.

(3.) *Hunan-wybodaeth* sydd yn cynnwys hefyd ystyriaeth addas o'r amrywiol *berthynasau* ym mha rai yr ydym yn sefyll â'n *cyd-greaduriaid*: a'r rhwymedigaethau ag sy'n deilliaw oddi yno.

Os ydym ynein hadnabod ein hunain, ni a gofiwn y gostyngaidrwydd, y tiriondeb, a'r cariad ag sy ddyledus i rai o is-radd: y mwyneidd-dra, y cyfeillgarwch, a'r gwafanaeth ag sy ofynnol oddiwrthym tu ag at ein cyd-radd; y parch, yr ymofstyngiad, a'r anrhydedd a berthyn i rai o uwch-radd: a'r tegwch, cywirdeb, a'r ewylllys da ag sy'n ddyledus arnom i bawb.

Dyledswyddau neilltuol y perthynasau hyn ydynt yn rhy aml i'w henwi yma. Bydded yn ddigonol i ddywedyd, os na bydd dyn yn iawn ystyried yr amrywiol berthynasau o fywyd ym mha rai y mae'n sefyll ag eraill, ac yn cymmeryd gofal i ymddwyn yn addas i'r cyfryw berthynasau, gellir yn gyfiawn ddywedyd ei fod ef yn *anwybodus* o hono ei *hunan*.

A hyn sydd mor amlwg yntho ei hun, ac a addefir mor hawdd, fel nad oes dim yn fwy cyffredin nâ dywedyd, pan y byddo dyn heb ymddwyn mewn modd a fo gweddus tu ag at rai o uwch-radd nag ef, nad yw'r cyfryw ddyn ddim yn ei *adnabod ei hunan*. Ond pa'm na ellir dywedyd felly yr un modd mor gyfiawn am y sawl a ymddygo yn anweddus tu ag at eu hîs-radd? Mi a wn na chymhwysir dim o'r ymadrodd
mor

mor fynych at y cyfryw ; ond nid wyf fi'n gweled un rheswm pa'm na's dylai, yn gymmaint a bod y naill mor gyffredin, a chyn amlycced nod o hunan-anwybodaeth a'r llall. Nag ê, o'r ddau, y mae dynion ysgatfydd yn barottach i fod yn fyrr yn eu dyledswydd a'u hymddygiad tu ag at y rhai a fo is nâ hwy, nag y maent tu ag at y rhai a fo uwch nâ hwynt. A'r rheswm am hyn debygid yw, o achos gall ofn anfoddlonrwydd rhai a fo uwch nâ hwynt, a'r canlyniadau drwg a ddichon darddu oddi yno, eu lluddias hwynt, a pheri iddynt dalu i'r cyfryw y dyledus barch a ddisgwyliant. Ond yn gymmaint ag nad oes mo'r fath bethau i'w rhwyfstro i dorri eu dyledswydd tu ag at rai is eu llaw, (oddiwrth anfoddlonrwydd pa rai nid oes ganddynt nemawr i'w ofni) y maent yn barottach dan rai profedigaethau i ymddwyn mewn modd anweddus tu ag attynt hwy. Ac fel y bydd i ddoethineb a hunan-adnabyddiaeth gyfarwyddo dyn i ofalu yn neilltuol, rhag iddo esgeuluso y dyledswyddau bynny ag y mae e'n fwyaf tueddol i'w hanghofio ; felly, mewn perthynas i'r dyledswyddau a ofynnir oddiwrtho ef tu ag at rai o is-radd, ym mha rai y mae e debyccaf o fod yn fyrr, efe a ddylai wasgu yn gryfach atto ei hun anhepgorol rwymau crefydd a chydwybod. Ac os efe ni wna felly, eithr a gymmer ei yrru gan angerdd anwydau gwylltion i fod yn euog o erwindeb, trais, a gorthrymriad, tu ag at y rhai a osodwyd gan Dduw a natur is ei law, y mae 'n sicr nad yw efe ddim yn ei *adnabod ei hun* ; na wŷr e ddim beth yw ei wendid neilltuol ei hun : y mae e'n anwybodus o ddyledswydd ei berthynas : a pha wedd bynnag y tybio ef am dano ei hun, y mae e'n ymddifad o wir yspryd llywodraeth ; o blegid ni fedr e mo'r gelfyddyd o hunan-lywodraeth. Canys y sawl fo yn anabl i'w lywodraethu ei hun, ni all byth fod yn gymmwys i lywodraethu eraill.

Os mynnwn ni ynte *adnabod ein hnnain*, rhaid i
ni

ni ystyriaid ein hunain fel *creaduriaid*, fel *Cristnogion*, ac fel *dynion*; a chofio y rhwymedigaethau ag sydd arnom, fel y cyfryw, tu ag at Dduw, tu ag at GRIST, a thu ag at ein *cyd-ddynion*; yn ein hamrywiol berthynasau â hwynt, i'r diben i gynnal priodoldeb, a chyflawni dyledswyddau y cyfryw berthynasau.

PENNOD IV.

Rbaid i ni iawn ystyried y gradd a'r sefyllfa a fywyd ym mba un y gosododd Rhagluniaeth ni, a pha beth sy'n gweddu i'r cyfryw un, ac yn ei harddu.

III. *Y Dyn ag fo'n ei adnabod ei hunan, a bwyllog ystyria y gradd a'r sefyllfa o fywyd ym mba un y gosododd Rhagluniaeth ef; pa beth yw dyledswydd a harddwch y sefyllfa honno; a pha mor addas a pberthynol i'r cyfryw un ydyw ei ymddygiad ef.*

Bod i ddyn gymmeryd arno enw, ac ymosod ynghylch gwaith ag na fo'n perthyn iddo, sydd † orhoffder. A pha'm yn ymddengys gorhoffder o un math mor wrthun, ag y gefid ef ddynion yn agored i ddiystyrwch cyffredin a chyflawn; onid o blegid ei fod yn nôd sicr o hunan-anwybodaeth? Beth yw'r achos fod llawer mor barod i dybied eu bod yn rhywbeth, a hwythau heb fod yn ddim; ac yn deisio rhagori yn y pethau hynny ym mha rai ni's gallant; tra b'ont yn esgeuluso'r pethau hynny ym mha rai y gallant rhagori? Pa ham y maent yn gwrthwynebu bwriad natur a rhagluniaeth; pan y bo rhai'n wedi eu hamcân hwynt i fod yn un peth, y mynnant hwythau fod yn rhyw beth arall? Pam, meddaf, ond o eisiau adnabod eu hunain, eu sefyllfa berthynol o fywyd, a'r enw a'r rhan a berthyn yn briodol iddynt?

Y mae yn ddaliad sulw cyflawn, ac yn wers ragorol

C

o addysg

† *affection.*

o addysg o eiddo cenedl-ddyn moesawl, " Mai chwareufa yw'r bywyd dynol, ac mai dynol-ryw yw'r chwareyddion, y rhai fydd a'u hamrywiol rannau wedi eu gosod iddynt gan feistr y chwareufa, yr hwn sy'n sefyll o'r tu cefn, ac yn edrych pa fodd y byddo pob un yn cyflawni ei ran. Gosodwyd i rai ran ferr, i eraill ran hir; i rai un isel, ac i eraill un uchel. Nid yr hwn a gyflawno y rhan uchaf a disgleiriaf ar y chwareufa a ddaw ymaith gyd â mwyaf o glod; ond y neb a gyflawno ei ran ei hun yn iawn, pa beth bynnag a fyddo. Cymmeryd gosal ynte i gyflawni ein rhannau priodol mewn bywyd yn iawn, a berthyn i ni; ond dewis pa ran mewn bywyd a gymmerom arnom, a berthyn i Dduw." — Ond ni ddichon dyn byth wneuthur ei ran yn iawn, oni ofala efe am dani; oni fydd e'n gwybod beth a berthyn iddi; pa faint llai, os dewis efe ran arall, ag na amcanodd natur erioed iddo. *Hunan-anwybodaeth* yn wastadol yw'r peth a arwain ddyn i geisio gwneuthur yr hyn na fo'n perthyn iddo.

Ai mewn sefyllfa isel a thlawd o fywyd y'th ofodwyd di?—Gwybydd ynte, fod Rhagluniaeth yn dy alw di i'r arferiad o ddiwydrwydd, boddlonrwydd, ymostfyngiad, amynedd, gobaith, ac ymddibyniad gostyngedig ar Dduw, ac ymddarostfyngiad parchedig i rai o uwch-radd. Yn y ffordd hon ti a elli lewyrchu trwy dy gyflwr isel; a gwneuthur dy hun yn hawddgar yng olwg Duw a dyn. Ac nid hynny yn unig, ond ti a gei fwy o foddlonrwydd, diogelwch, a hunan-fwynhad, na'r sawl ag sy'n ymsymud mewn gradd uwch, allan o ba un y maent mewn perygl o gwympo.

Ond a alwodd Rhagluniaeth di i ymddangos mewn sefyllfa fwy cyhoeddus, ac er helaethach lleshâd i'r byd?—Ti a ddylit yn y lle cyntaf ynte ofalu ar fod dy esampl, mor belled ag y bo hi'n cyrraedd, yn annogaeth i'r ymarfer o rinwedd cyffredinol. Ac yn nefaf i lewyrchu yn y rhinweddau hynny yn
neillduol

neilltuol ag sy'n harddu dy sefyllfa di orau; megis, ewyllys da, cariad, doethineb, cymmedrolder, dianwadalwch, ac uniondeb dihalog: ynghyd a gwrolder dewrwyd i dorri trwy bob gwrthwynebiad er dwyn y dibenion hynny oddi amgylch, ag y byddo gennynt olwg a thebygolrwydd am eu cyrraedd er daioni diamheuol dynol-ryw.

Ac megis y dysg hunan-adnabyddiaeth ni pa ran mewn bywyd a ddylem ei chyflawni, felly yr wybodaeth o hynny a ddengys i ni pwy a weddai i ni eu dilyn, ac ym mha bethau. Nid y'm ni ddim i gymmeryd esampl o ymddygiad oddiwrth y cyfrywrai ag fo â rhan wahanol wedi ei threfnu iddynt oddiwrth yr eiddom ni; namyn yn y pethau hynny ag fydd o gyffredinol harddwch a rhwymedigaeth. Os gwnawn, ni bydd i ni ond amlygu ein gorhoffder a'n gwendid, a'n gosod ein hunain yn agored i ddiystyrwch. Canys yr hyn a fo gweddus mewn un dyn a ddichon fod yn dra gwrthun ag anweddus mewn un arall. Ac ni ddylem ni ddim *dall* ganlyn rhai ag fyddo o'r un gradd, ac yn dwyn yr un broffes a ni ein hunain; ond yn y pethau hynny yn unig ag fo'n addas i'r cyfryw broffes. Canys nid ar y person y mae i ni edrych, ond ar addasrwydd ei ymddygiad ef i'w radd a'i alwad; a pheidio a'i ganlyn ef mewn dim ymnhellach nag y cadwo efe at hynny.

Y rhybudd hwn a berthyn yn neilltuol i ieuengctid, y rhai ydynt barod i ganlyn y sawl fo uwch eu llaw yn dra difwrw, yn enwedig y cyfryw ag fo'n rhagori yn y rhan a'r broffes ag y bont hwy eu hunain yn amcanu atti: ond, o ddiffyg dyall i farnu beth sy gymmwys a gweddus, a'u canlynant hyd yn oed yn eu gwendidau; pa rai o blegid eu cariad hwy at eu personau a gyfrifir ganddynt yn rhagoriaethau: a thrwy hynny hwy a ymddangofant yn waradwyddus mewn dwy ffordd, sef trwy weithredu yn anghytunol a'u proffes eu hunain, a thrwy y dilyniad gwan a gwasfaidd o eraill yn yr un pethau.

ym mha rai y gwnelont hwythau felly hefyd. I harddu unrhyw broffes ynte, rhaid i ni olygu yn unig yr hyn a berthyn yn briodol iddi.

Yn ddiweddaf, yn gymmaint ag na all un dyn ragori ym mhob peth, rhaid i ni ystyried pwy gyfran a drefnwyd i ni i'w chyflawni, yn y sefyllfa ym mha un y gosododd rhagluniaeth ni, a chadw at hynny, pa beth bynnag a fyddo, a cheisio rhagori yn hynny yn unig.

P E N N O D V.

E ddylai pob dyn adnabod yn dda ei dalentau a'i alluoedd ei hunan; a gwybod pa wedd i'w harferyd a'u defnyddio yn y modd mwyaf manteisiol.

IV. **N**I ellir dim dywedyd fod dyn yn ei adnabod ei hun, hyd nes byddo yn adnabod yn dda ei dalentau a'i alluoedd; yn gwybod i ba ddibenion y derbyniodd ef hwynt; a pha wedd y gellir eu harferu a'u defnyddio oreu i'r cyfryw ddibenion.

Gwr doeth a hunan-adnabyddus, yn lle amcanu at dalentau ag na bo ganddo, a ymefyd ynghylch defnyddio y rhai a feddo; fel y ffordd ym mha un y mae rhagluniaeth yn nodi allan ei ddefnyddioldeb priodol ef.

Megis ag y darfu i Yspryd Duw, er mwyn adeiladaeth yr eglwys, gyfrannu i'w gweinidogion hi amrywiaeth mawr o ddeniau ysprydol, 1 Cor. xii. 8—10. felly er mwyn y daioni cyffredin, y mae Duw yn gweled bod yn dda i gyfrannu i ddynion amrywiaeth mawr o dalentau naturiol; ac y mae i bob un ei ddawn ei hun gan **DDUW**; i un fel byn, ac i arall fel byn, 1 Cor. vii. 7. Ac y mae pob un i gymmeryd gofal i beidio esgeuluso, ond i ail-ennyn dawn **DUW** fr
hwn

hwn fydd ynddo, 1 Tim. iv. 14. 2 Tim. i. 6. Canys fe'i rhoddwyd iddo i'r diben i'w ddefnyddio. Ac y mae'n rhaid ateb yn ol hyn, nid yn unig am ei gamarferu ef, ond hefyd am ei esgeuluso. Prawf o hyn yw'r farn a roddwyd ar y *gwas anfuddiol*, yr hwn a *ddododd y bunt* a dderbyntasai *mewn nasgyn*, Luc xix. 20, 24. ac arno ef yr hwn a *geth*, ac a *guddiodd ei dalent yn y ddaear*, Mat. xxv. 25—30.

Y mae e'n sicr yn argoel o *hunân-anwybodaeth* mawr, i ddyn anturio allan o'i gyrhaeddiad, neu geisio gwneuthur peth ag na bo ganddo na chyfleusdra na gallu i'w gyflawni. Ac am hynny gwr doeth a ystyria ynddo ei hun, cyn yr ymosodo ynghylch un rhyw beth o bwys, p'un a bod ganddo alluoedd i'w ddwyn ef trwyddo, a ph'un a bod y canlyniad yn debyg o fod er clod iddo; thag syrthio o hono dan y llwyth a osodo arno ei hun, a chael ei gyflawn farnu yn euog o fyrbwylldra, rhyfyg, a ffolineb. Gwelwch Luc xiv. 28—32.

Nid yw e ddim peth anghyffredin i rai ag fo'n rhagori mewn un peth, dybio y gallant ragori ym mhob peth. Ac heb ymfoddloni i'r mesur hynny o glod ag a ganiatteir gan bawb iddynt, ymestyn yn ol yr hyn na fo yn perthyn iddynt. Pa ham y chwenych areithydd gael ei gyfrif yn brydydd? Pa'm y cais difnydd enwog ymyrru a materion llywodraeth? Neu wladwr geisio bod yn philosophydd? Neu gressitwr fod yn ysgolhaig? Neu pa'm yr ymdrechfa gwr doeth i gael ei gyfrif yn ddigrif? Gwendid yw hyn ag a dardda oddiwrth *hunân-anwybodaeth*, ac y mae'r dynion mwyaf yn ddarostyngedig iddo. Yn ansynych y mae natur yn cynnysgaeddu un dyn a galluoedd at bob sefyllfa; eithr y mae'n cyfrannu ei rhoddion yn y byd presennol gyd â llaw gynnil. —Llawer dyn trwy'r gwendid yma a leijaodd ei glod wedi ei sylfaenu yn dda unwaith.

PENNOD VI.

*Rbaid i ni adnabod yn dda ein Hanallu, a'r
Petbau ym mba rai yr ydym wrth Naturiaeth
yn fyrr, yn gystal a'r Petbau hynny ym mba
rai yr ym yn rbagori.*

V. **R**HAID i ni, gogyfer a Hunan-adna-
byddiaeth hollol, nid yn unig ystyried ein
talentau a'n Galluoedd priodol, ond golygu hesyd ein
gwendidau a'n Diffygion, fel y gwypom ym mba le
y mae ein Gwendid yn bod, yn gystal a'n Cryfder.—
Onid e, megis Samson, ni allwn redeg ein hunain
i brofedigaethau a thrallodion aneirif.

Y mae man gwan ar bob dyn. A phob dyn
call a wŷr pa le y mae ef, ac a fydd sicr o gadw
gwiliadwriaeth ddauddyblyg yno.

Y mae rhyw faint o ddoethineb mewn cuddio
gwendid. Ni ellir dim gwneuthur hyn, heb ei
adnabod ef yn gyntaf; ac ni's gellir mo'i adnabod
ef heb fesur da o Hunan-adnabyddiaeth.

Peth rhyfedd ydyw 'r poen a gymmer rhai
dynion i gyhoeddi eu gwendidau; i hynodi eu
ffolineb eu hunain; ac i daenu ar led yn y modd
mwyaf cyhoeddus y cyfryw bethau, ag y dylai
fod arnynt gywilydd o'u plegid. Ond felly y
mae; fe debygid fod ar rai dynion gywilydd o'r
cyfryw bethau ag a fyddai er gogoniant iddynt,
tra y mae eraill a'u gogoniant yn eu cywilydd, Phil.
iii. 19.

Y gwendid mwyaf mewn dyn yw cyhoeddi ei
wendidau, a hoffi eu gwneuthur bwy 'n adna-
byddus. Ond gwagedd a dywys ddyn yn fynych
i hyn; yr hwn, heb adnabod mesur ei alluoedd,
a gais wneuthur pethau ag fo tu hwnt i'w gyr-
haeddiad; ac felly a ddengys i'r byd ddau beth er
anfantais iddo, ag na's gwyddent o'r blaen am
danynt;

danynt; sef, ei *ddiffyg* a'i *hunan-anwybodaeth* trwy ymddangos mor ddiystyr o hŏno.

Cam-gymmeriad (er ei fod yn dra chyffredin) yw cywilyddio llai o blegid diffyg tymmer, na diffyg deall. Canys nid yw e ddim gwir ddianrhydedd neu fai mewn dyn i feddu ar alluoedd meddwl bychain, os efe ni bydd mor wag a chymmeryd arno fod yn wr deallus, (yr hyn a fyddai mor wrthun, a gwaith dyn gwan a bychan o gorpholaeth yn gosod i synu yn lle gorcheftwr) o blegid peth ydyw na ddiehon efe mo'i wella. Ond fe all dyn mewn mesur da wellhau bai ei dymmer naturiol, os bydd efe yn ei hadnabod hi, ac yn gwilio drosti, megis ag y dylai. Ac am hynny y mae dangos gwendid cyfflon mewn tymmer, neu anwydau dilywodraeth, yn llawer mwy o anglod i ddyn na dangos gwendid synwyr neu ddeall.—Ond yr anglod mwyaf oll i ddyn yw, amlygu deall cryf a meddwl dilywodraeth ar yr un pryd. O blegid y mae grym ei reswm a'i ddeall ef yn rhoddi iddo lawer o fantais at lywodraethu ei anwydau. Ac am hynny ei waith ef yn cymmeryd ei lywodraethu ganthynt a ddengys, iddo ef esgeuluso neu gamarferu ei dalent naturiol; ac ymostwng yn ewyllysgar i gaethiwed yr anwydau a'r chwantau hynny, ar ba rai y rhoddasai natur iddo alluoedd i ddiogelu buddugoliaeth hawdd.

Y mae i wr doeth ei wendidau yn gystal a'r annoeth. Ond y gwahaniaeth rhyngthynt ydyw, fod gwendidau 'r naill yn adnabyddus iddo ei hun, ac yn guddiedig oddiwrth y byd; a gwendidau 'r llall yn adnabyddus i'r byd, ac yn guddiedig oddiwrtho ei hun. Y gwr doeth a wel y ffaeledau hynny ynddo ei hun, ag a fyddo allan o olwg eraill; ond y ffôl sydd ddall i'r brychau hynny yn ei fywyd, ag a welir yn amlwg gan bob dyn arall. Oddiyma yr ymddengys mai *Hunan-adnabyddiaeth* yw 'r hyn a wna y gwahaniaeth pennaf rhwng gwr doeth a ffôl, yn ystyr foefol y gair.

P. E. N.

PENNOD VII.

Yngbylch yr Adnabyddiaeth o'n Pechodau neillduol.

VI. **H**Unan-adnabyddiaeth a ddengys i ddyn y pechodau neilltuol ag y byddo efe yn fwyaf agored a darostyngedig iddynt; ac amlyga nid yn unig yr hyn a fo yn ainhrydferth, ond yr hyn a fo yn feius hefyd, yn ei ymarweddiad a'i dymmer.

Gweithredoedd oddiallan dyn yn fynychaf ydynt y mynegai cywiraf o'i dueddiadau oddifewn. Ac wrth y pechodau a gaffo le yn ei fuchedd ef chwi a ellwch adnabod beiau llywodraethol ei feddwl ef. A ydyw e'n dueddol i drythyllwch a gloddest? Fe ymddengys ynte mai cnawdolrwydd yw ei chwant tyccian-nol ef. A ydyw ef yn ymroddi i greulonder ac ymddial? Digofaint a malais ynte sy'n teyrnasu yn ei galon ef. A ydyw e'n hyderus, yn hyf ac yn eon? Amlwg yw mai chwant clod a dyrchafiad sydd yn ei ddirgel gymmell ef. A ydyw ef yn ffalst ac yn ddichellgar? Chwi ellwch benderfynu fod yn ei dymmer ef gyfrwyfdra naturiol yn ei dueddu at hyn; a'r tueddiad dirgel yma sydd yn feius, yn gyfattebol i'r gradd ym mha un y bo'r gweithredoedd oddiallan yma, y rhai a darddant oddiwrtho, yn trofeddu terfynau rheswm a rhinwedd.

Y mae gan bob dyn ryw beth neilltuol yn nhro ac ardymmer ei feddwl, yr hyn a'i gwahaniaetha ef gymmaint a chyfansoddiad neilltuol ei gorph. A'r ddau hyn, sef, ardymmer ei feddwl, a chyfansoddiad ei gorph ef, nid yn unig a'i tueddant ef at rai math o bechodau, yn fwy nag eraill, ond a wnant yr ymarfer o rai rhinweddau yn llawer haws.

Yn awr y pechodau yma i ba rai y mae dynion yn gyffredin yn fwyaf tueddol, a'r profedigaethau hynny yn erbyn pa rai y mae ganddynt leiaf o allu i wrthsefyll, a elwir, ac nid yn anghymmwys, eu *Pechodau neillduol*; ac, yn y 'scrythur, eu *Hanwiredau*.

eu hunain, Sal. xviii. 23. a'r pechodau sydd bared i'w hamgylchu, Heb. xii. 1.

“ Megis yn † llynſau y corph, felly ym meiau'r meddwl, y mae un yn dwyn rhwysg; yr hwn a arglwyddiaetha arnom, a'n tywys ac a'n llywodraetha ni. Y mae ef yng nghorff pechod, yr hyn ag yw'r galon yng nghorff natur; y mae yn dechreu byw'n flaenaf, ac yn marw'n olaf. A thra y byddo byw, y mae'n cyfrannu bywyd ac yspryd i holl gorph pechod; a phan y byddo marw, y mae corph pechod yn marw gyd ag ef. Y pechod ydyw i ba un y mae ein cyfansoddiad ni'n arwain, ein hamgylchiadau yn ein bradychu, a'n harfer yn ein caethiwo ni; y pechod i ba un y mae nid yn unig ein rhinweddau, ond ein beiau hefyd, yn plygu ac yn ym-ostwng; y pechod, yr hwn, pan y chwennychom dwyllo Duw a'n cydwybodau, a esgusodwn ac a guddiwn gyd â phob rhyw ddyfais a rheswm dichellgar; ond, pan y byddom yn gywir tu ag at y ddau, a wrthwynebwn yn gyntaf, ac a orchfygwn y ddiweddaf. Mewn gair, y pechod yw ag sy'n teyrnasu yn y rhai ni adgenhedlwyd, ac sydd yn rhy fynych yn aflonyddu ac yn dychrynu (och! na bai hyn y cwbl) yr adgenhedledig.” Dr. Lucas.

Y mae rhai yn fwy tueddol at bechodau'r *Cnawd*; trythyllwch, anghymmedrolder, aflendid, diogi, hunan-foddhad, a gormodedd o bleserau anifeiliaidd. Eraill yn fwy tueddol at bechodau'r *Yspryd*; balchder, malais, cybydd-dod, traſa, digofaint, ymddial, cenfigen, &c. Ac yr wyf fi'n credu nad oes nemmawr, na chânt weled, wrth holi eu hunain yn fanol, fod gan ryw un o'r pechodau hyn yn gyffredin fwy o awdurdod arnynt na'r lleill. Eraill a'i canfyddant ef yn fynych ynthynt, os na wnant hwy eu hunain. A bod dyn heb adnabod ei bechod llywodraethol sydd hunan-anwybodaeth mawr yn wir; ac argoel iddo ef fyw tros ei holl fywyd ym mhell

† *Humours*,

mhell oddi cartref; o herwydd na wŷr efe ddim o hynny am dano ei hun, ac a eill pob un, a fo ond hanner awr yn ei gyfeillach, ysgatfydd ei fynegi iddo. Oddi yma y deillia y gwendid diriaid a ddengys rhai trwy farnu eraill, am yr un beiau ag y bont hwy eu hunain yn euog o'honynt, ac ysgatfydd i radd llawer mwy; yr hyn a geryddir gan yr apostol *Paul*, *Rhuf. ii. 1.*

Rhaid addef, mai gwaith caled ac annymuol yw i ddyn droi'n gyhuddwr arno ei hunan; chwilio am ei feiau ei hun, a chadw ei olwg ar yr hyn a baro iddo gywilydd a phoen wrth ei weled. Y mae e'n gyffelyb i rwygo yn agored hen glwyf. Ond gwell yw hyn, na gadael iddo farwau. Clwyfau'r gydwybod megis eiddo'r corph, ni's gellir mo'u iachau yn iawn nes eu chwilio i'r gwaelod; ac ni's gellir mo'u chwilio heb boen. Rhaid i'r dyn, a ymosodo ynghylch astudio ei hunan, fod yn foddlon i wybod y gwaethaf am dano ei hun.

Na chaewch gan hynny eich llygaid yn erbyn eich pechod mynwesol, neu na fyddwch wrthwyneb i'w gael ef allan. Pa ham y ceiswch chwi ei guddio neu ei esgusodi ef; ac y coleddwch gyd â hoffder wiber yn eich mynwes?—"Y mae rhai dynion yn gwneuthur â'u pechodau, megis y mae rhai gwragedd boneddigion â'u personau. Pan y byddo eu glendid wedi gwaethygu, hwy a geisiant ei guddio oddiwrthynt eu hunain trwy ddrychau twyllodrus, ac oddiwrth eraill trwy liwiau. Felly, y cais llawer guddio eu pechodau oddiwrthynt eu hunain trwy draws-farnau twyllodrus, ac oddiwrth eraill trwy esgusodion ac ymddangosiadau twyllodrus." *Bacster.* Ond hwy a dwyllant eu hunain yn fwy nâ neb. *Y neb a guddio ei bechodau ni lwydda, Diar. xxviii. 13.* Hunan-weniaith peryglus yw rhoddi enwau esmwyth a thyner i bechodau, i'r diben i gelu eu natur. Yn hytrach rhoddwch eich llaw ar eich calon, a dodwch hi yn eich mynwes, er iddi ddyfod allan (megis llaw *Moses*) yn wahanglwyfus fel yr eira, *Esfod, iv. 6.*

Ac er mwyn cael allan ein pechod anwylaf, ystyriwn pa rai yw'r gwrthddrychau neu'r pleserau bydol hynny ag a roddant i ni yr hyfrydwch mwyaf; hyn, y mae'n debygol, a'n tywys yn uniawn at ryw un o'n pechodau mynwefol, os pechod o drosfeddiad a fydd efe: a pha rai yw'r dyledswyddau hynny ag y darllenwn neu y clywn ni am danynt allan o air Duw, ag y cawn ni leiaf o duedd ynnom tu ag attynt? A hyn, gyd â phob tebygolrwydd, a'n cynnorthwya ni i gael allan rai o'n pechodau neillduol o ommeddiad; pa rai heb y cyfryw ymholiad blaenllaw y gallwn fod yn ddideimlad o honynt. Ac yn llyn y gallwn ni wneuthur cynnydd mewn un gangen bwysfawr o *Hunan-adnabyddiaeth*.

P E N N O D VIII.

Yr wybodaeth o'n profedigaethau mwyaf peryglus yn angbenrbeidiol i Hunan-adnabyddiaeth.

VII. **Y** Dyn ag fyddo yn ei adnabod ei hun a ŵyr pa rai yw ei brofedigaethau neillduol; ac a ŵyr pa bryd, ac ym mba amgylchiadau, y mae ef yn y perygl mwyaf o drosfeddu.

Ddarllenydd, os byth y mynnech chwi eich adnabod eich hunan, rhaid i chwi chwilio'r pwngc yma drwyddo. Ac os na wnaethoch chwi hynny erioed, gorphwyswch ar ol darllain y bennod hon, a gwnewch ef yn awr. Ystyriwch ym mba gyfeillach yr ŷch chwi 'n fwyaf tueddol i golli y meddiant a'r llywodraeth arnoch eich hun; ar ba achosion yr ŷch chwi 'n dueddol i fod yn fwyaf ysgafn ac anwiliadwrus, yn fwyaf twymn a byrbwyll. Ffowch o'r cyfryw gyfeillach, gochelwch y cyfryw achosion, os mynnwch chwi gadw cydwybod ddirwystr. Pa beth a'ch

a'ch yspeilia chwi fwyaf o'ch amser; ac o'ch tymmer? Od oes gennych ofal addas am ddefnyddio'r naill, ac am gadw'r llall, e fydd yn ddrwg gennych y cyfryw golled; a chwi a ochelwch yr achosion o hono, mor ofalus ag y gochelech ffordd yn cael ei hamgylchu gan ladron.

Ond yn neillduol rhaid i chwi edrych at yr achosion ac sy'n fynychaf yn eich bradychu i'ch pechodau anwylaf; ac ystyried y ffynnon o ba un y maent yn tarddu, a'r amgylchiadau ag sy'n cydsynio a hwynt yn bennaf. Hwyl a darddant yn ddiau oddiwrth eich tymmer naturiol, yr hon a'ch gogwydda ac a'ch tuedda chwi yn gryf attynt. Rhaid yw gan hynny gadw gwiliadwriaeth ofalus ar y dymmer honno, neu'r cyfryw duedd neillduol, fel man tra peryglus. A rhaid i chwi ochelyd yn ddewr y cyfleuderau a'r amgylchiadau hynny ag fo'n cydweddu a'r cyfryw dueddiadau, fel y profedigaethau cryfaf. Canys y ffordd i orchfygu tuedd pechadurus ydyw, yn gyntaf, gochelyd yr achosion adnabyddus ag fo'n ei gyffroi; ac yna, ffrwyno ei ysgogiadau cyntaf. Ac felly heb ddim cyfleusdra i gael ei borthi, se a gyll ei rym mewn amser o hono ei hun, ac a fetha o'i gynnefin fuddugoliaeth.

Y ffordd sicraf o orchfygu rai prydiau yw gochelyd ymladd; a blino'r gelyn, trwy gadw ymaith a phallu brwydr iddo. Ni arferodd *Ffabiws Maximus* ddim o'r cyfrwysedd hyn gyd â mwy o lwyddiant yn erbyn *Hanibal*, nag y dichon Cristion yn erbyn ei bechod neillduol, os bydd iddo ef ond gwiliad ei fantais. Peth peryglus yw temtio gelyn a fo trech nâ ni i'r frwydr, neu redeg i'r cyfryw sefyllfa, ag na bo lle gennym i ddisgwyl diangc o honi heb fod ar ein gwaeth.

Peth o bwys anrhaethadwy, tu ag at *Hunan-adnabyddiaeth* a *Hunan-lywodraeth*, yw adnabod yr holl ffyrdd a'r agoriadau i bechod, a dal sylw trwy ba ffordd yr ym ni ein hunain yn fynychaf yn nesaau

atto; a gosod rheswm a chydwybod i warchod y cyfryw ffyrdd, y cyfryw raglwybrau arferol i bechod, o ba rai, os unwaith y fengir ynddynt, y mae yn anhawdd iawn i wr ddychwelyd yn ol.

“ Gwiliadwriaeth, yr hyn sydd bob amser yn angenrheidiol, sydd yn bennaf felly ar yr ymgyrchiad cyntaf. O blegid dyna'r pryd y mae hawsfat gorchfygu'r gelyn; os na oddefwn ni iddo ef ddyfod oll y tu mewn i ni, ond ar ei nesfâd cyntaf y tynnwn i fynu ein nerthoedd, ac yr ymladdwn ag ef y tu allan i'r porth. A hyn a ymddengys yn amlyccach, os bydd i ni ddal sylw trwy ba foddion a graddau y mae profedigaethau yn ynnill tir gyd â ni. — Y peth cyntaf ac sy'n ymgynnyg i'r meddwl yw *ystyriaeth* noeth a syml; a'r dechreuad yma a gynhydda yn *feddylfryd* cryf; hwnnw eilwaith a chwanegir gan *hyfryd*och teimladwy; yna y canlyn *ysgogiadau* drwg; ac wedi cael o'r rhai'n unwaith eu cyffroi, nid oes dim yn ddiffygiol ond *cydsyniad* yr ewyllys, a thyna'r gwaith wedi ei orphen. Yn awr yn anfyntych y cyfrifir y camau cyntaf yma yn deilwng o'n gofal ni; weithiau ni ddelir dim sylw arnynt; hyd oni byddo'r gelyn wedi dyfod i fynu hyd attom, i.e. ac o fewn i'n caerâu, cyn i ni ei ganfod ef.” *

Megis ag y mae gan ddynion eu pechodau neillduol, y rhai sydd *fwyaf parod i'w hamgylchu*; felly y mae ganddynt hefyd eu profedigaethau neillduol, y rhai sydd *fwyaf parod i'w gorchfygu*. Fe ddichon y peth *hynny* fod yn brofedigaeth fawr i un, ag na byddo mewn un mesur felly i un arall. Ac os na bydd dyn yn gwybod pa rai yw ei brofedigaethau mwyaf, rhaid yw ei fod ef yn ddieithr iawn yn wir i'r gwaith a Hunan-ymholiad.

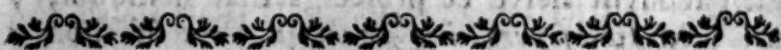
Megis y mae gelyn cyfrwys dynolryw yn cymmeryd gofal i dynnu dynion yn raddol i bechod, felly y mae e'n arfer eu tynnu hwynt yn raddol i brofedigaeth

D

aeth

aeth hefyd. Megis y mae e'n cuddio'r pechod, felly y mae e'n cuddio 'r brofedigaeth iddo; gan wybod yn dda, pe deuent hwy unwaith yn deimladwy o'r perygl o bechod, y byddent yn barod wed'yn i wiliaid yn ei erbyn. Os mynnem ni ynte lwyr adnabod ein hunain, rhaid i ni wybod nid yn unig pa rai yw 'n profedigaethau mwyaf cynnefin, fel na 'n tynner yn ddirybudd i *Bechod*, ond hefyd y cammau blaenorol a'r amgylchiadau darparedig, ag fo'n parottoi'r ffordd i'r cyfryw brofedigaethau, fel na 'n tynner yn ddirybudd i'r *Achosion* o bechod; o blegid y mae'r pethau hynny ag a'n harweinant ni i brofedigaethau i'w hyftyried fel profedigaethau, yn gystal a'r cyfryw ag a'n harweinant ni yn union i bechod.

A dyn ag fo'n ei adnabod ei hunan a wilia yn erbyn ei brofedigaethau pellennig, yn gystal a'r rhai nefaf atto; *megis*, Os bydd e'n profi cymdeithas gwr digllon yn brofedigaeth (fel y dywed *Salomon* ei bod, *Diar.* xxii. 24, 25.) e fydd iddo nid yn unig ei gochelyd hi, ond yr achosion hynny hefyd ag fo'n debyg o'i arwain ef iddi. A'r deisyfiad yng *ngwedd*i'r *Arglwydd* a'i gwna 'n gymmaint o ddyledswydd ar ddyn i wiliaid yn erbyn profedigaeth, a thani hi. Ac ni ddichon dyn weddio o'i galon ar i Dduw beidio a'i arwain ef i brofedigaeth, oddieithr cymmeryd o hono ef ei hun ofal i'w gochelyd hi.

PENNOD IX.

Hunan-adnabyddiaeth a amlyga ragfarnau dirgely Galon.

VIII. *C*Angen bwysfawr arall o hunan-adnabyddiaeth yw, bod i ddyn adnabod ei Ragfarnau ei hunan; pa rai, er eu bod mor ddwfn a chuddiedig, fel na byddo efe yn eu canfod, ydynt mor alluog a thycciannol

thycciannol, fel y rhoddant dro cryf, eithr annbeimladwy i'r meddwl.

Ni wn i am un peth neillduol ag y mae Hunan-adnabyddiaeth yn gynnhwysedig yntho yn fwy na hwn. Yn gymmaint gan hynny a'i fod yn rhan mor hanfodol, ac yn beth ag y mae dynion yn gyffredin yn rhy ddiystyr o hono, y mae 'n haeddu ei drafod ychydig yn helaethach.

Ni allwn ystyried y Rhagfarnau yma o eiddo'r meddwl mewn peithynas i *Dybiau*, *Personau*, a *Phithau*.

(1.) Ynghylch *Tybiau*.

Y mae'n ddaliad fulw cyffredin, ond wedi ei osod allan yn rhagorol gan awdwr enwog diweddar, "ein bod ni'n taro i maes mewn bywyd gyd a'r fath ddechreuadau tlawd o wybodaeth, ac yn tyfu i fynu dan y fath weddillion o goelgrefydd ac anwybodaeth, y fath ddylanwadau o eiddo cyfeillach ac arfer, y fath hudoliaeth o eiddo pleser, &c. fel nad yw e ddim rhyfeddod, os cyrrhaedda dynion reddfau o feddyliaid yn unig mewn un ffordd; i'r greddfau hyn mewn amser fyned yn dynn ac yn wrthnyfig; ac felly i'w meddyliau ddyfod i gael eu gorchuddio â'r cyfryw ragfarnau tewon, fel mai prin y dichon un pelydr o wirionedd, neu oleuni rheswm, dreiddio i mewn iddynt."

Nid oes un dyn nad yw'n hoffi rhyw ddull-neillduol o dybiau mewn Philosophyddiaeth, Llywodraeth, a Chrefydd, yn fwy nag un arall; os darfu iddo ef oll osod ei feddyliau ar waith yn eu cylch. Y peth a ddylem ni ymholi yn ei gylch ynte yw; pa fodd y daethom i lynu wrth y cyfryw dybiau? beth sy'n peri i ni eu hoffi gymmaint? A ddaethom ni iddynt mewn modd teg? neu a gymmhellwyd ni i roddi ein cred hawdd iddynt, cyn ein bod yn abl i farnu am danynt? Hyn fy debyccaf. Canys y mae'r argraffiadau a dderbyniom ni yn gynnar yn fynychaf yn tyfu i fynu gyda ni, ac nid yw e ddim yn hawdd

gennym ymadael a hwynt. Ond, pa fodd bynnag y daethom ni iddynt, rhaid eu chwilio hwynt drachefn, a'u dwyn at y *Maen-prawf* o synwyr da, rheswm sylweddol, ac ysgrythur eglur. Ac oni oddefant hwy hyn wedi hir drafod, rhaid eu troi hwynt ymaith fel cyfeiliornadau, â pha rai ein twyllwyd dan liw a chyffelybrwydd, ac yn lle, cywir gwyddorion gwirionedd.

Ac megis y mae'n rhaid i *Reswm* ac *Ysgrythur* amlygu ein rhagfarnau i ni, felly hwy yn unig a allant ein cynnorthwyo ni i gael gwared o honynt. Wrth y rhai hyn yr ydym i uniawnu, ac â'r rhai'n yr ydym i gydymffurfu, yn ein holl dybiau a'n barnau mewn crefydd, fel ein hunig gyfarwyddwyr, yn wrthwyneb i bob rheol, goleuni, neu awdurdod arall pa bynnag.

A rhaid cymmeryd gofal llesyd na bo i ni wyrddroi yr ysgrythur a rheswm at ein tybiau ni; yr hyn a gadarnhâ ein rhagfarnau ni yn hytrach na'u symmud. Canys beth bynnag na's gellir ei wneuthur allan yn amlwg, heb gymmorth cyffelybiaethau amherthynafol, a chyfrwys-ddadlwriaeth, fydd yn fawr i'w gwestiyno; yr hyn a barai i Arch-efgob *Tilotson* ddywedyd yn fynych, *Non amo argutias in Theologia*; Nid wyf fi'n caru cyfrwysdra mewn Difinyddiaeth. Ond

(2) Y mae meddwl dyn yn dueddol iawn i ragfarn naill ai dros neu yn erbyn rhai *Personau*, yn gyystal a rhai tybiau. Ac megis y tywys rhagfarn ddyn i *lesaru* yn dra afresymmol mewn perthynas i'r olaf, felly y tywys hi ef i *ymddwyn* mor afresymmol tu ag at y blaenaf.

Beth yw'r rheswm, yn lle siampl, na allwn ni lai na meddu cariad mwy calonnog at rai personau nag eraill? Ai oddiwrth gyffelybrwydd archwaeth a thymmer? Neu rywbeth yn eu gwedd, ag a bortha ein gwagedd ni? Neu ryw ysmaldod yn eu ffordd, ag a foddiona ein mympwy ni? Neu rywbeth yn
eu

eu cyfeillach, ag a adeilada ein deall ni? Neu ryw bereidd-dra yspryd, a phrydferthwch ymddygiad, ag fydd o naturiaeth yn ynnillgar? Neu oddiwrth gymmwynafon wedi eu derbyn neu 'n cael eu disgwyl oddiwrthynt? Neu oddiwrth ryw ragoriaeth hynod a nodedig ynddynt? Neu nid oddiwrth un o'r rhai hyn, ond rhyw beth arall, na's gallwn ddywedyd beth? Y fath ymofyniadau a'r rhai'n a ddangosant i ni p'un a bod ein parch a'n cariad wedi eu hiawn sefydlu : neu'n tarddu yn unig oddiwrth gyffroad natur, rhagfarn dall, neu rywbeth gwaeth.

Ac felly ar y llaw arall, mewn perthynas i'n hanghariaid ni tu ag at ryw un, a'n gwrthwynebrwydd iddo ef; os mynnwn ni adnabod ein hunain, rhaid i ni chwilio i waelod hyn, a mynnu gweled nid yn unig beth yw y rhith, ond y gwir achos o hono : pa un a'i fod yn gyfiawn, a'n casineb ni'n priodol gyfatteb iddo.— A ydyw ei ffordd ef o feddyliaid, o lesaru, a gweithredu, yn llwyr wahanol oddiwrth yr eiddod fi, ac a ydwyf fi am hynny yn anfoddlon iddo? Neu a dderbyniais i ryw sarhâd neu gamwedd oddi ar ei law ef? Bydded felly, fy nghafineb parhaus i atto ef, ar y naill neu'r llall o'r cyfrifon hyn, a ddichon darddu, er hynny, yn fwy oddiwrth ryw ragfarn afresymmol ynnof fi, nag oddiwrth un gwir fai ynddo ef.

Canys am y cyntaf: Ei ffordd ef o *feddyliaid*, o *lesaru*, a *gweithredu*, a ddichon ysgatfydd fod yn fwy union nâ'r eiddod fi; yr hon trwy rym defod ac arfer yn unig a ddewisir gennyf o flaen yr eiddo ef. Pa fodd bynnag, bydded mor gamfyniadol ag y bollen, fe allai na chafodd ef ddim o'r un fantais i wella ei ddeall, ei ymadrodd, a'i ymddygiad, ag a gefais i; ac am hynny y mae ei fyrdra yn hyn yn fwy egsusodol. Ac fe ddichon fod ynddo ef lawer math arall o ragoriaethau nad ydynt ynnof fi—"Ond y mae eise nid yn unig yn anwybodus a drwgfoesawg, ond

yn annioddefol o wag, a haerllug ar yr unpryd."—Ond, y mae'n bosibl na all efe ddim wrth *hynny*; eithr mai bai ei natur ef ydyw. Y mae e'n wrth-ddrych o dofturi yn hytrach nâ chafineb. A phe buasai gennyf finnau y cyfryw dymmer wrth naturiaeth, mi a'i profaswn ysgatfydd, er maint fy hunan-adeiladaeth, yn waith go anhawdd i'w llywodraethu. Ac am hynny, er na's gallaf byth ddewis y cyfryw un i fod i mi'n gyfaill, etto ni ddylwn i ddim oll ei gasâu ef, ond ei garu, a thosturio wrtho, a gweddio drofto, fel person dan lawer o anffortun; a bod yn ddiolchgar nad wyf finnau dan yr un fath.—Ond y mae efe yn hollol ddall "i'r bai yma yn ei dymmer, ac heb ddangos ei fod yn y mesur lleiaf yn deimladwy o hono."—Mwyaf i gyd fyth yw ei anffortun; ac fe ddylid tofturio *mwy* wrtho.

Ac am yr achos arall o ragfarn, "Efe a'm *digiodd* ac a'm *niweidiodd* i yn fynych." Boed i mi ystyried, (1.) *P'un a bod tramgwydd yn cael ei amcanu*; p'un a'm bod i yn cyfrif hynny i ddrwg-natur, ac a darddodd yn unig oddiwrth ddrwg-foesau; neu hynny i fwriad, ac a darddodd oddiwrth anwybodaeth. Onid wyf fi yn cymmeryd tramgwydd cyn iddo gael ei roddi? Os felly, arnaf fi y mae'r bai, ac nid arno ef. A'm hanfoddlonrwydd tu ag atto ef, a ddylwn ei droi yn fy erbyn fy hun.—Hefyd, (2.) *Oni ddarfu i mi ei gyffroi ef, pan yr oeddwn yn gwybod ei dymmer ef?* Arnaf fi y mae'r bai fyth. Mi a wyddwn neu a allaswn wybod am falchder, brydaniaeth, neu gyndynrwydd ei natur ef; pam ynte y cyffroais i ef? Y sawl a ymyrro â llew yn ddiachos, na ddifgwylied ddyfod ymaith bob amser yn goncwerwr.—Ond, (3.) A bwrw nad myfi a ddechreuodd; etto, *pa fodd y daethum i i'w gyfeillach ef?* Pwy a'm harwaenodd i i'r brofedigaeth? Efe a ymddygodd yn ol ei natur yn yr hyn a wnaeth ef; ond ni ymddygais i yn ol fy rheswm, trwy ofod fy hun mor agored iddo ef. Mi a'i hadwaenwn ef; pa ham

na's gochelais i ef, megis y gwnawn un rhyw grea-
dur embeidus arall ag fo 'n gwneuthur drwg with
naturiaeth? Os mynnaf wân fy mys i nyth Caccwn,
pa ham y beiaf hwynt am fy mrathu?—Neu,
(4.) Os na allafwn i ochelyd ei gyfeillach ef, *pa
bam nad ymarfogais?* Pam yr anturiais yn ammhara-
rod i gymmaint o berygl? Neu, (5.) A bwrw
iddo ef wneuthur i mi wir niweid a hynny yn an-
haeddiannol, heb fy mai neu 'm cyffroad i; etto
*onid yw fy ansoddlonrwydd i yn ei wneuthur lawer yn
waeth?* Onid yw e'n ymddangos yn fwy i mi, nac
i neb arall? Neu nac yr ymddengys i mi, wedi i'r
cyffro presennol synd heibio?—Ac (yn olaf) We-
di'r cwbl, *a ddylwn i ddim maddeu?* Pa fodd y
gallaf fi adrodd gweddi'r Arglwydd, neu ddarllain
Eglurhad ein Hiachawdwr arni, *Math. vi. 14, 15.*
gyd a thymmer ansaddeugar? A ydwyf fi yn go-
beithio y maddeuir i mi *ddeng mil o dalentau*; ac oni
faddeuaf fi i'm *Cyd-was gan ceiniog?* Pan na's gwn
i lai na edifarhaodd ef, ac na faddeuodd DUW
iddo; maddeuant yr hwn sydd yn anfeidrol rheittach
i mi nag yw fy maddeuant i i'm gelyn pennaf*.

Y mae'r cyfryw ystyriaethau yn dra defnyddiol i
leihau'n rhagfarnau ni yn erbyn personau; ac ar un-
waith i amlygu eu gwir achos, a rhagflaenu eu heff-
eithiau drwg. A pheth dedwydd a fyddai i Gristion,
pe gallai alw i gof a chymmwyso atto ei hun, hanner
y pethau da ac a allodd Ymmerodr a Philoso-
phydd cenhedlig, sef *Marc Antoni*, eu llefaru yng-
hylch y matter hyn. Rhai o ba ymadroddion a
roddir isod †.

Os

* Rhyw ddyn a'm diystyrai: beth wed'yn? Pe b'ai ef yn
fy adnabod i yn well, fe a'm diystyrai ysgatfydd yn fwy.
Ond mi adwaen fy hun yn well nag y gall ef fy adnabod i;
ac am hynny mi a ddiystyraf fy hun yn fwy. Ac er y di-
chon ei ddiystyrwch ef yn y peth hyn fod heb fail, etto mewn
pethau eraill e fyddai llawer ormod o fail iddo. Am hynny
nid yn unig mi a goddefaf, ond a faddeuaf iddo.

† Yn y borau cofia ddywedyd wrthyt dy hun; Heddyw fe
allai

(3.) Y mae'r meddwl yn ddarostyngedig i ragfarn yn erbyn neu o blaid rhai *pethau* a *gweithredoedd* neilltuol,

allai y cyfarfyddaf â rhyw un rhodrefgar, anniolchgar, digofus, dichellgar, cenfigennus, &c. Yn awr yr holl gynhedd-fau drwg hyn a darddant oddiwrth eu hanwybodaeth hwynt o dda a drwg. A chan fy mod i mor happus a deall prydferthwch naturiol gweithred dda, ac anharddwch gweithred ddrwg; a chan fod y person a'm hanfoddlona i yn berthynas agos i mi; ac er nad yn union o'r un gwaed a theulu, etto yn disgyn oddiwrth yr un Tad dwysfól o ran ei feddwl; ac yn olaf, gan fy mod yn credu na all neb wneuthur i mi wir niweid, o blegid na all efe beri i mi wneuthur peth anoneft o'm hanfodd; o herwydd y rhesymmau hyn hi chaf fi ddim gan fy nghalon i'w gafau ef, na chymmaint a bod yn ddigllon wrtho.

Yr ydych ar ymadael â'r byd; ac a ddysgasoch chwi ddim etto i fod yn gyfeillgar a phawb? Ac mai bod yn wr oneft yw'r unig ffordd i fod yn wr call?

Disgwyl peth amhosibl fydd ynfydrwydd; y mae yn amhosibl i ddynion drwg beidio a gwneuthur pethau drwg.

Rhagorfraint y natur ddynol uwchlaw anifeiliaid yw caru y sawl a'n hanfoddlono; i'r perwyl hyn ystyriwch, (1.) Mai perthynas i chwi yw'r sawl a rydd y tramgwydd; (2.) Ei fod e'n ymddwyn felly o eisiau gwybod gwell; (3.) Fe allai nad oedd ef ddim yn amcanu eich anfoddloni chwi; (4.) E fydd pob un o honoch yn eich beddau ar fyrr; ond yn bendifaddau, (5.) Ni wnaeth efe ddim niweid i chwi. O blegid y mae eich meddwl neu eich rheswm yr un ag ydoedd o'r blaen.

Meddyliwch am eich awr olaf, ac nac ymflinwch ynghylch beiau pobl eraill, ond gadewch hwynt lle y mae'n rhaid ateb o'u plegid.

Na fydded i chwi ad-dalu tymmer pobl ddrwg eu natur yn ol iddynt, na'u trin hwynt megis y gwnant hwy eraill o ddynol-ryw.

Er bod y duwiau yn anfarwol, etto y maent nid yn unig yn cyd-ddwyn yn amyneddgar a byd drygionus tros gynnifer o oesoedd; ond yr hyn fydd fwy, yn haelionus ddarparu drosto: ac a ydych chwi, a chwithau ar ymadael, yn blino dioddef, er eich bod eich hunan yn un o'r marwolion anhappus hynny.

Na chythruder chwi; canys fe wna dynion yr un gweithredoedd anhywaith drostynt drachefn, er i chwi ymholli-gan wenwyn.

Gwell.

neilltuol, yn gyftal a thybiau a phersonau neilltuol.

Os cewch gan hynny ynnoch eich hunain wrthwynebiad dirgel at ryw weithred neu ddyledswydd neilltuol, a'r meddwl yn dechreu edrych oddiamgylch am esgusodion a rhesymmau i gyfiawnhau yr esgeulusdra o honi, ystyriwch y matter yn dda: Ewch i waelod y cyfryw anewyllysgarwch; a mynnwch wybod beth sy'n peri yr annhuedd yma atti. Pa un ai'r weithred ei hun sydd, neu ryw amgylchiadau

Gwellhewch ddyn drygionus os gellwch, oni ellwch, cofiwch gael o'ch amynedd ei rodidi i chwi i gyd-ddwyn ag ef; fod y duwiau yn cyd-ddwyn yn amyneddgar â'r cyfryw ddynion, ac weithiau yn cyfrannu iddynt iechyd, a dyrchafiad, a chyfoeth.

Pan y bo pobl yn eich amharchu, ac yn dangos eu malais, ac yn eich enllibio, edrychwch i mewn i'w heneidiau bychain, ewch i'w gwaelod hwynt, chwiliwch eu dealltwriaethau; a chwi a welwch yn ebrwydd, na ddylai dim a'r a feddyliont neu a ddywedont hwy am danoch rodidi i chwi gymmaint a meddwl anesmwyth.

Y peth gorau i ddyn yw'r hyn a ddenfyn Duw iddo; a thyna'r amser gorau, pan y denfyn efe ef.

Y mae weithiau yn anhawdd gwybod yn sicr, pa un a gawsoch chwi ddrwg driniaeth ai peidio; o blegid gweithredoedd dynion yn fynych a ymddangofant yn waeth nag y bont: a rhaid bod un yn gwybod llawer o bethau yn berffaith, cyn y gallo farnu yn gyfiawn.

Ystyriwch pa faint mwy a oddefwch chwi yn fynych oddi wrth eich digofaint a'ch gofid, nag oddiwrth y cyfryw bethau ag yr ydych yn digio ac yn gofidio o'u herwydd.

Pan y meddylioch fod rhyw un wedi troseddu, dywedwch fel hyn wrthy eich hun: "Pa fodd y gwn i fod hwn yn fai? ond a bwrw ei fod, f'allai bod ei gydwybod wedi ei geryddu ef; ac yna y mae ef wedi derbyn ei gofp oddiwrtho ei hun."

At y rhai'n mi a chwanegaf ddwy neu dair o adnodau allan o'r ysgrythurau sanctaidd, y rhai ydynt o anghydmorol fwy pwys a theilyngdod na neb o'r ymadroddion a grybwyllwyd. *Diar. xix. 11. Synwyr dyn a oeda ei ddigofaint ef: A barddwch yw iddo fyned dros gamwedd. Rhuf. xii. 20, 21. Os dy elyn a newyna, portha ef, os sycheda, dyro iddo ddiod: canys wrth wneuthur byn, ti a bentyrri farawor tanllyd am ei ben ef. Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr gorchfyga di ddrygioni trawddaioni.*

au afrwydd ag fo'n cydfyned â hi; neu ryw ganlyniadau annymunol ag a ddichon ddylifo oddiwrthi; neu eich tyb o'ch anghymmwyfder atti yn bresennol. Yn awr fe allai nad yw'r holl bethau yma ond dychymygion. Ac esgeuluso dyledswydd amlwg a phendant oddi ar y cyfryw ystyriaethau, a ddengys eich bod dan lywodraeth ymddangosiadau yn fwy na gwirioneddau, ffansi yn fwy na rheswm, a thueddiad yn fwy na chydwybod.

Onid gadewch i'r meddwl gasglu ynghyd yr holl amgylchiadau afrwydd, a'u gosod hwynt yn y goleuni cadarnaf, i gaead eich ffordd at ryw beth a gyfrifir yn ddyledswydd; yn lle siampl, "y mae ef yn anhawdd iawn, y mae arnaf eisiau gallu, o'r hyn lleiaf yr wyf mor ddiuedd atto yn bresennol, fel na's gwnaf fi ddim o hono; ac hefyd e fydd fy mherson, fy ngair da, a'm heddwch mewn perygl oddi wrtho; ac y mae y gwrthwynebiad ag fydd debyg o'm cyfarfod yn fawr, &c." Ond wedi'r cwbl, a ydyw galwad rhagluniaeth yn eglur? A ydyw'r peth yn ddyledswydd amlwg? y cyfryw ag y mae rheswm, cydwybod, a sgrythur; eich swydd, eich sefyllfa, neu eich rhwymedigaethau personol yn galw arnoch i'w gyflawni? Os felly, nid yw yr holl wrth-ddadleuon a enwyd ond gwag a thwyllodrus. Ac nid oes gennych ddim i'w wneuthur ond galw i fynu eich gwrolder, a chyd ag ymddibyniad ar gymmorth dwyfol, i ymosod ynghylch y gwaith yn ddiattreg ac o ddifrif, ac yn y modd gorau a ddeuthaf ag y medroch; a chwi a ellwch fod yn hyderus, y cewch weled fod yr anhawstramwyaf yn gorwedd yn unig yn y cynnyg cyntaf; nad yw yr holl ymddangosiadau arswydol yma ond dychymygion a dyfeisiadau y meddwl yn unig, yn troi wŷn yn llewod, a thwmpathau yn fynyddoedd; ac nad dim ond diogi, ynfydrwydd, a thrachynawsedd fydd fel hyn yn codi dychymygion yn eich meddyliau, i'ch cadw chwi oddiwrth ddyledswydd

swydd amlwg. Eich calon a fynnai eich siommi, ond chwi a gawsoch allan y ddichell, ac na oddefwch gymmeryd eich twyllo.

Drachefn, bwriwch fod y peth wedi ei wneuthur; ystyriwch pa fodd yr ymddengys ef y pryd hynny. Cymmerwch olwg arno fel wedi myned heibio; a pha faint bynnag o boen a goftioefe i chwi, meddylwch pa un a wobrwyr e ddim yn gyflawn trwy yr heddwrch meddwl a'r boddlonrwydd, a gyfyd oddiwrth dyftiolaeth cydwybod ddarfod i chwi ymddwyn yn iawn. Gwneir yn sicr. A'r anhawfderau a ofnwch yn awr a chwanegant eich boddlonrwydd rhagllaw. Ond ystyriwch hefyd pa fodd y goddefwch gnofeydd eich cydwybod os yn ewyllys-gar yr esgeuluswch ddyledswydd amlwg ac angenrheidiol; pa un a bwr hyn ddim mwy o flinder i chwi na'r holl boen a gymmerasoch wrth ei chyflawni. A gwr doeth a benderfyna ei hun bob amser yn ol y diben; neu y cyfryw rag-olwg ar bethau, gan eu hystyried fel wedi myned heibio.

Drachefn, ar y llaw arall, os teimlwch *dueddiad* cryf, at ryw weithred neillduol, profwch *hwnnw* gyd â'r un rhyw degwch. Fe allai ei fod yn beth nad all eich rheswm na'ch cydwybod ddim darbod o hono yn gyflawn. Ac etto pob annogaeth atti a ddirwasgir, a phob gwrthddadl a ddiystyrir. Blŷs a chwant a fyddant haerllug ac aflonydd, ac am gael y blaen, tra bo rheswm yn rhybuddio 'n ofer. Ond na throwch ymaith oddiwrth y cynghorwr ffyddlon a chyfeillgar hwnnw, tra y byddo â llais distaw main yn llefaru wrthych gyd â thaerni yn yr iaith swyn hon. ——— “Clywch fi, mi a attolygaf arnoch, yr un gair yma 'n chwaneg. Y mae 'r weithred yn wir yn anghymmws; y cyfryw na's gallaf fi byth ddarbod o honi. Ei digrifwch hi a fawrheir yn ormod o lawer; a chwi a fyddwch sicr o gael eich siommi. Ymddangosiad gau sydd yr awr hon yn eich twyllo chwi. A pha beth a feddyliwch am danoch eich

eich hunan wedi yr el heibio, ac y deloch i ddwy fyfyrion ar y matter? Credwch ef, chwi a ddymunech y pryd hynny pe cymmerasdech fi yn gynghorwr, yn lle fy nghelynyion hynny, eich anwydau a'ch chwantau, y rhai a'ch camarweinafant mor fynych, er na's gwneuthum i fel y gwyddoch felly erioed.—

Y cyfryw fyfyrddodau byrrion a'r rhai'n, ac ychydig o hamdden i ystyried natur a chanlyniadau pethau a gweithredoedd, cyn eu gwrthod neu eu dewis, a ragflaeniant lawer o gam-farnau ac ymarweddiad drwg; ac a wisgant ymaith yn raddol y rhagfarnau ag fo wedi gafaelu yn y meddwl, naill ai dros neu yn erbyn rhyw weithred neillduol; a'n dysgant i wahaniaethu rhwng pethau a'u hymddangosiadau; a'u diosgant hwynt o'r lliwiau twyllodrus-hynny sy yn ein siommi mor fynych; a lywodraethant ddychymmygion y meddwl, ac a adawant y ffrwyn yn llaw rheswm.

Cyn y dibennwyf y pen hwn, rhaid i mi ddal sylw, fod rhai o'n rhagfarnau cryfaf ni'n deilliaw oddi wrth *Hunan-dyb* gormodol, neu feddyliau rhy wych am ein synwyr a'n deall ein hunain. *Philautus* a ddengys ym mhob peth ei fod ef yn foddlon iawn i'w ddoethineb ei hun; ac o achos hynny un o'i gâs beithau ef yw caei ei wrthddadleu, ac ni all efe aros neb ag a gynnygo mewn dim i wrthwynebu ei farn ef. Gwell ganddo barhau mewn camsyniad na'i alw'n ol, rhag ofn i'w ddeall orfod dioddef; heb ystyried fod ei ddeall a'i synwyr ef yn dioddef llawer mwy trwy'r cyfryw gyndynrwydd. Y mae cyflawnder ei hunan-ddigonedd ef yn ei wneuthur e'n ddall i'r gwendidau hynny ag y dichon pawb ond ei hunan eu canfod yntho. Ac felly pa mor ddoeth, ffyddlon a chyfeillgar, pa mor fwyn a pherthynafol bynnag y byddo eich rhybudd chwi, efe a feddwl yn ddiatreg ei fod yn deilliaw oddi wrth natur ddrwg neu anwybodaeth ynnoch *chwi*, ond nid oddi wrth un bai ynddo ef.

Y mae *Seneca*, yr wy'n cofio, yn adrodd 'stori nodedig,

nodedig, yr hon a eglurhâ'r matter yma yn dda rhagorol.——Wrth ysgrifennu at ei gyfaill *Lucilius*, “ y mae fy ngwraig (medd efe) yn cadw *Harpestes* yn ei thy fyth, yr hon, chwi a wyddoch, sydd fath o ffolog-deuluaidd, ac yn faich arnom. O'm rhan i, yr wyf ym mhell oddi wrth ymhyfrydu yn y cyfryw ryfeddodau. Os bydd arnaf chwant cael peth difyrwch gyd â ffol, ni thraid i mi syned ym mhell am dano; gallaf chwerthin am fy mhen fy hun. Yr eneth ffôl hon a gollodd ei golygon yn ddisymmwrth; ac (yr hyn ysgatfydd a ddichon ymddangos yn anghredadwy, ond y mae yn ddigon gwir) ni w'yr hi ddim ei bod yn ddall; eithr yn awr ac eilwaith hi gais gan ei llywodraethes ei harwain hi allan, gan ddywedyd fod, y tŷ yn dywyll.——Yn awr y peth ag y chwarddwn ni am ei ben yn y creadur annedwydd yma, ni allwn ddal sylw, a ddigwydd i bawb o honom. Nid oes un dyn yn gwybod ei fod e'n gybyddlyd, neu yn anniwall. Etto gyd â'r gwahan-iaeth hyn; y mae'r deillion yn ceilio rhyw un i'w harwain, ond yr ŷm ni yn foddlon i grwydro heb un arweinydd.——Ond pam y twyllwn ni ein hunain fel hyn? Nid oddi allan i ni y mae'r afiechyd; ond wedi gafaelu yn ddwfn oddi fewn. A thyna pam y mae'r feddyginiaeth mor anhawdd, am na's gwyddom ein bod yn glaf.” *

*****

P E N N O D X.

Yr angenrheidrwydd o adnabod ein tymmherau naturiol, a'r modd i'w badnabod.

IX. *C*Angen bwysfawr arall o Hunan-adnabyddiaeth yw, yr wybodaeth o'r anwydau neu'r tueddiadau llywodraethol hynny o eiddo'r meddwl, ag sy'n gyffre-

E

din

* *Sen. Epist. 51.*

din yn gwneuthur i fynu, yr hyn a elwir gennym, yn dymmer naturiol dyn.

Yr achos pennaf fe debygid o wahaniaeth *tymherau* naturiol ydyw y graddau gwahanol o ddylanwad a gaiff yr amrywiol anwydau ar y meddwl; yn lle siampl os bydd yr anwydau yn haerllug ag yn hawdd eu cynhyrfu, ni a ddywedwn fod y dyn o dymmer *dwymn*; os yn fwy cysglyd a hwyrfrydig i ymgynhyrfu, ei fod ef o dymmer *oer*; yn ol y lle a gaffo digofaint, malais neu swydd-ymgais ynddo, y mae ef o dymmer *wyllt, drosgl, neu falch*; dylanwad yr anwydau hynawfach o gariad, tofturi ac ewyllys da, a bair dymmer *fwyn, gydoddefgar, a chyweithas*; a lle byddo yr holl anwydau yn cydbwyso, a'r rhai mwyneddias a serchoccaf yn blaenori, hwy a wnant yr hyn a elwir yn gyffredin yn ddyn o *natur dda* hollol.

Ac felly fe ymddengys mai goruch-ddylanwad rhyw anwyd neillduol, fydd yn rhoddi y tro i dymmer dyn, wrth ba un y mae'n cael ei wahaniaethu, ac am ba un y mae'n cael ei garu a'i barchu, neu ei ochelyd a'i gafau gan eraill.

Yn awr pa beth yw hon, a ganfyddir yn ebrwydd gan y sawl fo'n cyfeillachu â ni. Hwy a welant trwyddom ni mewn byrr amser, ac a adnabyddant fai ein tymmer, ac a ymddygant tu ag attom yn gyfatebol. Os byddant gall a moesawg, hwy a ochelant gyffwrdd a'r tant ag wyddont a bair derfysg ac anghysondeb ynnom. Os ein gelynion a fyddant, hwy a'i gwnant ef gyd â bwriad i beri i ni boeni ein hunain. A rhaid i ni oddef i'n cyfeillion gyffwrdd â ni rai prydiau gyd â llaw gynnol, naill ai mewn ffordd o fwyn-gellwair neu o gyngor ffyddlon.

Ond rhaid bod dyn yn anwybodus iawn o hono ei hun, os ydyw heb wybod beth yw ei anwyd lywodraethol, neu ei dymmer neillduol, pan y mae'n amlwg i bob dyn arall. Ac etto pa mor gyffredin yw y rhan yma o Hunan-anwybodaeth? Y ddau

Apostol

Apostol *Pedr* a *Ioan* a'i hamlygasant hyd yn oed yrr y weithred honno, ym mha un nid oeddynt yn amcanu dangos dim ond zel galonnog dros anrhydedd eu Harglwydd; yr hyn a barodd iddo ef ddywedyd wrthynt, *Na wyddent o ba yspryd yr oeddynt*, Luc ix. 55. Hynny yw, yn lle egwyddor o gariad a gwir zel drosto ef, eu bod ar hynny o bryd dan lywodraeth yspryd balch, ymddialgar a chreulawn. A bod yr Apostol *Ioan* yn agored i'r cerydd hwn, tymmer pa un oedd yn ymddangos yn gariad a hynawsedd i gyd, a ddengys yn hynod mor anhawdd yw i ddyn ar bob amser adnabod ei yspryd ei hun; ac y dichon yr anwyd honno ag y byddo meddwl leiaf dan ei llywodraeth, ar rai achosion yn ddifwrw gael y llaw drechaf.

A'r angenrheidrwydd o berffaith adnabod ein hanwydau llywodraethol a ymddengys ymmhellach oddi yma; o herwydd eu bod nid yn unig yn rhoi tro i'r dymmer, ond yn troi ac yn gogwyddo'r deall hefyd. Hwyl a gânt yr un effaith ar lygad y meddwl, ag y mae rhai doluriau yn gael ar lygaid y corph. Os na thynnant ef allan, hwyl a'i gwanhant; neu a daflant liwiau twyllodrus o'i flaen ef, ac a wnant iddo gamfarnu am bethau. Ac, yn fyr, hwyl yw achos y rhagfarnau hynny a soniwyd am danynt, y rhai sydd cyn fynyched yn ammharchu deall dyn.

Pa beth bynnag yw achos yr anwydau gwahanol eu hunain ag sy'n teyrnasu yn y meddwl, pa un ai cyfansoddiad gwahanol defnyddiau'r corph, neu ansawdd neu gyffroad gwahanol yr ysprydoedd, neu dro a thuedd naturiol yr enaid ei hun; etto sicr yw, fod ffyrdd gwahanol dynion o feddyliaid mewn mesur mawr yn gyfattedbol i oruch-ddylanwad eu gwahanol anwydau; ac yn enwedig mewn perthynas i grefydd. Yn llyn yn lle siampl, y gwelwn fod dynion melancoli yn dueddol o dafu gormod o dywyllni ar eu crefydd, a'i gosod hi allan mewn gwedd tra anhardd ac anynnillgar, fel tofter a Hunan-ymwadiadl

wadiad yn gwbl oll; tra y mae eraill, ag sy dan lywodraeth anwydau mwy llon a firiol, yn barod i fyned dros derfynau yr ochr arall, ac i gymmysg yn ormodol bleferau'r synhwyrau ag eiddo crefydd; ac yn myned gymmaint yn rhy rydd, ac yw'r lleill yn rhy dynn. Ac felly trwy ragfarn neu duedd eu priodol anwydau, neu rym eu tymmer naturiol, hwy a arweinir ar gyfeiliorn o'r ddau tu.

“Od oes neb gan hynny am ei adnabod ei hun, rhaid iddo astudio ei dymmer naturiol; ei dueddiadau anianol, a'i anwydau anwyl a hôff; o blegid trwy y rhai'n y gwyrddroir barn gwr yn hawdd, ac y rhoddir cam-ogwyddiad i'w feddwl ef: Trwy y rhai hyn yr â rhagfarn i mewn; pyrth diwiliadwriaeth y meddwl ydynt, trwy ba rai yr ymlusg miloedd o gyfeiliornadau a beiau dirgel i mewn yn ddiarwybod.”†

Ac fel y gallom yn haws ddyfod i'r wybodaeth o'n ferchiadau llywodraethol, ystyriwn pa ddamweiniau oddi allan sydd yn ein cyffroi ac yn ein terfysgu yn bennaf; ac ym mha fodd. Pa peth sy'n arferol o greu y poen neu'r digrifwch mwyaf yn y meddwl? Mewn perthynas i *boen*, rhyw *Stoic* yn wir a ddichon ddywedyd wrthym, fod yn rhaid i ni gadw pethau ymaith; peidio a goddef i ddim o'r tu maes i ni ddyfod i mewn; eithr gadael pethau oddi allan i barhau oddi allan. Ond prin y geill y natur ddynol ddióddef gerwindeb y cyfryw *Philosophi*. Pethau oddi allan, wedi'r cwbl, a fyddant sicr o gael effaith arnom. Ac nid oes dim niwaid yn hyn, os na chânt hwy ynnill y meddiant o honom, dadymchwel ein rheswm, neu ein harwain i weithredu yn anheilwng o ddyn neu o gristion. Ac un fantais a ddichon gyfodi i ni oddi yma yw, bod i'r modd a'r gradd ym mha un y byddo pethau oddi allan yn gweithredu arnom, ein tywys i berffeithiach *Adnabyddiaeth o honom ein hunain*, ac amlygu i ni ein man gwan, a'r anwydau neillduol ag sy'n cael y llywodraeth bennaf arnom.

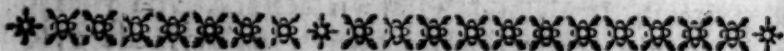
Ein

Ein *digrifwch* hefyd a amlyga ein hanwydau llywodraethol, a gwir dymmer a thuedd yr enaid. Os bydd e'n hoffi pleserau pechod, y mae'n argoel fod ei archwaeth dyccianol ef yn dra beius a llygredig; os pleserau cnawdol, yn dra gwael a salw; os pleserau dychymyngol, a hardd-deg ddyfeifiadau a chwedlau gwneuthur a'i boddhâ ef yn bennaf, yna y mae yn yr enaid duedd ysgafn a gwag; os cyrraedd dysg a gwybodaeth yw ei blefer pennaf, yna y mae iddo archwaeth gwydychyd a dyrchafedig; ond os yw pleserau crefydd a dwyfol fyfyrddod o flaen pob peth arall yn ei foddhau ac yn ei ddifyrru, yna y mae iddo wir a phriodol archwaeth, y mae ei dymmer fel y dylai fod yn bur, yn ddwyfol ac yn nefol; os bydd y pleserau yma yn tarddu oddi ar wir egwyddor o grefydd, ac yn rhydd oddi wrth y coel grefydd, yr anghariad a'r penboethni hynny dan ba rai y mae'n cael yn fynych ei dieithrio.

Ac yn llyn trwy fanol sylwi pa beth a rydd y poen a'r blinder mwyaf, neu y digrifwch a'r boddlonrwydd mwyaf i'r meddwl, y deuwn i'r wybodaeth o'i anwydau llywodraethol, a'i duedd a'i dymmer dyccianol.

“Ymgadw gan hynny, O fy enaid, o fewn cyffiniau dy galon dy hun; os nad yw hi'n ehang, y mae'n ddofn; a thi a gei yno dy wala o waith. Nid ei di byth i'w gwaelod hi; nid all neb ei hadnabod hi, ond efe yr hwn sy'n profi'r meddyliau a'r arenau. Ond sodda i lawr cyn ddyfned ag ellych. Hoda dy hun; a'r wybodaeth hon o'r hyn sy'n pasio o'th fewn di a fydd yn fwy defnyddiol, na'r wybodaeth o'r cwbl ag sy'n pasio yn y byd. Na ofala am ryfeloedd ac ymrysonau personau cyhoeddus neu ddirgel. Dal sylw ar y rhyfeloedd hynny ag fydd rhwng dy gnawd a'th yspryd; rhwng deddf dy aelodau a deddf dy ddeall. Gostega yr ymrysonau hynny. Dysg dy gnawd i ymestwng. Adsera reswm i'w orsedd; a dyro ddwyfoder i fod yn gynghorwr iddo.

Dofa dy anwydau, a dwg hwynt dan rwymau. Gosod dy lywodraeth fechan mewn trefn dda; a llywodraetha yn ddoeth ac yn sanctaidd y deiliaid lliosog hynny y rhai a gynhwysir mewn cyn lleied teyrnas; sef yw hynny, y lliaws o ferchiadau, meddyliau, tybiau ac anwydau ag fydd yn dy galon."

P E N N O D XI.

Ynghylch egwyddorion dirgel ein gweithredoedd.

X. *C*Angen bwysfawr arallo Hunan-adnabyddiaeth yw, yr wybodaeth o wir annogaethau a dirgel egwyddorion ein gweithredoedd.

Ac nid ellir cyrraedd hyn rai prydiau heb lawer o boen. Ond o ddifffyg hyn, ni a fyddwn mewn perygl o basio cam-farn ar ein gweithredoedd, ac o gamdybiaid ynghylch llawer rhan o'n hymddygiad.

Y mae nid yn unig yn bosibl iawn, ond yn gyffredin iawn i ddynion fod yn anwybodus o achosion pennaf eu hymddygiad; a meddwl eu bod yn gweithredu oddi wrth un egwyddor, tra y byddont yn ddi-ammau dan lywodraeth un arall. Os profwn ni ein dibennion, ac os edrychwn yn fanol i'n calonau, ni a gawn weled eu bod yn ein twyllo ni yn y matter yma yn fynychach nag ŷm ni yn meddwl; trwy ein perswadio ni ein bod dan lywodraeth llawer gwell annogaethau nag yr ydym. Fe allai mai anrhydedd Duw, a llwyddiant crefydd, fyddai yr annogaeth agored a chyhoeddus; pan mai'r wir a'r guddiedig annogaeth fyddai mantais dymhorol a balchder dirgel. Tra bo'm yn meddwl ein bod yn gwafanaethu Duw, fe allai na fyddwn ni ond aberthu i *Fammon*. Ni allwn, megis *Jehu*, fofstio o'n zel tu ag at yr *Arglwydd*, pan na bo dim ond gwres ein hanwydau naturiol yn ein gosod ar waith; † ni allwn

allwn guddio yspryd anghariadus dan gochl o dduw-
ioldeb; a rhoddi cynghorion i eraill, yn unig er
mwyn rhoi ffordd i'n digafedd.

Pa nifer sy'n dyfod i le o addoliad cyhoeddus all-
an o ddefod neu gywreinrwydd, ag a fynnent i er-
aill gredu eu bod yn dyfod yn unig allan o gydwy-
bod? A phan mai eu diben allanol a phroffesedig
yw gwafanaethu Duw, ac ynnill budd i'w heneid-
iau, eu diben dirgel a chuddiedig yn unig yw dan-
gos eu hunain er mantais, neu i ochelyd bod yn
neillduol, a roddi lle i eraill ddal sylw ar eu habsen-
noldeb. Haelioni ac eluseni a ddichon ddeilliaw oddi
wrth egwyddor o falchder ac yspryd pleidgar, pan y
byddo'n *ymddangos* yn effaith gwir ddisfrifwch a char-
iad; a gweithredoedd o gyfeillgarweh mewn ym-
ddangosiad, oddi wrth ryw egwyddor hunanol.

Trwy guddio ein hannogaethau felly ni allwn
dwylllo dynion, ond ni a'n twyllwn ein hunain ar yr
un pryd; a thra byddom ni yn siommi *eraill*, ein ta-
lonnau ein hunain a'n siommant ninnau. Ac o bob
twyll *Hunan-dwyll* yw'r mwyaf peryglus, o achos
mai efe a ddrwgdybir leiaf.

Yn awr, oni chwiliwn ni'r pwngc yma'n fanol,
ni ddeuwn ni byth i'w waelod ef; ac oni ddeuwn ni
at wir egwyddor ac annogaeth ein gweithredoedd,
ni allwn ni byth lunio barn gywir am danynt; a
hwy a allant ymddangos yn dra gwahanol i'n llygad
ni'n hunain, ac i lygad y byd, oddi wrth y modd y
gwnant i lygad Duw. *O herwydd nid edrych Duw
fel yr edrych dyn: canys dyn a edrych ar y golygiad, ond
yr Arglwydd a edrych ar y galon, 1 Sam. xvi. 7. Ac
oddi yma y mae, fod y peth sydd uchel gyd â dynion, yn
fynych yn ffaidd ger bron Duw, Luc xvi. 15. Pob
ffordd gwr sydd uniawn yn ei olwg ei hun: ond yr Ar-
glwydd a bwysa'r calonnau, Diar. xxi. 2.*

P E N N O D XII.

Y mae pob un ag fydd yn ei adnabod ei hunan, mewn modd neillduol yn gwybod pa mor belled y mae sychbed am glod yn ei lywodraethu ef.

XI. *P* *Eth angenrheidiol arall tu ag at agori calon dyn iddo ei hunan yw, ystyried pa faint o chwant clod fydd arno, a thrwy ba foddion y mae e'n ceisio boddhau y cyfryw anwyd neillduol.*

Yn gymmaint a bod yr anwyd hon yn neillduol yn cael bob amser, ac yn synych heb feddwl am dani, ddylanwad mor fawr ar y rhannau mwya pwyf-fawr o'n hymddygiad, y mae yr adnabyddiaeth berffaith o honi yn gangen fawr iawn o *Hunan-wybod-aeth*, ac am hynny yn gofyn cael ei hystyried yn neillduol gennym.

Clod-ymgais, megis anwydau eraill meddwl dyn, a ymddengys yn llawer amlyccach, ac a weithreda yn llawer cryfach mewn rhai nag eraill. Y mae ynddo ei hun yn ddiniweid; ac efe a' blanwyd yn ein naturiaethau i ddibenion tra doeth, ac y mae yn abl gwafanaethu amcanion tra rhagorol, os cedwir ef o fewn rheolau a therfynau addas. Ond heb hynny y mae'n dirywio i *drabawfder* gwael a phechadurus.

Pan y bo dyn yn teimlo rhywbeth oddifewn iddo yn ei wthio ym mlaen i ragori mewn cyflawniadau teilwng, neu mewn gweithredoedd llwyr ddaionus a rhinweddol, ac yn canlyn y cyfryw amcan gyd â gwresogrwydd sefydlog a gwirioneddol, heb gywilydd ac heb dwyll, y mae 'n argoel sicr o yspryd ardderchog. Canys ni all y cyfryw serch at glod byth fod yn feius, ag fo'n annog ac yn nerthu dyn i wneuthur llawer mwy o ddaioni nag a allasai ei wneuthur hebdo. Ac ni bu ysgatfydd un dyn erioed o feddwl ac yspryd gwych ac ardderchog, yr hwn a gyfododd uchlaw y cyffredin-radd, ac a fu 'n hynod am

gyr-

gyrhaeddiadau uchel mewn pethau gwir ragorol, na chafodd ei annog yn ddirgel, ac fe allai yn annheimladwŷ, gan ddylanwad yr anwyd hon.

Ond, ar y llaw arall, os y cwbl o ymgais dyn yn unig a fydd cyrraedd canmoliaeth eraill, pa un ai teilwng neu beidio a fyddo; os bydd ef yn sychedu ani glodforedd a moliant, heb brisio pa fodd y del iddo; os bydd chwant clod yn peri iddo *ymestyn tu bwnt i derfynau* ei alluoedd, a chynnyg pethau ag fo uchlaw ei gyrhaeddiad; i ymostwng i ddichellion gwael a thwyllodrus er mwyn enw; ac mewn ffordd chwithig ac anwiw i ymhwedd am ychydig o arogl-darth, heb brisio oddi wrth bwy y delo; yna y mae yn dirywio i'r hyn a briodol gyfenwir yn *wagedd*. Ac os bydd iddo gyffroi dyn at ddrygioni ac anwired, a'i wneuthur e'n foddlon i golli parch pawb dynion doeth a da er mwyn bloddest y lliaws anwadal; os ei draha a naid dros derfynau gweddeidd-dra a gwirionedd, ac a dyrr trwy rwymedigaethau anrhydedd a rhinwedd, yna y mae nid yn unig yn *wagedd*, ond yn *bechod*; y pechod mwya dinystriol i hedd-wch a dedwyddyd dynol-gymdeithas, a'r hwn o bawb eraill a wnaeth yr anrhaith a'r difrawd mwyaŷ ym mhlith dynion.

Pa fath siampl a gawn ni yma o'r gwahaniaeth mawr sy rhwng tyb gyffredin a gwirionedd? Bod pechod mor llawn o niwaid a thrueni yn cael ei gamfyniad yn lle rhinwedd! A bod i'r fawl a fuont hynottaf am dano gael eu coroni a lawryf, hyd yn oed gan y rhai hynny ag a ddestrywiwyd trwyddo; a chael o'r lawryf hynny ei goff hau trwy gydsyniad cyffredin dynion dros oesoedd gwed'yn! Y mae barn *Seneca* am *Alexander* yn ddiammau yn fwy cytunol a gwirionedd na'r meddwl cyffredin; yr hwn a'i galwodd ef yn "llofrudd cyhoeddus, yn hytrach" nag † arwr; yr hwn, wrth geisio yn unig fod yn "ddychryn i ddynol-ryw, ni chyrrhaeddodd ddim mwy

† *Hero*: Gwr enwog am wroldeb, &c.

“ mwy o ragoriaeth, nag a berthynai i'r anifeiliaid
 “ mwya niweidiol ac atgas ar wyneb y ddaear.”

Diammau ydyw, fod y cyfryw ddynion o neb y rhai mwyaf anwybodus o honynt eu hunain, ag fy'n ceisio eu helw a'u gogoniant oddiwrth ddinystr eu rhyw eu hunain; a thrwy y cyfryw ddrwg-ymgais yn dwyn drwg-enw a melldithion ar eu henwau a'u teuluoedd, yn lle yr anfarwol ogoniant hynny ag yr oeddynt yn ei ganlyn, ac yn tybiaid ei bod wedi ei gyrhaeddyd. Yn ol geiriau 'r Prophwyd, *Gwae a elwo elw drwg i'w dŷ, i ofod ei nyth yn uchel; i ddi-angc o law'r drwg. Cymmeraiſt gyngor gwarthus i'th dŷ, wrth ddiſtrywio pobloedd lawer; pechaiſt yn erbyn dy enaid*, Habac. ii. 9, 10.

Yn awr ni all un dyn ei wir adnabod ei hun hyd nes delo i wybod y peth yma, yr hwn cyn fynyched yw egwyddor ddirgel ac anhyspys ei weithredoedd ef, ac i ddal fulw pa mor belled y mae 'n ei lywodraethu ef yn ei fuchedd a'i ymarweddiad.

Ac i wella annhrefn ac ynfydrwydd yr anwyd hon, ystyriwn yn unig pa mor wag a disylwedd yw 'r pleſer a rydd y boddhâd mwyaf o honi; gymmaint o flinder creulon y gefyd ni 'n agored iddo, trwy ddeffroi cenfigen rhai eraill; i ba fath bethau gwael ac anwraidd y pair i ni'n fynych ymoftwng; cyn fynyched y cyll ei diben wrth ei ganlyn yn rhy awyddus; (canys rhinwedd a gwir ardderch-owgrwydd a gyfyd i olwg y byd, er na byddo wedi ei ddyrchafu ar adenydd uchel-ymgais, yr hon wrth geisio hedeg yn rhy uchel ni ynnill ond cwymp mwy angheuol;) a pha faint mwy o ddigrifwch sylweddol a rydd canmolïaeth cydwybod, na bloddeſt dynion anwybodus a chamfyniadol, y rhai, gan farnu wrth bethau allanol yn unig, ni allant wybod yn iawn pa fath y'm; a chlod pa rai a fyddai i bob dyn call ei ddiystyru yn hytrach na'i ymgais. “ Yn unig profwch
 “ faintioli synwyr pobl, a chyflwr eu deall, ac ni
 “ ddaw arnoch chwi byth chwant clod, nac ofn
 “ anglod

“ anglod dynion; ac ni phrifiwch beth fo barn y
 “ cyfryw am danoch chwi, ag na wyddont pa fodd
 “ i farnu'n iawn am danynt eu hunain.” *Marc.*
Antoni.

P E N N O D XIII.

*Pa fath wybodaeth sydd gennym ni yn barod, a
 pha faint o werth a osodwn ni arni.*

XII. **N**I ddichon dyn byth ei adnabod ei hun yn iawn,
 oddieithr iddo chwilio i mewn i'w wybodaeth
 o bethau eraill.

Rhaid y ni gan hynny ystyried yr wybodaeth sydd
 gennym, a ph'un a'n bod yn gosod gormod o werth
 arni, ac arnom ein hunain o'i phlegid hi; o ba wir
 wafanaeth ydyw hi i ni, a phwy effaith y mae'n gael
 arnom; pa un ai bod yn ein gwneuthur ni'n rhy-
 'styfnig, anghyfeillgar, a rhyfygus; yn farrug ac
 yn falch, ac yn barod i ddiystyru eraill am eu han-
 wybodaeth. Os felly, ein gwybodaeth, pa fath byn-
 nag ydyw, a wna i ni fwy o ddrwg nag o dda.
 Gwell suasai ein bod hebddi; ni wnai anwybod-
 aeth ei hun ddim i ni ymddangos mor wrthun. Y
 cyfryw dymmer, gyd a'n holl wybodaeth, a dden-
 gys nad ydym yn ein badnabod ein hunain.

“ Y mae dyn yn sicr yn falch o'r wybodaeth
 “ honno ag y bo fe'n diystyru eraill o blegid eu
 “ diffyg o honi.”

Pa mor gyffredin yw e gyd a rhai dynion i gei-
 fio dangos eu bod yn gwybod mwy nag y maent,
 ac i chwennych cael eu cyfrif yn wyr dysgedig?
 I ba ddiben y maent yn arlloes eu trysor bron ym
 mhob cyfeillach, er mwyn rhagori ar y lleill. Ac
 felly ym mhen dat neu dri thro fe fydd y cwbl
 wedi

wedi rhedeg, a chwi a welwch eu gwaelod hwynt yn gynt o lawer nag y gallasech dybied ar y cyn-taf. Ac hyd yn oed y ffrwd honno o ddysgeidiaeth, ag a arlloesant hwy am eich traws ar y cyntaf mor ddidrugaredd, ni wna ond eich dyrysu chwi yn-hytrach na'ch boddloni; y mae'n amlwg nad goleuo eich deall *chwi* yw eu hamcan, eithr dangos yr eiddo eu *hunain*; chwi gewch lawer o bethau i'w hammau a'u gwrthddadleu, ond ni rydd eu dadwrdd hwynt ddim lle i chwi; a'u synwyr hwynt trwy gael ei ddodi i maes gyd â chymmaint o fantais a dery ddyn moddus a phwyllog yn fud; os taerwch fod gennych ffraint i chwilio, hwy a ymadawant, naill ai mewn annhrefn, neu gyd a'r cyfryw eiriau dau ddeall ag fo'n gadael niwl tew ar eu hol. O ba le y tardd y gwendid yma fydd amlwg ddigon. *Hunan-adnabyddiaeth* a'i gwellhai ef yn ebrwydd.

Ond megis y cymmer rhai arnynt fod yn fwy gwybodus nag y maent, felly y mae eraill yn cymmeryd arnynt fod yn fwy anwybodus nag y maent; pa rai, i ddangos eu bod yn gweled ym mhellach na dynion eraill, a haerant fod gwybodaeth yn beth llwyr ansicr; a wrthddadleuant hyd yn oed i egwyddorion dechreuad; a fynnant nad oes dim yn sicr, ac felly a redant i *angbrediniaeth* cyfan-gwbl; yr effaith ry gyffredin o ganlyn dadleuon neillduol gyd a *gormod* o fanylwch.

Y mae pob un yn dueddol i ofod y gwerth mwyaf ar y cyfryw fath o wybodaeth, ym mha un y bo'n tybiaid ei hun yn rhagori; ac i ddibrisio pob math arall o wybodaeth mewn cydmariaeth â honno. Y mae eisiau rhyw reol sicr ynte, wrth ba un y mae profi gwybodaeth pob un, a chael allan ei gwerth hi. A chaffed hon fod.——“ Y fath orau a
 “ gwerthfawroccaf o wybodaeth yw honno ag sy'n
 “ fwya gwasanaethgar i'r dibennion gorau; *i. e.* ag
 “ sy'n tueddu i wneuthur dyn yn ddoethach ac yn
 “ well, neu yn fwy hawddgar a defnyddiol iddo ei
 hun

“hun ac eraill.”——Canys nid yw gwybodaeth ond *moddion* ag sy'n perthyn i ryw *ddiben*. Ac megis yr ydym i farnu am bawb *moddion* yn ol ardderchowgrwydd eu dibennion, a'u haddasrwydd i ateb y cyfryw; felly rhaid mai *honno* yw'r wybodaeth orau ag sy'n tueddu'n *bennaf* i ateb y dibennion *gorau*; sef gwir ddedwyddwch dyn ei hunan, ac eraill; ym mha rai ni eill gogoniant Duw, y diben pennaf, lai na bod bob amser yn gynhwysedig.

Yn awr pe barnem ni am yr amrywiol rywogaethau o wybodaeth yn ol y rheol hon, ni gaem weled fod, (1.) rhai o honynt yn dra *colledus* a *niweidiol*; megis yn tueddu i wŷrdroi gwir ddiben gwybodaeth; i ddeftrywio dedwyddwch dyn ei hunan, a'i wneuthur e'n fwy drygionus i gymdeithas. Y cyfryw a hyn yw'r wybodaeth o bechod, yr amrywiol brofedigaethau iddo, a'r ffyrdd dirgel i'w wneuthur ef; yn enwedig y celfyddydau o dwyll, hocced, ac anonestrwydd. (2.) Eraill a geir yn *anfuddiol* a *diles*. Megis y rhannau hynny o wybodaeth y rhai, er y gallant gymmeryd i fynu lawer o amser a phoen i'w dysgu, etto nid attebant un diben gwerthfawr; ac ni wasanaethant ond yn unig i ddifysru ac ysbleddach y meddwl. Yn lle esampl, yr adnabyddiaeth o chwareon interlud, ystoriau-gwneuthur, campau, a defodau, ym mha rai y gall dyn fod yn dra hyddysg a chyfarwydd, ac etto heb fod ronyn doethach na mwy defnyddiol dyn. (3.) Math arall o wybodaeth sy dda yn unig o *ran*, neu yn ammodol, ac a ddichon fod yn fwy defnyddiol i un nag i arall; megis, medr dyn mewn rhyw alwad neu grefft neillduol, ar ba un y byddo ei air da, ei fywiolaeth, neu ei ddefnyddioldeb yn y byd yn ymddibynnu. Ac megis ac y mae'r fath ymā o wybodaeth yn werthfawr yn ol mesur ei diben, felly fe ddylid ei chanlyn gyd â diwydrwydd a pharch cyfattebol i hynny. (Yn olaf,) Math arall o wybodaeth sy dda yn *holol* ac yn gyffredinol; sef, yr wybodaeth o Dduw ac o hon-

nom ein hunain, o natur ein gwynfyd eithaf, a'r ffordd atto. Y mae hon mor angenrheidiol i bawb a'u gilydd. A pha mor ddiolchgar y dylem ni fod, y rhai ydym yn byw dan oleuni 'r efengyl, ac yn mwynhau y goleuni hwnnw yn ei berffeithrwydd a'i burdeb, am gynnifer o foddion a chyfleusderau dedwydd er cyrraedd y fath fwya defnyddiol ac angenrheidiol yma o wybodaeth !

Ni all dyn byth ei ddeall ei hunan ynte, hyd oni iawn brisio ei wybodaeth ; hyd nes ymofynno pa fath wybodaeth sy werthfawroccaf yn ei olwg, ac a ganlynir ddiwyttaf ganddo ; pa ddaioni a wna hi iddo ; pa effaith a gaiff hi arno ; beth yw ef well o'i phlegid ; pa ddiben a ettyb hi yr awrhon ; neu beth y mae'n debyg o ateb ar ol hyn.

Nid oes dim ym mha un yr ymddengys Hunan-anwybodaeth dyn yn fwy, nag yn y parch a fo gantho i'w ddeall, neu iddo ei hun o'i herwydd ef. Y mae yn ddaliad fulw cyffredin a chywir, mai *pethau gwag a wnant y fŵn mwyaf*. Dynion o'r wybodaeth leiaf yw y rhai mwya tueddol i wneuthur ffrost o honi, ac i ymfalchio arni ; yr hyn a ymddengys yn amlwg mewn ieuengctyd ffraeth hyderus, ysgolheigion anadddfed hunanol, a'r cyfryw rai, heb gael dysg yn ieuaingc, ac a ymroddant yn ddiweddar i ddarllain, heb nag archwaeth na deall, yn unig fel addurn, ac i wneuthur ymddangosiad o ddysgeidiaeth ; y rhai a feddant ddigon o wybodaeth yn unig i ddestrywio cyfeillach, ac i'w gwneuthur eu hunain yn watworgerdd ; ond nid digon i'w gwneuthur eu hunain neu eraill fymryn callach.

Onid heblaw y rhywogaethau rhagddywededig o wybodaeth, y mae un arall a elwir yn gyffredin *Gauwybodaeth* ; yr hon er ei bod yn fynych yn twyllo dynion dan liw a chyffelybrwydd gwir wybodaeth, sy waeth yn ddiau nag anwybodaeth. Rhai dynion a ddysgasant lawer o bethau, ac a gymmerasant lawer o boen i'w dysgu hwynt, ac a dybiant yn wych iawn

iawn am danynt eu hunain o'u plegid hwynt, ag y mae'n rhaid iddynt etto eu dad-ddysgu cyn y byddont yn wir ddoeth. Hwy a dreuliasant lawer o amser, a phoen, ac amynedd, i gasglu ynghyd, ac i'w cadarnhau eu hunain mewn cynnull o gamdybiau, y rhai a roddant i gadw yn eu meddyliau fel trysor o wybodaeth werthfawr; eithr os profant hwy wrth y rheolau rhagddywededig, sef, "y tuedd sydd ynddynt i'w gwneuthur hwy'n ddoethach ac yn well, neu yn fwy defnyddiol a gwasanaethgar i eraill;" fe gair gweled na thalant ddim o ddim.

Gochelwch y gau-wybodaeth hon. Canys megis nad oes dym a ddelir gan ddynion yn dynnach, felly nid oes dim a'u gwna hwynt yn waccach, neu yn fwy gwrthwyneb i *Hunan-adnabyddiaeth*. Y pethau anwylaf gan ddynion, o ddim, yw eu camsfyniadau.

Y mae'r Apostol *Paul* yn mynych son am y dynion yma, a'u Hunan-ddigonedd, mewn ymadroddion tra llymdost; y rhai er eu bod yn tybied eu bod yn ddoeth, etto (medd efe) sy raid iddynt fod yn ffal fel y byddont ddoeth, 1 Cor. iii. 18. Er eu bod yn tybied eu bod yn gwybod llawer, ni wyddont etto ddim fel y dylent wybod, 1 Cor. viii. 2. Eithr yn eu twyllo eu hunain, gan dybied eu hunain yn rhywbeth a bwythau heb fod yn ddim, Gal. vi. 3. A thra bont yn ewyllysio bod yn athrawon, heb ddeall na pha bethau y maent, yn eu dywedyd, nag am ba bethau y maent yn taeru, 1 Tim. i. 7. Ac eisiau arnynt ddysgu beth ydyw egwyddorion dechreuad ymadroddion doethineb, Heb. v. 12.

*****

PENNOD XIV.

Yngkylch yr wybodaeth, y cadwraeth a'r llywodraeth o'n meddyliau.

XIII. **R**HAN arall o hunan-adnabyddiaeth sy'n gynhwysedig mewn gwybodaeth addas o'n meddyliau.

Y mae'r iawn lywodraeth o'n *meddyliau* yn gofyn manylwch gwiliadwriaeth, a gwrolfryd lawer. Ond y mae'n fatter o'r fath bwys dirfawr i heddwch ac adeiladaeth yr enaid, fel ag y tâl ef i gymmeryd peth poen yn ei gylch. Ni ddylai dyn ag sy'n meddu teulu mor lliosog a therfysglyd i'w lywodraethu ag yw ei feddyliau ei hun, y rhai sy mor dueddol i fod dan ddylahwad a gorchymyn ei *anwydau* a'i *chwantau*, ddim bod yn hir oddi cartref. Os bydd efe, hwy a ant ar fyr yn gyffrous ac yn anhrefnus dan dywyfiad y ddau arweinydd anhydyn hynny, ac a gyfodant aflywodraeth ac annibendod mawr, a hynny weithiau ar yr achosion distadlaf. A phrin y gellir dychynmyg cyflwr mwy truenus ac arfwydus, na'r hwn a dardd oddi wrth derfysg ac anghydfod oddi fewn; pan y byddo cydwybod gynn-deirol, neu anwydau llosgedig wedi eu gollwng yn rhydd heb nag attal na rheolaeth. Dinas ar dân, neu wrthryfel mintai o forwyr meddwon mewn *llong*, ag fo wedi lladd y *capten*, ac yn darnio y naill y llall, nid ydynt ond portreïadau gweinion o hono. Poenedigaeth y meddwl, dan y cyfryw wrthgodiad a difrawd creulon o eiddo'r anwydau, nid yw hawdd ei amgylfred. Ni ddichon y dyn mwya ymddialgar ddim dymuno gwaeth i'w elyn.

O ba fath bwys mawr gan hynny yw ef i ddyn wiliaid ar ei feddyliau, er mwyn cael iawn lywodraeth arnynt? I ystyried pa fath feddyliau sy'n cael y derbyniad hawraf, pa fodd yr ymlusgant i mewn, ac ar ba achosion.

Rheol ragorol a bennododd un gwr doeth o fysg y cenhedloedd iddo ei hun, yn ei ddirgel fysyrdodau; *trefnwch* (medd efe) *eich boll weithredoedd a'ch meddyliau yn y cyfryw fodd, a phe byddech ar fyned allan o'r byd.* A thrachefn (medd efe) *ansynych y mae dyn yn annedwydd o eisiau adnabod meddyliau rhai eraill, os ydyw ef un amser; ond yr bwn nid yw yn craffu ar weithrediadau*

rediadau yr eiddo ei hunan, sydd yn ddiammau yn druenus: Marc. Anton.

Fe ddichon fod yn fuddiol i ni ynte drafod y matter yma ryw faint yn fwy neillduol; ac ystyried (1.) *Pa fath feddyliau sydd i gael eu bwrw allan ne'u gwrthod.* Ac (2.) *Pa rai sydd i gael eu coledd a'u groesawu yn y galon.* I. *Rhai meddyliau a ddylent gael eu bwrw allan cyn gynted ag y caffont ffordd i mewn.*—Ac os yn fynych y cawn ein blino ganddynt, y ffordd ddiogelaf yw i ni gadw gwiliadwriaeth dda ar byrth y meddwl trwy ba rai y deuant i mewn, a gochelyd y cyfryw achosion ag sy'n arfer eu cyffroi hwynt. O blegid y mae'n haws rai prydiau i attal meddwl drwg rhag dyfod i mewn, na chael gwared o hono gwed'yn.—yn fwy neillduol,

(1.) Gwiliwch yn erbyn pob meddyliau *grwg-nachlyd* ac *anfoddlongar*, y rhai ni wnant ond sorri a phoenyddio dyn yn ofer. Trwy roi lle i'r rhai'n, y gwnewch i chwi'ch hunan fwy o niweid nag a ddichon eich gelyn pennaf ei wneuthur i chwi. Mantais yn gystal a dyledswydd Cristion yw *dyfgu, ym mba gyflwr bynnag y byddo, fod yn foddlan iddo*, Phil. iv. 11.

(2.) Na roddwch le i feddyliau rhy *ofalus* a *phryderus*.

Trwy roi ffordd i ofnau poenydiol, drwgdybiau am ryw berygl agos neu ddamwain drallodus, y mae rhai nid yn unig yn rhag-oddef, ond yn dyblu y drwg a ofnant; ac yn cael eu poeni yn llawer mwy gan y disgwyliad o hono cyn y delo, na chan y di-oddefaint o hono ar ol ei ddyfod. Hyn sydd wendid mawr a chyffredin; yn erbyn pa un y dylai dyn geisio ymarfogi trwy y cyfryw fyfyrddodau a'r rhai'n; —“Onid yw yr holl ddamweiniau hyn dan gyfarwyddyd fier rhagluniaeth ddoeth? Os digwyddant i mi, yna y cyfryw gyfran oddioddefaint ydynt ag a dresnodd Duw i mi; a'r cyfryw ag y mae e'n disgwyl i mi eu dwyn fel Cristion. Pa

“ mor fynych y darfu i'm calon ry ofnus fawrhau
 “ profiadau gynt? Y rhai a brofais eu bod yn llai
 “ mewn gwirionedd nag yr ymddangosent ar eu ne-
 “ fad. Ac ysgatfydd nad yw yr ymddangosiad ar-
 “ swydus a wnant ddim ond dichell o eiddo gelyn
 “ mawr fy naioni pennaf, gwedi eu llunio gyd â
 “ bwriad i'm disyrru oddiwrth ryw ddyledswydd,
 “ neu i'm tynnu at ryw bechod, i'w gochelyd hwynt.
 “ Pa fodd bynnag, pa ham y bydd i mi ymboeni yn
 “ ofer? Y poen a'r cystudd ag a bair y drwg a of-
 “ nwyf i mi pan ddelo, sydd o ddanfoniad Duw; y
 “ boen a deimlaf yn y disgwyliad o hono cyn y de-
 “ lo, sydd o'm hymgais fy hun. Trwy ba fodd
 “ yn fynych yr wyf yn gwneuthur fy nioddefiadau
 “ yn fwy na dau ddyblyg; o blegid y mae y chwan-
 “ egiad yma o honynt, yr hyn a ddygaf arnaf fy
 “ hun, yn fynych yn fwy na'r mesur hynny o ho-
 “ nynt ac a ddygir arnaf yn ddigyfrwng trwy law
 “ rhagluniaeth.”

(3.) Bwriwch ymaith, cyn gynted ag alloch, bob
 meddyliau *llidiog* a *digofus*. Ni wna y rhai'n ond yfu
 a disa'r meddwl, a'i dueddu at y dymmer waethaf
 yn y byd, sef *malais* a *dialedd* sefydlog. Fe ddichon
 digofaint ymlusgo i mewn i galon gwr doeth, ond y
 mae'n *gorphwys* yn unig *ym mynwes ffyliaid*, Preg.
 vii. 9. Dangoswch bob hynawsedd a thegwch tu
 ag at y troseddwr. Ystyriwch ei dymmer naturiol.
 Trowch eich digofaint yn dosturi. Adroddwch
 i *Cor. xiii.* Meddylwch am amynedd ac addfwyn-
 der *Crist*, a'r deisyfiad yng *ngweddi'r Arglwydd*; a
 chymmaint yw'ch diffyg chwi am drugaredd eich
 hunan, oddi wrth Duw a dyn; mor anfuddiol,
 mor ynfyd yw porthi digllonedd; mor boenydiol i
 chwi eich hunan. Y mae gormod o natur-dda yn-
 noch i roddi cymmaint o flinder yn ewyllysgar i
 eraill; a pha ham y rhoddwch ef i chwi eich hun-
 an? Fe'ch gorchymynnir i *garu eich cymmydog fel*
chwi eich hun, ond ni waherddir dim i chwi garu eich
 hunan

hunan cystal. A pham y gwnewch chwi y drwg hynny i chwi 'ch hunan, ag y byddai llawen gan eich gelyn ei wneuthur i chwi? † Yn enwedig,

(4.) Gyrrwch i ffordd bob meddyliau *maleifus* a *dialgar*.

Yspryd ymddial yw yspryd y diafol ei hun; nid oes dim a wna ddyn yn debyccach iddo ef na hwn; ac nid all dim fod yn fwy gwrthwyneb i'r dymmer honno ag yr amcanwyd Cristnogrwydd i'w dwyn ym mlaen. Oni foddlonir eich ymddial, ef a rydd i chwi flinder yn *bresennol*, ac os boddlonir, ef a rydd i chwi ychwaneg rhag llaw. Yr Hunan-boenwr mwyaf o neb yw y dyn maleifus ac ymddialgar, yr hwn sy'n troi gwnenwyn ei dymmer i mewn arno ei hun.

(5.) Gyrrwch allan o'r meddwl bob meddyliau *gwag ynfyd*, ac *afresymmol*; y rhai a ddeuant i mewn iddo weithiau, na's gwyddom pa fodd, ac a gymmerant feddiant arno yn ddiarwybod i ni; a'i difyrrant ef â rhyw goeg ac ofer bethau, na roddant na budd na digrifwch, ac na attebant un diben yn y byd; ond gwastraffu amser, a chadw'r meddwl oddi wrth well gwaith. Ac yn wir nid oes fawr gwahan p'un a wnelom a threulio ein hamser yng nghwsg, neu yn y cyfryw ddeffro freuddwydion. Ie, os ni bydd y meddyliau a ddel felly yn lladradaidd am eich traws yn llwyr ynfyd a dreswm, etto os byddant yn ammherthynol ac yn anamserol, fe ddylid eu gollwng ymaith, am eu bod yn cadw i maes well cyfeillion.

(6.) Bwriwch allan bob meddyliau *gwyllt* ac *anghymmbesur*,

† Y gorchymyn crist'nogol yn y matter yma yw, *na factluded yr baul ar eich digofaint chwi*, Eph. iv. 26. Ac feddywed *Plutarch* fod y *Pythagoreaid* yn cadw'r gorchymyn hwn mewn ystyr lythrennol: "Y rhai, os byddent ryw bryd mewn tymmer ddrwg wedi arferu geiriau gwartheuedig a chynhennus, oeddynt cyn y machlud haul yn rhoddi eu dwylaw i'w gilydd, a chyd â hwynt faddeuant am bob tramgwydd; ac felly wedi ymgymmodi o'r ddau tu yn ymadael mewn tangnefedd."

bymhwsur, pob dychymygion gwag a *chwegeddus*. Na adewch i'ch meddyliau grwydro ar bethau na bu erioed, ac yfgatfydd na fydd byth; i rod di chwi wag ddigrifwch yn yr olwg o'r hyn nad oes gennych mo'r rheswm lleiaf i'w obeithio, neu boen afreidiol yn y pryder o'r hyn nad oes gennych mo'r rheswm lleiaf i'w ofni.—Y gwirionedd yw, yn nesaſ at gydwybod bur, a deall da, nid oes un fendith sy fwy na *meddwl dan drefniad a llywodraeth dda*; i allu gwel-ed pethau megis ag y maent, yn eu gwir oleuni a'u lliwiau priodol; ac i wahaniaethu y gauymddangosiadau a baentir ar y ffansi, oddiwrth ddarluniadau gwirionedd a rheswm. Canys pa fath beth cyffredin yw bod dynion, yn ddiarwybod iddynt, yn cymysg rheswm a ffansi, gwirionedd a dychymmyg ynghyd? Yn cymmeryd llychedennau diflannedig eu hysprydoedd yn lle goleuni tystiolaeth? Ac yn meddwl eu bod yn credu am bethau eu bod yn wir neu 'n anwir, pan nad ydynt ond *dychymmyg* eu bod felly? Ac yn dychymmyg eu bod felly, o achos y *dymunent* eu bod felly? Heb ystyried nad yw ffansi ond *ellyll* dan † y meddwl yn unig; yr hwn yn fynych a ymddengys yn ddisgleiriaf, pan y bo'r meddwl wedi ei orchuddio fwyaf gan dywyllwch; ac a fydd sicr o dywys y cyfryw ar gyfeiliorn, ag a'u cymmero ef yn arweinydd iddynt. Perthynafau agos i'r rhai hyn yw,

(7.) Meddyliau *ffugiol* a *dych'mygel*. Wrth ba rai y meddyliaf y cyfryw fath o dân-gwyllt, ag a dywynna 'n ddisymmwth weithiau ar y meddwl oddi wrth fywiogrwydd yr ysprydoedd, ac a gyfyd ddychymygion mor *hollol* ynfyd ac afresymmol, fel na all un lai na rhyfeddu pa fodd y gallasent ddyfod i mewn. Y gwibiadau chwidr yma o eiddo'r ffansi a ddiflannant yn ebrwydd; ac felly a wahanleithir oddi wrth y dychymygion rhagddywededig, y rhai a wnant i fynu ddifyrrwch mwy sefydlog. Ond y rhai'n ydynt

† *Ignis fatuus.*

ry anghyfflon a disynwyr i fod o hir barhâd; eithr y crwydriadau gwylltaf ac ynfyttaf o eiddo'r ffansi ac a ddichon bod.——Ni wn i a ydyw fy narllenydd yn fy neall i yn awr; ond os craffa ef yn fanwl ar yr hyn oll a basia trwy ei feddwl, e fydd iddo ysgatfydd fy neall i yn ol llaw trwy brofiad.

(8.) Gwrthwynebwich bob meddyliau *anllad* ac *ammbur*; y rhai a halogant ac a ddiwynant y meddwl; ac er eu bod yn guddiedig oddi wrth ddynion, ydynt yn adnabyddus i DDUW, yng ngolwg yr hwn y maent yn ffaidd. Y mae ein lachawdwr yn ein rhybuddio ni yn erbyn y rhai'n fel math o *odineb* ysprydol, *Math.* v. 28. ac anghyttunol â'r *purdeb calon* a ofynnir gan ei efengyl ef.

(9.) Gochelwch rhag rhoddi gormod o le i feddyliau *atbrist* a *melancoli*. Y mae rhai yn dueddol i edrych ar bob peth yn y goleuni gwaethaf. Y mae cwmwl du yn crogi uch ben eu meddyliau hwynt; yr hwn pan y fyrthio i lawr yn gawodydd trwy'r llygaid, a wasgerir; a thyna'r cwbl oddi fewn yn dawel drachefn. Hwn a dardd yn fynych naill ai oddi wrth ryw fai yng nghyfansoddiad y corph, neu ryw annhrefn neu afiechyd a ddamweinio iddo. Pa fodd bynnag, y sawl a ymgeisio heddwch ei feddwl ei hun a wilia yn erbyn hwn, fel peth ag sy'n ei yspeilio ef o hono mor fynych.

(10.) Ar y llaw arall, na fydded y meddwl yn rhy *fywiog* a *gorfoleddus*. Rhai a ddyrchefir mor afresymmol, ag y darostyngir eraill; a'r un Person ar amserau gwahanol yn fynych a red dros dersynau o bob tu; yn ol gwahanol dymmer a dylanwad yr ysprydoedd. Ac am hynny ni ddylem ddrwg dybio a gwiliaid yn dda y meddyliau, ac fo'n ymwthio mor daer i mewn ar y cyfryw amserau; onid e hwy a dwyllant ein deall ni, ac a'n harweinant i lunio'r fath dyb am danom ein hunain ac am bethau, ag y gwelwn yn ebrwydd achos i'w nhewid, pan y bo'r meddwl mewn hwyl mwy dianwadal a sefydlog.

Cyn

Cyn y caffo ein meddyliau farnu am bethau, rhaid i ni ddodi rheswm i farnu ein meddyliau; o blegid nid ynt hwy ddim yn wastad mewn cyflwr addas i gyflawni'r swydd honno. Ni chredwn ni ddim o'r gair a roddo un dyn i ni am un arall, oddieithr fod gennym dyb dda am yr eiddo ei hunan; felly ni ddylem ni ddim credu'r farn a basia'r meddwl, hyd oni ymofynnom pa un a'i fod yn ddiuedd ac yn ddiragfarn; p'un a'i fod mewn tymmer addas i farnu, ac yn meddu goleuni addas i farnu wrtho. Y ddiffig o'r weithred flaenorol hon o *Hunan-farn*, yw'r achos fod cymmaint o Hunan-dwyll a cham farnedigaeth.

(Yn olaf,) Gyd â chafineb gwrthodwch yn ddiattreg bob meddyliau *halogedig* a *chabledus*; y rhai a desfir weithiau yn ddifysymwth i'r meddwl, ni's gwyddom *pa fodd*, er y gallwn fwrw amcan diogel o *ba le*. Pob cyfryw feddyliau, y rhai ydynt yn eglur-goleu yn brofedigaethau a themtasiynau i bechod, ein Harglwydd a'n dysgodd, trwy ei esampl, i'w trin yn y modd yma, *Math. iv. 10.*

Y rhai hyn yw y meddyliau ag y dylem ni willaid yn ofalus yn eu herbyn, — Ac yn gymmaint ag y byddant yn fynych (yn enwedig rhai o honynt) yn ceisio ymwithio i mewn i'r galon, cofwch ddodi rheswm i gadw ei drws hi, ac i'w cadw allan, neu i'w gyrru allan yn ddiaros wedi eu dyfod i mewn; nid yn unig fel gwestwyr amherthynol, ond niweidiol hefyd:

Ond II. Y mae math arall o feddyliau ag y dylem ni eu *coled*, a chyd â gofal mawr eu *cadw* a'u *defnyddio*.

Pa feddyliau bynnag fo'n rhoddi i ni ddigrifwch rhesymmol neu grefyddol, ac yn tueddu i adeiladu yr galon a'r deall, ni a ddylem eu groesawi, eu hadgoffa 'n fynych, a'u coled yn ofalus. Ac ni ddylem ni ddim eu gollwng hwynt ymaith, hyd oni byddont wedi gwneuthur rhyw argraffiadau ar y meddwl, ag fo'n debyg o aros yno.

Ac

Ac i sefydlu yn y meddwl ddefod o adferu, cadw, a defnyddio y cyfryw feddyliau, dau beth sydd angenrheidiol. (1.) Arfer ein hunain i *ffordd ddyfal* a *rhesyddol* o feddyliaid. Ac (2.) I *ddwysfysfyradau* moesol a *chresyddol*. (1.) I barottoi a thueddu 'r meddwl i roesawu meddyliau da a defnyddiol, rhaid i ni gymmeryd gofal i'w arferu ef i *ffordd ddyfal* a *rhesyddol* o feddyliaid.

Ar ol i chwi gyfodi meddwl da canlynwch ef; peidiwch a cholli golwg arno yn ebrwydd, neu odd-ef i un rhyw wag ddychymmyg a ddelo ym mhlith eich difyrru chwi oddi wrtho. Na ollyngwch ef nes i chwi ei chwilio a'i gael allan yn llwyr; ac ystyried yn dda yr amrywiol ganlyniadau a'r casgliadau a ddardd oddi wrtho. Etto, na ddaliwch y matter ag fo dan eich ystyriaeth yn hŵy nag y byddo'ch meddyliau yn rhedeg yn rhwydd arno; o blegid trwy eu rhwymo hwynt wrtho pan y bo wedi ei hollol wisgo i maes, y rhoddir iddynt ogwyddiad annaturiol, heb ddigon o waith i'w wneuthur; yr hyn a bâr iddynt lesghau, neu fod yn barottach i redeg ymaith at ryw beth arall.

Ac i gadw'r meddwl yn ddyfal ar y peth y myfyr- ioch yn ei gylch, rhaid i chwi gymmeryd peth poen i alw'n ol a diogelu eich meddyliau gwibioŷ a chrwydredig. Gosodwch y matter yn agored mewn cynnifer goleuni a lliw ag y bo posibl ei ddarlunio ef. A gwisgwch eich meddyliau gorau mewn geiriau perthynol a dewisol, wedi eu traethu yn bwyllog; neu rhoddwch hwynt ar lawr mewn 'sgrifen.

Pa beth bynnag fo'r matter, na rowch le i neb casgliadau oddiwrtho ef, ond a weloch yn amlwg ac yn naturiol. Dyma'r ffordd i gynnysgaedu'r meddwl a gwir a sylweddol wybodaeth. Ac o'r tu arall, yr achos o wybodaeth *gau* yw methu a deall y matter neu dynnu casgliadau gŵyrog ac annaturiol oddi wrtho ef; a rhoddi i'r cyfryw gasgliadau ansicr a dynner oddi wrtho, yr un mesur o gred a'r
eg-

egwyddorion mwya rhesyddol a gorau eu sylfaen.

Gochelwch olwg arwynebol, ysgafn, neu gymysgedig ar bethau. Ewch i'w gwaelod hwynt, a phrofwch y sylfaen; ac na foddloner chwi â neb ond meddyliau eglur ac amlwg (pan y gellir eu cael) yn y cwbl a ddarllenoch, a glywoch, neu a feddylio. O blegid ymorphwys mewn meddyliau amherffaith a thywyll, fydd achos o lawer o anhrefn a chamfyniad.

Ymarferwch i lefaru yn naturiol, yn berthynol, ac yn rhesyddol am bob peth, a chwi a ddyfych yn ebrwydd i feddyliaid felly ar y pethau gorau; yn enwedig os cyd-yddiddanwch yn fynych â'r personau hynny ag fo'n llefaru, ac a'r awdwr hynny ac fo'n sgrifennu, yn y cyfryw fodd.

A'r cyfryw lywodraeth ac iawn drefniad o'ch meddyliau a'ch galluoedd rhesyddol, a fydd yn fantais fawr a chyffredin i chwi, yn y dilyniad o wybodaeth ddefnyddiol, ac yn gadwraeth dda rhag ysgafnderau ac ynfyd ddychymygion y meddwl. Ac ni theimlwch chwi ddim anfantais yn cyd-fyned a hynny, oddieithr un; sef eich gwneuthur chwi yn fwy teimladwy o wendid ac anwybodaeth eraill, y rhai a lefarant yn fynych ar antur, ac mewn modd di-ganlyniad; a pha rai, er hynny, y dichon yn fynych fod yn gallach i'w goddef, na'u gwrthwynebu. Ond y ddirfawr fantais a ddardd oddiwrth y drefn hon wrth chwilio am wirionedd a dadguddio cyfeiliornad, a'r boddlonrwydd a rydd hi i chwi yn ymarferiadau addoer a rheolaidd y meddwl, ac wrth ddal, canlyn, a defnyddio mysfyrdodau da a defnyddiol, a wna fwy na thal a'r pwyth am yr anfantais fychydig honno.

(2.) Os mynnwn ni gyrraedd y meddiant a'r fantais o feddyliau da, rhaid i ni fyfyrion ar bethau moesol a chrefyddol.

Y mae'n ddiammau na ddichon y meddwl byth gael ei arferu yn fwy rhagorol neu ddefnyddiol nac yn

yn y cyfryw fath fyfyrïadau. O blegid yr wybodaeth a gyrraedd ef felly fydd odidoccaf o bob gwybodaeth; a hynny mewn perthynas i'w gwrthddrych a'i diben; gan mai ei gwrthddrych hi yw Duw, a'i diben yw gwynfyd tragywyddol.

Diben mawr crefydd yw ein *gwneuthur ni yn gyffelyb i DDUW*, a'n tywys ni i'r mwynhâd o hono ef. A pha beth bynnag nid yw o'r tueddiad amlwg hwn; ac yn enwedig os bydd o dueddiad gwrthwyneb, fe ddichon dynion ei alw yn *grefydd* (os mynnant) ond ni allant byth ei lysenwi ef yn fwy. A pha beth bynnag a elwir yn wybodaeth grefyddol, os nad yw yn ein hyfforddi ni at y diben yma, nid yw wybodaeth grefyddol; ond rhyw beth arall yn cael ei *gam-enwi felly*. Ac y mae rhai wedi annedwydd gynnefino a'r fath gamarferiad o eiriau a dealldwriaeth, fel y maent nid yn unig yn galw, ond yn *tybiaid*, fod y cyfryw bethau'n *grefydd*, ag sy'n llwyr wrthwyneb iddi; a'r cyfryw dybiau yn *wybodaeth grefyddol*, ag a'u harwain hwynt bellaf oddiwrthi.

Purdeb egwyddor grefyddol nis adwaenir yn well, na thrwy'r parodrwydd gyd â pha un y bo'r meddyliau yn esgyn at DDUW, a'r digrifwch gyd â pha un y bont yn cyflawni ymarferiadau defosiynol. Ac er na bo dyn ddim yn cael ei foddloni cystal bob amfer wrth glywed pethau crefyddol yn cael eu llefaru gan eraill, o achos bod eu gwahanol archwaeth, eu tybiau, ne'u dull o ymadrodd yn cynnwys rhywbeth gwrthwyneb; etto os na bydd tuedd ynddo ef i feddwl am danynt ei hunan, neu i ymddiddan ag ef ei hun yn eu cylch, y mae ganddo achos mawr i bryderu fod ei *Galon ef heb fod yn uniawn gyd â DUW*. Ond os bydd efe yn fynych ac yn hyfryd arfer ei feddwl mewn myfyrïadau dwyfol, e fydd nid yn unig yn nod da o'i gywirdeb, ond a'i tuedda ef yn arferol i dderbyn y meddyliau gorau a mwya defnyddiol, ac a'i cymhwyfa ef i'r digrifwch mwya godidog.

Ar y cyfan ynte, y mae o gymmaint pwys i ddyn

G

ymogelyd

ymogelyd pa feddyliau a roesawo, a pha gyfeillach a gadwo; o blegid hwy a gânt yr un effaith ar y meddwl. Y mae meddyliau drwg mor llygredig a chyfeillach ddrwg; ac y mae meddyliau da yn dddanu, yn addysgu, ac yn difyrru'r meddwl, fel cyfeillach dda. A thyma un fantais fawr fydd i neillduaeth; y gall dyn ddewis y gyfeillach a fynno, o'i fewn ei hun.

Megis yn y byd yr ym yn syrthio'n fynychach i gyfeillach ddrwg nag un dda; felly yn y dirgel fe'n blinir yn fynychach gan feddyliau ammherthynol ac anfuddiol, nac ein boddhair gan rai hyfryd a manteisiol. A'r dyn ag fo wedi colli y llywodraeth o'hono ei hun cyn belled, a bod wrth ewyllys pob rhyw feddwl ynfyd neu ofidus, fydd agos yn yr un cyflwr a *thafarnwr*, tŷ'r hwn sy'n agored i bawb a *ddelo*; y rhai, pa mor lleisiog, haerllug a therfysglyd bynnag y byddont, ni all efe gael gwared o honynt; ond gyd a'r gwahaniaeth hyn, fod yr *olaf* yn cael rhyw daledigaeth am ei drafael, ond nad yw'r *blaenaf* yn cael mymryn; eithr ei yspeilio o'i heddwch a'i esmwythdra am ddim.

O'r cyfryw ddirfawr bwys i heddwch, yn gystal ac adeiladaeth y meddwl, yw'r iawn lywodraeth o'r meddyliau. Yr hyn a fydd fy esgusodiad am aros cyhyd ar y pen yma: yr hwn a ddibennaf gyd â'r un sylwiad yma yn ychwaneg; mai peth peryglus iawn yw meddyliad, fel y mae gormod yn dueddol i wneuthur, nad oes fatter pa feddyliau a gaffo le yn eu calonau; gan fod rheswm pethau yn uno â thystiolaeth yr ysgrythurau sanctaidd i sicrhau i ni, fod *bwriad y ffol yn bechod*, Diar. xxiv. 9.

*****

P. E N N O D XV.

Am y Côf

XIV. **Y** Dyn ac fo'n ei adnabod ei hunan a gymmer ofal nid yn unig am lywodraethu ei feddyliau, ond am adeiladu ei gôf.

Y côf yw'r galluedd hynny o eiddo'r enaid, ag a amcanwyd i fod yn ystordy neu drysorfa i'w dybiau mwya defnyddiol; lle y gellir eu rhoddi i gadw mewn diogelwch, tu ag at eu dwyn allan ar achosion priodol.

Yn awr ni ellir dim cael Hunan-adnabyddiaeth hollol heb barch addas i hwn mewn dwy ystyr, (1.) ei ddodrefn, (2.) ei wellhâd.

(1.) Y dyn ag fo 'n ei adnabod ei hunan a edrych at ddodrefn ei gôf: i beidio a'i lwytho ef â sothach diffwrth, a thybiau anfuddiol neu ddychymygion distadl, y rhai y bydd arno gywilydd i'w dwyn allan ger bron dynion synhwyrol a deallus.

Os bydd y côf yn ddrwg, na lwythwch ef. Y mae o gýnddrwg canlyniad i lwytho côf gwan, a chylla gwan. Ac fel na lanwer ef a sothach, gofelwch pa gyfeillach a gadwoch, pa lyfrau a ddarllenoch, a pha feddyliau a roesewoch; onitê fe ddichon llawer o bethau anfuddiol ymfefydlu yno yn ddiawybod i chwi, a chymmeryd meddiant o'r lle ag a ddylai gael ei roddi i feddyliau gwell. Ond na adewch i feddwl gwerthfawr ddiangc oddi wrthych, er gorsod ei ganlyn ef gyd â llawer o boen ac amser cyn ei orddiwes. Ei adgofio a'i sefydlu ef drachefn a ddichon fod yn fwy buddiol i chwi na llawer awr o ddarllain.

Pa fath drueni yw bod dynion yn cymmeryd cymaint o boen, fel y gwna rhai, i ddysgu y cyfryw bethau, ag y mae'n rhaid iddynt, mor-gynted ag y delont yn ddoeth, gymmeryd yr un faint o boen i'w dad-ddysgu! — Ystyriaeth ag a ddylai'n gwneud ni'n dra gochelgar a gofalus ynghylch dodrefn priodol ein meddyliau. (2.) Hunan-adnabyddiaeth a ddysg i ddyn helaethrwydd a chyrhaeddiad ei gôf, a'r iawn ffordd i'w wella ef.

Y mae cynnildeb nid bychan mewn gwella côf gwan, fel y troer ef i gymmaint mantais ag y tryllawer

llawer yr eiddynt hwy y rhai ydynt lawer cryfach. Ychydig o reolau byrron i'r perwyl yma a allant fod yn fuddiol.

(1.) Gochelwch bob rhyw *anghymmedrolder* yn y boddhâd o'r anwydau a'r chwantau. Y mae gormodedd o bob math yn gwneuthur niweid mawr i'r côf.

(2.) Os bydd e'n wan na *lwythwch* ef yn *ormodol*. Trysorwch yntho yn unig y meddyliau mwya sylweddol a defnyddiol. Ni ddylid llwytho llestr bychan â sothach. Ond os bydd ei lwyth ef yn werthfawr, ac wedi ei gyfleu'n drefnus, ef a ddichon dalu mwy na llong o'r cymmaint arall.

(3.) Gwnewch i synu † *Nodlyfr*, yn ol trefn Mr. *Locke*. Acedrychwch drosto bob blwyddyn. Ond ymogelwch rhag i chwi wrth ymddiried i'ch 'sgri-fennadau, esgusodi llafur y côf; yr hyn sydd un anfantais o eiddo'r drefn yma.

(4.) Cymmerwch bob cyfleusdra i diaethu eich meddyliau gorau mewn *cyfeillach*, pan y bo hynny yn gyfleus. Hynny a'u hargraffa hwynt yn ddwfn. Oddi yma y mae nad yw'r 'storiau, a adrodd dynion yn gyffredin, byth yn cael eu hanghofio ganddynt, bynnag pa mor ddiffwrwyth y byddont.

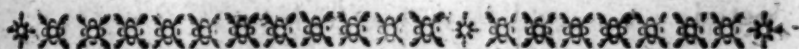
(5.) Unwch â'r meddwl y byddoch am ei gofio ryw un arall ag fo'n fwy cynnesin i chwi, ac yn dwyn rhyw *gyffelybrwydd* iddo ef naill ai yn ei natur, neu yn fwn y gair trwy ba un y traethir ef; neu a fo'n dwyn rhyw berthynas ag ef o ran lle neu amser. Ac yna trwy adgofio *hwn*, yr hyn a wneir yn hawdd, fe fydd i chwi (trwy'r *cydglymmiad* neu'r *cyffylltiad meddyliau* hynny ag y mae Mr. *Locke* yn son am danô) dynnu ym mlaen *hwnnw* ag sy wedi ei gydglymmu felly ag ef; yr hwn heb hynny y gallech chwilio am dano yn ofer. — Y mae'r rheol hon yn dra buddiol i'ch cynnorthwyo chwi i gofio *enwau*.

(6.) Meddyliwch am yr hyn a fwriadoch eu cofio cyn yr eloch i gyfsgu'r *nos*, ac yn gyntaf peth y bo-

reu, pan y bo'r galluoedd yn fywiog. Ac adgofiwch y prydnhawn bob peth teilwng o'i gosio y dydd ag fo wedi myned heibio.

(7.) Na thybiwch ei fod yn ddigonol i gynhysgaedu yr ystordy yma a meddyliau da, ond gosodwch hwynt i fynu yno mewn *treſn*, wedi eu dosparthu ne'u rhannu dan bennau priodol. Fel, pa beth bynnag y bo gennych chwi achos i feddyliaid neu i lefaru yn ei gylch, y galloch ar frys gyrchu meddwl da, yr hwn a roddasoch ym mlaen llaw i gadw yno dan y *cyfryw ben*. Fel y gallo hyd yn oed enwi'r peth i ddwyn y meddwl i glawr; trwy ba foddion chwi a ddygwch *Nodlyfr* gwaftadol yn eich côf. Ac ni byddai fe ddim i maes o le weithiau i gymmeryd *cofrestr* o ddodrefn y meddwl, ac adgofio pa nifer o feddyliau da sy gennych wedi eu tryfori yno dan y cyfryw bennau neillduol, ac o ba le y cawsoch hwynt.

(Yn olaf) Nid oes dim yn helpu'r côf yn fwy na meddyliaid, *yſgrifennu*, neu *chwedleua* am y pethau hynny ac y dymunech eu coſio. — Ond digon o hyn.

P E N N O D XVI.

Am archwaeth y meddwl.

XV. **T** Mae'r dyn ag sy'n ei adnabod ei hun, yn deimladwy ac yn ystyriol o archwaeth neillduol ei feddwl, yn enwedig ym *matterion crefydd*.

Megis y mae'r diweddar Mr. Howe yn cyfiawn sylwi, " y mae heb law dyall a synwyr yn unig, ac " yn wahanol oddi wrth y rhodd nefol a elwir yn y " 'sgrythur yn râs, y fath beth a *chwaith* a *blâs* yn " perthyn i feddwl dyn, (ac y mae'n ddiammau " gennyf, i bawb dynion os hwy a ddaliant sylw ar-

“nynt eu hunain) y rhai ydynt mor amrywiol ac
 “mor anhawdd rhoddi rheswm am danynt ag arch-
 “waeth a ffeidd-dod y *synhwyrau*. Hyn a ryfeddir
 “yn unig gan y *cyfryw* ag *nid* ydynt yn eu *dyall eu*
 “*hunain*, neu nid ystyriant neb ond eu hunain —
 “Fel na’s gellir dywedyd yn gyffredinol, mai gwell
 “dyall, neu fwy o ras fy’n tueddu dynion i’r naill
 “ffordd neu’r llall; eithr rhywbeth yn nhymmier/ieu
 “meddyliau yn wahanol oddi wrth y *ddau*, yr hwn
 “ni’s gwn i pa enw gwell i roddi iddo nag ARCH-
 “WAETH Y MEDDWL. ———— Ac nid oes dim
 “mwy o ddirgelwch yn hyn, na bod y fath beth
 “yn perthyn i’n naturiaethau ni a boddlonrwydd ac
 “anfoddlonrwydd ym mherthynas i wrthddrychau
 “y meddwl. Ac y mae hwn, yn ei ryw, mor
 “gyffredin i ddynion a’r natur ddynol; ond mor
 “wahanol mewn personau neillduol ag yw tuedd-
 “iadau eraill dynion.”

Yn awr yr *archwaeth* gwahanol yma mewn peth-
 au perthynol i grefydd, (er y dichon fod weithau yn
 naturiol neu’n beth a aned gyd â dyn, etto) a gyfyd
 yn synychaf oddi wrth wahaniaeth dygiad i fynu a
 defod. A’r gwir reswm pa ham y mae gan rai per-
 sonau wrthwynebrwydd cryf at rai pethau amgylch-
 iadol mewn crefydd, pa mor amddiffynadwy bynnag
 y byddont, ac ar yr un pryd gariad sefydlog at rai
 eraill ag fo’n llai profadwy, nid ydyw well ysgat-
 fydd nag y clywais i rai yn dra oneft yn ei broffesu,
 fef, eu bod wedi ymgynnesfio â’r naill, ac nid â’r
 llall. Megis y mae dyn trwy hir ddefod ac arfer yn
 dyfod i feddu gwell blas at fwyd garw ac afiach na’r
 ymborth mwya moethus; felly dyn wedi hir gyn-
 nesfio a rhyw nifer o ymadroddion, tybiau, a ffurf-
 iau neillduol, a ddichon yn raddol ddyfod i feddu
 y fath barch a chariad attynt, nes byddo yn diystyru
 ac yn condemnio eraill ag na bu iddo erioed ymar-
 fer a hwynt, er eu bod fe allai yn fwy adeiladol ac
 yn fwy cyttunol a ’sgrythur a rheswm.

Y mae'r archwaeth neillduol yma ym matterion crefydd yn wahanol iawn (fel y dywed Mr. *Howe*) oddi wrth deall a grâs.

Pa fodd bynnag, y mae'n cael yn fynych ei gamgymeryd yn lle pob un d honynt; pan ei camgymmerir yn lle'r cyntaf, y mae'n arwain i *gyfeiliornad*; pan eu camgymmerir yn lle'r olaf, i *sarhâd*.

Yr archwaeth gwahanol yma at wrthddreychau'r meddwl sydd agos yr un fath a hwnnw, ag a elwir gennym ym mherthynas i wrthddreychau'r synhwyrâu yn *ffanfi*; o blegid megis na's gellir dywedyd fod gan un dyn well deall mewn ymborth nag un arall, yn unig o herwydd ei fod yn caru rhyw fath o fwydydd yn well nag ef; felly nid oes lle i ddywedyd chwaith fod gan ddyn well deall ym matterion crefydd, yn unig o herwydd fod ganddo fwy o serch at rai athrawiaethau a ffurfiau neillduol.

Ond er nad yr un peth yw'r archwaeth meddwl yma a'r deall, etto y mae'n fynych yn tynnu'r deall at to; ac weithiau yn ei drawswyro yn fawr iawn.

Ni ymddengys hyn mewn dim yn amlyccach nag yn y farn a rydd pobl ar y pregethau a glywont. Rhai a foddlonir yn orau â'r pregethau hynny ag sy yn *ddeffrous* ac yn *wresog*, eraill â rhai mwy sylweddol a *rhesymmol*, ac eraill â rhai uchel a *dirgelaid*; ni all dim fod yn rhy *amlwg* at archwaeth rhai, neu'n rhy *gywraint* at eiddo eraill. Rhai a fynnant fod i'r ymadrodd gael ei gyfeirio yn unig at eu rheswmau deall, eraill yn unig at eu serchiadau a'u hanwyda'u, ac eraill at eu profiad a'u cydwybodau. Ac y mae pob gwrandawr neu ddarllenrydd yn dueddol i farnu yn ol ei archwaeth neillduol, ac i gyfrif hwnnw y pregethwr neu'r sgrifennydd gorau ag sy'n ei foddloni ef fwyaf; heb holi yn gyntaf ei archwaeth priodol ei hun, wrth ba un y mae'n barnu.

Y mae'n naturiol yn wir i bob un ddymuno cael boddloni ei archwaeth ei hun, ond y mae'n afresymmol ynddo i'w ofod ef i fynu fel y gorau, a'i wneuthur

thur yn brawfnôd a rheol i eraill. Ond yn llawer mwy afresymmol i ddisgwyl fod i'r hwn a lefaru 'n gyhoeddus lefaru 'n wastadol at ei archwaeth *ef*; yr hyn a ddichon yr un mor resymmol gael ei ddisgwyl gan un arall o wahanol archwaeth. Ond nid oes mwy o le i ddisgwyl, bod i'r hyn a lefarir wrth liaws o wrandawyr ateb yr un cystal i archwaeth pawb o honynt, na bod i un dysglaid o fwyd, er cael o honi ei pharottoi gyd â'r cywreinrwydd a'r manylwaith mwyaf, foddioni yr un cystal amrywiaeth mawr o ddynion; lle y dichon fod rhai, ysgatfydd, yn dra chlafaidd a di-chwant.

Dyledswydd y pregethwr yw addasu ei bregethau at archwaeth ei wrandawyr, mor belled ag y bo ffyddlondeb a chydwybod yn rhoi lle; canys fe wŷs yn dda oddi wrth reswm a phofiad, yn gyftal ag oddi wrth gyngor ac arfer yr apostol *Paul†*, mai hon yw'r ffordd orau i ddwyn ym mlaen eu hadeiladaeth. Ond os bydd eu harchwaeth hwynt wedi ei lygru yn hollol, ac yn eu tueddu i gymmeryd i mewn y cyfryw beth ag a wna iddynt fwy o ddrwg nag o dda, ac i flasu gwenwyn yn fwy na bwyd, y peth mwya cariadus ag a ddichon y pregethwr wneuthur yn y cyfryw achos yw, ceisio gwella archwaeth mor feius, yr hwn a gasâ y peth mwya iachus, ac a chwennych y peth mwya niweidiol; hyn, meddaf, a ddylai *ef* gynnyg yn y modd mwneiddiaf a challaf ag y medro, er iddo redeg y perygl o gael ei gyfrif ganddynt yn anneallus neu 'n afiach mewn barn, yr hyn fydd beth posibl iawn; o blegid yn gyffredin y rhai hynny yw'r barnwyr mwya arglwyddiaidd ac annhrugarog yn y matter yma, ag sy'n lleiaf cymmwys i farnu.

Nid oes ysgatfydd ddim rhyfeddach gwendid yn
y

† Rhuf. xv. 2. *Boddhâed pob un o bonom ei gymmydog yn yr byn sy dda iddo er adeiladaeth.* 1 Cor. ix. 22. *Ymwneuthum i'r rhai gweiniaid, megis yn wan, fel yr ennillwn y gweiniaid. Mi a ymwneuthum yn bob peth i barwb, fel y gallwn yn hollol gadw rhai.*

y natur ddynol na hwn, bod mewn perthynas i bethau crefyddol, ein brydaniaeth ni yn gyffwrdd yn fwyaf lle byddo ein hanghyttundeb leiaf: y rhai hynny ag a ddelo o fewn ychydig i fod o'r un meddyliau a ninnau, heb ddyfod ym mhellach, ydynt yn wrth-ddrychau o fwy dirmyg a sarhâd gennym, na'r rhai a barhânt yn y pellder mwyaf oddi wrthym. Ac y mae 'n gofyn llawer o wybodaeth a llywodraeth ar ein tymmer i orchfygu y gwendid yma. O ba ffynnon ddirgel bynnag ym meddwl dyn y mae hwn yn tarddu, ni chaf fi aros i ymosyn; ond y mae'r peth ei hunan yn rhy amlwg i beidio a dal sylw arno.

Yn awr ni a ddylem bawb o honom fod yn ofalus i gael allan a phrofi ein priodol *archwaeth* at bethau crefyddol; fel os yw yn un gau, y gallom ei un-iawni ef; os yn un drwg, ei wella; os yn un cymmwys a da, ei gryfhau a'i ddefnyddio. O blegid y mae'r meddwl yn ddarostyngedig i gau *archwaeth*, yn gyftal a'r *genau*: ac yn dyfod i feddu arno yr un ffordd; sef trwy hir ymgynnesfno â blâs annaturiol, yr hwn trwy arfer a ddaw yn safwyrus. Ac wedi cael allan pa fath ydyw, a'i brofi ef wrth reol yr ysgrythur, rheswm, a chydwybod, oddi eithr ei fod yn dra anghymmwyys porthwn ef, a darllenwn y cyfryw lyfrau ag fo'n fwyaf cyttunol ag ef, y rhai o herwydd hynny a fyddant y mwyaf adeiladol. Ond ar yr un pryd gochelwn ddau beth, (1.) Na bo iddo ddim gwyro ein barn, a'n tynnu ni i *gyfeiliornad*. (2.) Na bo iddo ddim cyfyngu ein cariad, a'n harwain i *sarhâd*.

*****

P E N N O D XVII.

Am ein dibennion mawr a llywodraethbol mewn bywyd.

XVI. **R***Han arall o Hunan-adnabyddiaeth yw, ad-nabod y dibennion mawr i ba rai yr ydym yn byw.*
Rhaid

Rhaid i ni ystyried beth yw'r amcan pennaf y dydym yn cyrchu atto; y gosodedigaethau a'r egwyddorion cyffredinol yn ol pa rai yr ym yn byw; neu p'un a'n bod etto heb bennodi ein diben, ac heb gael ein llywodraethu gan neb egwyddorion sefydlog; neu dan lywodraeth y cyfryw ag y mae cywilydd arnom eu harddel.

Nid oes nemmawr yn byw mor ddiddarbod a bod heb ryw brif ddiben mewn golwg; rhywbeth ag fy yn llywodraethu eu hymddygiad, ag fydd y gwrth-ddrych mawr o'u canlyniad a'u gobaith. Ni all dyn ddim byw heb rai dibennion *blaenorol*; dyn doeth a adnebydd yn wastadol pa fath ydynt, pa un a'i fod yn gymmwys iddo gymmeryd ei arwain ganddynt neu beidio; pa un a'u bod y cyfryw ag fy'n boddloni ei ddeall a'i refwm, neu y cyfryw yn unig ag a osodir i fynu gan ffansi a thueddiad. Efe a fydd mor ofalus i *weithredu* gyd â rheswm, ac i lefaru gyd â rheswm; ac a gywilyddia gymmaint o blegid ang-hysfondeb a gwrthddyweddiad yn ei ymarweddiad, ac yn ei gyfeillach.

Pa le mae ein dibennion ni yn cydgyfarfod? Yn y byd hwn yr ym ynddo; neu yn hwnnw yr ym yn myned iddo? Os yw ein gobaith a'n llawenydd ni'n cydgyfarfod yma, ystyriaeth dorcalonnus ydyw, ein bod ni bob dydd yn *myned ymaith oddi wrth ein dedwyddwch*; ond os ydynt hwy wedi eu sefydlu fry, peth hyfryd yw meddwl ein bod ni bob dydd yn *nessau* at wrthddrych ein dymuniadau pennaf.

Ai'n gofal pennaf ni yw ymddangos yn fawr yng ngolwg dyn; neu yn dda yng ngolwg Duw? os y blaenaf; yr ym yn ein gosod ein hunain yn agored i'r boen o siommedigaeth parhaus. Canys odid fawr na fydd i genfigen dynion ein hyspeilio ni o lawer o'n clôd haeddiannol, neu i gymmaint ag a roddant hwy i ni fethu a boddloni ein gwagedd ni. Ond os yr olaf yw ein gofal pennaf; os ein prif ddiben yw bod yn gymmeradwy gyd â Duw, yr ym yn gosod i

fynu

fynu drysor o'r mwyniant mwyaf parhaus a sylweddol. Heblaw mai dyma'r ffordd wiraf i ymddangos yn fawr yng ngolwg dynion; ac i ennill parch pawb o'r cyfryw rai ag y byddo eu canmoliaeth yn deilwng o'n dymuniad.

"Bydded hyn ynte, O fy enaid, dy ddilyniad
 "doeth a sefydlog; caffed hyn derfynu a chyfar-
 "wyddo dy ddibennion; bydded hyn yn ddeddf i ti,
 "oddi wrth ba un y cyfrif e'n bechod i ymadael,
 "pafaint bynnag o ammach a diystyrwch a geffych
 "gan eraill o achos hynny; bydded hyn dy fwriad
 "i fyw i fynu at, ac ar bob amser i gynnal y Gair
 "da hwn yn gyhoeddus ac yn ddirgel, sef bod yn
 "gyfaill a charwr Duw; yn ffafr yr hwn y sefydlu
 "dy obaith dros amser a thragywyddoldeb. Dwg
 "y diben yma gyd â thi trwy dy fywyd, ac na chyd-
 "cam mewn dim weithredu yn wrthwyneb iddo."

PENNOD XVIII.

*Pa fodd i adnabod gwir 'stâd ein beneidiau; a pha
 un a'n bod yn gymmwys i farw.*

YN OLAF, **Y** Pwngc mwya pwysfawr o Hunan-ad-
 nabyddiaeth wedi'r cwbl yw, gwy-
 bod gwir 'stâd ein beneidiau tu ag at **DDUW**; ac ym
 mha gyflwr yr ydym erbyn marw.

Y mae'r ddau beth hyn yn ddiwahan gyssylltedig
 yn eu natur, ac am hynny yr wyf yn eu doddi yng-
 hyd. Yr wybodaeth o'r blaenaf a benderfyna'r olaf, a
 thyma'r unig beth a ddichon ei benderfynu ef; o
 blegid ni all un dyn ddywedŷd p'un a'i fod yn gym-
 mwys i farw, hyd nes byddo yn adnabod gwir 'stâd
 ei enaid ei hun.

Yn awr y mae hwn yn fatter o'r cyfryw ddirfawr
 bwys, fel y mae'n beth rhyfeddol fod un dyn ystyr-
 iol,

iol, neu un ag fy'n meddyliaid beth yw marw, yn gallu bod yn foddlon mewn amheuaeth yn ei gylch.

—Bydded i ni olrhain y pwngc pwysfawr hwn ynte gyd â phob eglurdeb posibl; ac edrych a allwn ni gyrhaeddyd peth boddlonrwydd ynddo ef oddi ar yr egwyddorion mwyaf sylweddol.

Er mwyn gwybod ynte p'un a'n bod ni 'n gymmwys i farw, rhaid i ni'n gyntaf wybod *pa beth fydd yn ein cymhwysu ni erbyn marwolaeth*.———A'r ateb i hyn fydd yn dra naturiol a hawdd; sef mai'r un peth a'n cymmhwysa ni erbyn marwolaeth, *ag a'n cymmhwysa ni erbyn dedwyddwch ar ol marwolaeth*.

Hyn fydd ficer———Ond y mae'r cwestiwn yn dychwelyd. *Pa beth a'n cymmhwysa ni erbyn dedwyddwch ar ol marwolaeth?*

Yn awr mewn ateb i hyn, y mae cwestiwn arall yn gofyn cael ei benderfynu yn gyntaf; sef, *Pa beth yw'r dedwyddwch hwnnw?*

Nid paradwys yr ynfyd ydyw, neu freuddwyd fahometanaidd am ddigrifwch cnawdol. Rhaid ei fod yn ddedwyddwch cyfatebol i natur yr enaid, a'r cyfryw ag a ddichon ef ei fwynhau mewn 'ftâd o neillduad oddiwrth y corph. A pha beth a all hwnnw fod, onid y *mwynhad o DD U W*, y Bod go-rau, a'r Awdur o'n bod ninnau?

Y cwestiwn ynte a ddaw i hyn; *Pa beth a'n cymmhwysa ni i'r mwynhad o Dduw*, yn ftâd i ddyfod ysprydoedd gwahanrhedol?

Ac mi debygwn y gallwn ni ddwyn y matter hwn i dderfyn ficer a byrr; trwy ddywedyd mai'r *hyn a'n gwna ni yn gyffelyb iddo ef yn awr ydyw*.———Dyma yw ein hunig barottoad priodol erbyn y mwynhad o hono ef ar ol marwolaeth, a chan hynny ein hunig barottoad priodol erbyn marwolaeth. Canys pa fodd y gall y rhai hynny, ag fy'n annhebyg i Dduw yma, ddisgwyl cael ei fwynhau ef ar ol hyn? Ac os ydynt heb sail gyfiawn i obeithio y cânt fwynhau Duw yn y byd arall, pa fodd y maentyn gymmwys i farw?

Ac

Ac felly y mae'r cwestiwn mawr, *A ydwyf si yn gymmwys i farw?* yn dyfod i hwn, *A ydwyf si yn gyffelyb i DDUW?* O blegid hyn yn unig a'm cymmhwysfa i i'r nefoedd; a'r hyn a'm cymmhwysfa i i'r nefoedd yw'r unig beth a'm cymmhwysfa i erbyn marwolaeth.

Bydded i'r pwngc yma gael ei chwilio 'n dda, a'r brofi mewn modd tra phwyllog a diduedd.

Peth sicr hollol ydyw, na ddichon Duw gymmeryd dim gwir hyfrydwch yn neb ond y sawl fo'n gyffelyb iddo; ac y mae mor sicr, na ddichon neb ond y sawl fo'n gyffelyb iddo Ef, gymmeryd hyfrydwch ynddo *Ynteu*.—Ond y mae Duw yr hanfod mwyaf pur a sanctaidd; hanfod o anfeidrol gariad, trugaredd, ac amynedd; yr hwn y mae ei gyfiawnder yn anghyfnawidiol, ei wirionedd yn ddidor, a'i ddoethineb yn anffaeledig. Y rhai hyn yw priodoliaethau moesol yr hanfod dwysol, ym mha rai y mae e'n gofyn i ni i'w ganlyn ef; wynebpryd amlwg y natur ddwysol, ym mha un y mae pawb dynion da yn dwyn cyffelybrwydd iddo ef; ac er mwyn pa un yn unig y maent yn wrthddrychau o'i hyfrydwch ef: o blegid ni all Duw garu neb ond y sawl a ddygant yr argraff yma o'i ddelw ef ei hun ar eu heneidiau.——A ydyw y nodau gweledig yma o'r ddelw ddwysol i'w cael yno? A allwn ni wneuthur i maes ein cyffelybrwydd iddo ef yn ei sancteiddrwydd, ei ddaioni, ei drugaredd, ei gyfiawnder, ei wirionedd, a'i ddoethineb? Os felly, y mae'n sicr ein bod yn gymmwys i'w fwynhau ef, ac yn wrthddrychau addas o'i gariad ef.—Wrth hyn y gwyddom ein bod yn gymmwys i farw, o blegid wrth hyn y gwyddom ein bod yn gymmwys i ddedwyddwch ar ol marwolaeth.

Yn llyn ynte, os ym ni yn ffyddlon i'n cydwytodau, ac yn ddiuedd yn yr holiad o'n bywydau a'n tymmherau, ni allwn ddyfod yn ebrwydd i iawn benderfyniad o'r cwestiwn pwysfawr hwn, *Beth yw*
H gwir

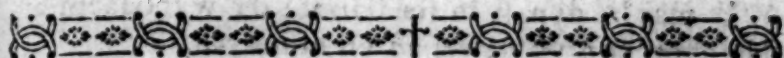
gwir flâd ein beneidiau ni tu ag at Dduw? ac ym mba gyflwr yr ydym erbyn marw †? Pa un megis y mae y gangen fwyaf pwysfawr, sydd hefyd y gangen olaf a gaf fi ei henwi o *Hunan-adnabyddiaeth*: a chyd â hi yr wyf yn dibennu y rhan gyntaf o'r traethawd hwn.

† “ Nid wyf fi yn meddwl fod yr adnabyddiaeth o'n flâd “ (gelwch e'n sicrwydd os mynnwch) yn beth mor anghyff- “ redin ag y mae rhai yn barod i ddychymmyg. Deallwch “ wrth sicrwydd dystiolaeth ddigonol o'r peth, y fath ag fo'n “ caead allan bob ammheuan afresymmol ac ofnau poenydiol “ i'r gwrthwyneb, er, ysgatfydd, nad pob drwgdybiau di- “ flannedig. A'r cyfryw sicrwydd y mae lliaws wedi ei gyr- “ raedd, ac yn mwynhau y cyffur o hono; ac yn wir y mae “ ef o'r fath bwys mawr, fel mai peth rhyfedd yw fod un “ Cristion ystyriol ag sy'n credu bod tragywyddoldeb yn ga- “ llu bod yn esmwyth un wythnos neu ddiwrnod hebddo.”

Bennet.

TRAETHAWD

TRAETHAWD

A M

Hunan - Adnabyddiaeth.

RHAN II.

*Yn dangos mawr Ardderchowgrwydd a Manteision
y fath yma o Wybodaeth.*

GWEDI i mi yn y rhan gyntaf amlygu rhai o ganghennau pennaf *Hunan-adnabyddiaeth*, neu nodi allan y pethau pennaf a ddylai dyn eu gwybod, mewn perthynas iddo ei hun; yr ydwyf yn awr (ddarllenydd) i osod o'ch blaen chwi ardderchowgrwydd a defnyddioldeb y fath hyn o wybodaeth, (fel cymmhelliad i lafurio am dani) trwy ddangos yr amryw iol fanteision mawrion sy'n cydfyned â hi, y rhai a goffeir yn y penhodaau canlynol.

PENNOD I.

Hunan-adnabyddiaeth a rydd Hunan-feddiant.

I. **U**N fantais fawr o eiddo *Hunan-adnabyddiaeth* yw, ei bod yn rhoddi i ddyn yr *Hunan-feddiant* mwy gwirioneddol a chysffon.

H 2

Y mae

Y mae'r dyn sy'n feddiannol o'r wybodaeth ardderchog hon yn dawel ac yn esmwyth,

(1.) Dan *farbâd* a *gwarthrudd*. O blegid y mae yn meddwl fel hyn: "Mi a wn fy mod i yn fy adnabod fy hun yn well nag y gall un dyn arall gymmeryd arno fy adnabod i. Fe ddarfu i'r athrodwr hwn, yn wir, ar hyn o bryd golli ei amcan, a thafu ei biccellau ar antur; a'm cyffur yw fod fy nghydwybod yn fy rhyddhau oddi wrth ei gyhuddiad digllon ef. Pa fodd bynnag, y mae bei-au sydd waeth y rhai a allasai ef yn fwy cyfiawn eu bwrw yn fy erbyn; y rhai er eu bod yn guddiedig oddi wrth ef, fynt yn adnabyddus i mi fy hun. Bydded i mi ymosod ynghylch eu diwygio hwynt; rhag, os hwy a ddeuant dan ei sylw ef iddo ymosod arnaf mewn man anhawfach ei addiffyn, cael rhywbeth i sefydlu ei ogan arno, a gosod gwaradwydd parhaus ar fy enw."

Y mae llawer o wirionedd a synwyr da yn yr ymadrodd cyffredin a'r athrawiaeth hynny o eiddo'r *Staciaid*, er y gallasent hwy fyned yn rhy bell ag ef, mai nid pethau ond meddyliau sydd yn ein hastonyddu ac yn ein niweidio ni. Yn awr megis y mae Hunan-adnabyddiaeth yn dysgu i ddyn y iawn lywodraeth o'r meddyliau (fel y dangosir uchod, Rhan I. Pen. XIV.) hi a'i helpia ef i fwrw allan bawb meddyliau pryderus, poenydiol, ac anfuddiol, a chadw i mewn y rhai mwyaf heddychol a defnyddiol; ac felly i gadw pob peth yn esmwyth oddi sewn. Bydded i ddyn ond gwneuthur y profiad, ac efe a gaiff weled y pair ychydig o ymroad i'r rhan fwyaf o'r anhawfdra ddi-flannu.

(2.) Hunan-adnabyddiaeth a fydd yn help da i gadw'r meddwl yn gymmedrol dan unrhyw *gyffro* neu *annbrefn* o eiddo'r *anwydau*. Y mae'n attal eu hang-erdd hwynt; yn rhoddi'r ffrwyn yn llaw rheswm; yn darostwng y dymmestl ar ei chodiad, cyn gwneuthur o honi longddrylliad o'r gydwybod. Ac yn
dysgu

dyfgu dyn i *adael ymaith ymryffon cyn ymyrryd arni*,
Diar. xvii. 14. gan ei fod yn llawer diogelach i ga-
dw'r llew'n rhwym, nag ymdrech ag ef yn ei lawn
rym a'i forriant. Ac yn llyn y gwna gwr doeth, er
mwyn ei heddwch ei hun, ag anwydau eraill, yn
gyftal a'r eiddo ei hun.

Hunan-adnabyddiaeth, megis yr hysbyfa i ddyn ei
wendidau a'i gynheddfau gwaethaf, a fydd yn gad-
wraeth iddo rhagddynt; ac yn wrthbwys happus i
feiau a gormod rhyfedd ei dymmer naturiol.

(3.) *Hunan-adnabyddiaeth* a geidw'r meddwl yn
sefydlog ac yn dawel ar ddyfodiad disymmwrth *ne-
wyddion drwg*, neu *ragluniaethau cystuddiol*.

“ O blegid onid Creadur i Dduw ydwyf? A'm
“ bywyd a'm cyfluron, onid ynt yn hollol wrth ei
“ drefniad ef, oddi wrth yr hwn y derbyniais hwynt;
“ a thrwy ffafr yr hwn y cês i eu mwynhau hwynt
“ cyhyd? A thrwy drugaredd a daioni yr hwn y
“ mae gennyf etto gynnifer wedi eu gadael?

“ Fe ddichon Pagan fy nysgu, dan y cyfryw goll-
“ edion o gyfeillion, neu feddiannau, neu un rhyw
“ gyffur, i gyfarwyddo fy llygaid at Law Duw, yr
“ hwn a roddodd ei benthyg hi i mi, ac fydd yr awr
“ hon wedi ei galw'n ol; na ddylwn ni ddim dy-
“ wedyd, ei bod *wedi ei cholli*, ond wedi ei *thalu ad-
“ ref*. Ac er cael o honof yn anghyfiawn fy nifedd-
“ iannu o honi, etto y mae llaw Duw i gael ei chyd-
“ nabod; canys beth yw i mi, trwy ba foddion, y
“ bo i'r hwn a roddodd i mi y fendith honno, ei
“ chymmeryd hi oddiwrthyf drachefn†?”

Yr hwn sydd yn iawn *adnabod ei hunan* a fydd byw
bob dydd mewn ymddibynnïad ar ddwyfol awdwr ei
drugareddau, am y parhâd a'r mwynhâd o honynt.
Ac efe a ddyfsg oddi ar uwch awdurdod na moesolwr
cenhedlig, nad oes ganddo ddim ar a ddichon yn bri-
odol ei alw yn *eiddo ei hun*, neu a ddylai bwyso arno
fel y cyfryw. Nad yw efe ond *goruchwiliwr* wedi
ei

ei ofod ar waith i gyfrannu y pethau sy'n ei feddiant yn ol cyfarwyddyd ei Arglwydd, wrth ewylllys yr hwn y mae e'n eu dal hwynt; ac i'r hwn y dylai ef fod yn barod ar un rhyw amser yn liriol i'w rhoddi i fynu, *Luc xvi. 1.*

(4.) Hunan-adnabyddiaeth a gynnorthwya ddyn i gynnâl gwaftadrwydd meddwl a Hunan-feddiant dan yr holl amrywiol gyflyrau o *adfyd* a *hawddfyd*.

Y mae i'r ddau eu profedigaethau: i rai profedigaethau hawddfyd ydynt y mwyaf; i eraill, eiddo adfyd. *Hunan-adnabyddiaeth* a ddengys i ddyn p'un o'r rhai hyn yw'r mwyaf iddo *ef*: a chyd â'r wybodaeth o honynt, a ddyfsg iddo ymarfogi yn gyfattebol; fel na chaffo dim ei ddifeddiannu ef o'i ddianwadalwch a'i Hunan-feddiant, neu ei arwain i weithredu yn anaddas i'r dyn neu i'r Cristion.

Ni a ddywedwn yn gyffredin, *na ŵyr neb beth a all ef ei ddioddef, nes profer ef*. A llawer o ddynion a wiriant y peth, trwy ddioddef drygau yn well o lawer nag yr oeddynt yn ofni y gwnaent. Ie, y disgwyliad o ddrwg ar ei nesâd a rydd yn fynych fwy o boen i ddyn na'r drwg ei hunan. Hyn a dardd oddi with eisiau profiad a Hunan-adnabyddiaeth.

Y dyn ag sy'n ei adnabod ei hun, ei gryfder a'i wendid, nid yw mor ddarostynedig ag eraill, i'r cyfryw athrist ddaroganau o eiddo'r meddwl; a pha bryd bynnag yr ymwithiant i mewn, ni wna efe ddim cyfrif arall o honynt ond cymmeryd y rhybudd, ymadfywio, ac ymbarottoi i gyfarfod â'r drwg; gan adael y gradd, parhad, a'r canlyniad o hono, gyd ag *Ef* yr hwn yw trefnwr goruchel pawb digwyddiadau, mewn ymddibynniad llonydd ar ei allu, ei ddoethineb, a'i ddaioni ef.

Y cyfryw Hunan-feddiant fydd un effaith a mantais fawr o eiddo *Hunan-adnabyddiaeth*.

P E N N O D II.

Hunan-adnabyddiaeth a arwain i ymddygiad doeth a sefyalog.

II. **M**Egis y ceidw Hunan-adnabyddiaeth ddyn yn datw-el ac yn wastad yn ei dymmer, felly ef a'i gwna ef yn ddoeth ac yn wagelog yn ei ymddygiad.

Ymddygiad ehud a byrbwyll sydd bob amser yn deilliaw oddiwrth ffrwft annhresnus ac afreolaidd y meddyliau. Ac felly pan fo i'r meddyliau, dan ddylanwad Hunan-adnabyddiaeth, ddyfod yn addoer, sefydlog a rhesymmol, e fydd yr ymddygiad felly hefyd. Hi a rydd i ddyn yr ymarweddiad gwaftad, diymmod a chyflon hynny wrth drafod ei achosion, ag sydd mor angenrheidiol er llwybro gorchwylion; ac a ragflaena lawer o siommedigaethau a thrallodion y rhai a gyfodant oddi wrth y cyflawniad aflwyddiannus o fwradau anaddfed ac annyallus.

Yn fyrr, fe ellir olrhain y rhan fwyaf o'r trallodion ag sy'n cyfarfod â dynion yn y byd i fynu at y ffynnon yma, a gweled eu bod yn dylifo oddi wrth *Hunan-anwybodaeth*. Ni allwn achwyn ar ragluniaeth, ac achwyn ar ddynion; ond y bai, os holwn ni, a geir yn gyffredin ynnom ni'n hunain. Ein hanghallineb ni, yr hyn a dardd oddi wrth Hunan-anwybodaeth, sydd naill neu'n dwyn ein trallodion arnom, neu yn eu chwanegu hwynt. Eisiau tymmer ac ymddygiad a ddybla un rhyw gyfludd.

Pa ryw liaws mawr o anhawfderau sydd weithiau yn canlyn *un* cam gwyrog yn ein hymddygiad, ag y bo Hunan-anwybodaeth neu anystfriaeth wedi ein bradychu iddo? Ac mewn perthynas i bob drwg a ddigwyddo i ni yn ganlynol i *hwnnw*, rhaid i, ni fw-
aw'r bai arnom ein hunain.

P E N-

P E N N O D III.

Gostynggeiddrwydd yn effaith Hunan-adnabyddiaeth.

III. *Y Mae gwir Hunan-adnabyddiaeth yn wastad yn peri gostynggeiddrwydd.*

Y mae balchder bob amser yn hiliogaeth Hunan-anwybodaeth. Y rheswm fod dynion mor goeg a hunan-ddigonol yw, o achos nad ynt yn adnabod eu gwendidau eu hunain; a'r rheswm nad ynt yn eu hadnabod hwynt yn well yw, o achos eu bod yn casau Hunan-ymholiad. Bydded i ddyn yn unig droi ei lygaid i mewn, chwilio ei hunan, ac astudio ei galon ei hun, ac efe a wel yn ebrwydd ddigon i'w wneuthur yn oftyngedig. *Wele, gwael ydwyf, (Job xl. 4.)* fydd iaith Hunan-adnabyddiaeth yn unig.

Beth yw'r achos fod pobl ieuainge yn gyffredin mor wag, hunan-ddigonol a hyderus; onid o herwydd na chymmerasant amser neu boen i gyrraedd Hunan-adnabyddiaeth? A pham yr ymddengys balchder a chyndynrwydd cyn fynyched mewn pobl oedrannus, onid o achos fod dynion yn heneiddio mewn Hunan-anwybodaeth? Mesur gweddol o Hunan adnabyddiaeth a wellhai fefur anghymhedrol o Hunan-foddlonrwydd.

Nid yw gostynggeiddrwydd yn fwy angenrheidiol i iechydwriaeth, nag yw Hunan-adnabyddiaeth i oftynggeiddrwydd.

Ac yn enwedig fe a ragflaenai y gynneddff ddrwg honno, ag sy'n rhy barod i ledratta i mewn i'r meddyliau dynol gorau, a'u llygru; yn enwedig y fawlfon amcanu at raddau neillduol a dyrehafedig o dduwioldeb, sef gwagedd crefyddol neu *falchder ysprydol*. Yr hyn, heb lawer iawn o Hunan-adnabyddiaeth a Hunan-wyliadwriaeth, a ddirgel ymlithra i mewn

mewn i'r galon, a lygra 'r meddwl, ac a ddisfwna ein rhinweddau yn ddi-arwybod i ni; ac yn gyfatebol i'r lle y gaffo a bar i'r dymmer Grift'nogol ddi-rywio i'r un *Phariseaidd*.

“Pe rhoddid i mi ddewis fy rhan fy hun, e fydd-
 “ai 'n llawer mwy dewisol gennyf i golli fy nghy-
 “ffuron ysprydol, na'u mwynhau hwynt ar gost fy
 “nghostyngeddwrdd. Nag ê; bydded yspryd e-
 “difeiriol a chyftuddiedig fy rhan i'n wastadol; a
 “bydded i'n fod *felly* yn ffafr y nesoedd, fel nad
 “anghosiwyf byth fy mod y *pennaf o bechaduriaid*.
 “Gwybodaeth yn niregelion dyrchafedig a gogonedd-
 “us y ffydd Grift'nogol, a dwysfyfyradau hyfryd-
 “lawn am Dduw a stâd i ddyfod, ydynt fanteision
 “tra dymunol; ond etto yr wyf yn dewis y *Gariad*.
 “*fydd yn adeiladu o flaen y perffeithrwydd uchaf o'r*
 “*wybodaeth honno ag fydd yn chwyddo*, i Cor. viii.
 “I. ———Y manteision ysprydol hynny yn ddi-
 “ammau yw y rhai gorau i ni, ag fo'n chwanegi ein
 “lledneisrwydd ac yn deffroi ein gofal, ac yn ein tu-
 “eddu ni i ddrwgdybio ac ymwadu â ni ein hunain.
 “———Y rhai mwyaf yng nghyfrif Duw, ydynt
 “waelaf yn eu cyfrif eu hunain. Ac y mae eu
 “rhagoriaeth yn gynhwysedig yn yr addfwynder a'r
 “gwirionedd, nid yn y rhwysg a'r gwan ymddang-
 “osiad o dduwioldeb, ag fydd yn caru cael ei weled
 “a'i fawrygu gan ddynion †.”

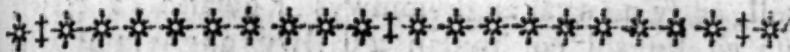
† *Thomas a Kempis gan Stanhope.* [CRIST] “Fy Mab,
 “pan deimlych dy enaid wedi ei wrefogi gan defosiwn a Zel
 “sanctaidd dros fy ngwasanaeth i, dy gallineb yw gochelyd yr
 “holl ffyrdd hyany o'i gyhoeddi ef i'r byd, ac y mae dynion
 “beilchion mor ofalus i'w cymmeryd, ac ymfoddloni yn ei
 “fod yn adnabyddus i Dduw a'th gydwybod dy hunan.
 “Cais yn hytrach gymmedroli a chadw i lawr bob gwag ym-
 “ddangosiadau o hono, ym mha bethau y myn rhai fod per-
 “ffeithrwydd Zel yn gynnhwysedig. Synia 'n wael am dy
 “rinweddau dy hun.——Rhaid dynion o Zel cofn a dilywiod-
 “raeth a ymgeisiant bethau uchlaw eu gallu, ac a amlygant
 “fwy

"fwy o haerllugrwydd nag o brydferthwch ymddygiad yn eu
 "gweithredoedd. Fe'u dygir yn gwbl allan o'honynt eu hun-
 "ain gan daerder; hwy a anghofiant nad ynt fyth ond prysaid
 "tlodion ar y ddaear, ac ni feddylant am ddim llai nag adeil-
 "adu eu nyth yn y nef. Yn awr y rhai hyn a adewir yn fy-
 "nych iddynt eu hunain, ac a ddyfsgir trwy brofiad gofidus,
 "nad yw ysgogiadau llefgydynion ond gweinion ac aneffeith-
 "iol; ac na eheda neb i'r nef oddieithr i mi gynnorthwyo ei
 "hediad ef, a'i ddyrchafu ef ar fy adenydd fy hun.—Nid yw
 "rhinwedd yn gynnhwysedig mewn helaethrwydd o oleuni a
 "gwybodaeth; ond mewn gostyngeddwrwydd meddwl, mewn
 "addfwynder, a chariad; mewn meddwl wedi cwbl ymroddi
 "i Dduw, a'i dueddu mewn gwirionedd i'w wasanaethu a'i
 "foddhau ef; mewn teimlad cyfiawn o waeledd dyn ei hunan;
 "ac nid yn unig meddwl yn wael iawn am dano ei hun, ond
 "bod yn foddlon iawn i gael ei gyfrif felly gan eraill." *Tbo.*
 "*a Kemp.*

"Meddwdod peryglus, 'r wy'n addef, yw meddwdod gwin;
 "ond y mae un arall ag sy'n fwy peryglus. Pa nifer o eneid-
 "iau a welaf fi yn y byd yn feddw gan wagedd, a thyb uchel
 "am danynt eu hunain? Y meddwdod yma a bair iddynt
 "wneuthur mil o gamrau anwaftad, a mil o gyfeiliornadau.
 "Eu ffyrdd ydynt oll yn wyrddwys ac yn geimion. Fel dyn-
 "ion mewn diod, y mae ganddynt yn waftad dyb mawr am
 "eu doethineb eu hunain, eu gallu a'u callineb; pa rai oll a
 "ballant yn fynych.—Fy enaid, hola dy hun yn fynych;
 "gwel os wyt heb dy lygru gan y drwg yma. Och, os wyt
 "yn ei wadu ef, yr wyt yn rhoddi prawf o hono. Balchder
 "mawr mewn dyn yw meddwl nad oes yntho ddim balchder;
 "canyf meddwl yw dy fod yn wir cystal, ag yr wyt yn dy gyf-
 "rif dy hun. Ond nid oes dyn yn y byd nad yw yn ei gyfrif
 "ei hun yn well nag y mae ef.

"Ti a ddywedi, fe allai, fod gennynt dyb ddrwg iawn am
 "danat dy hun. Bydded sicr i ti, fy enaid, nad wyt yn dy
 "ddiystyru dy hun cymmaint ag wyt yn haeddu dy ddiystyru.
 "Os wyt yn wir yn dy ddiystyru dy hun, yr wyt yn gwneuthur
 "haeddiant o'r peth hynny; fel ag y mae balchder ynglŷn
 "hyd yn oed wrth y diystyrwch yma o honot dy hunan." *In-
 rieu's method of Devot.*

P E N N O D . IV.

Cariad yn effaith arall o Hunan-adnabyddiaeth.

IV. *H*Unan-adnabyddiaeth a chwanega'n fawr yspryd
o addfwynder a chariad.

Pa orau y bo dyn yn adnabod ei wendidau ei hunan, parottaf oll a fydd ef i esgusodi gwendidau rhai eraill. Ei wybodaeth o hono ei hun, a'i tuedda ef i fod mor fanol wrth ddal sylw ar ei ymddygiad ei hun, ac y mae ar eiddo eraill; ac mor hynaws tu ag at eu beiau hwynt a'r eiddo ei hun. (*)

Y mae llawer iawn o harddwch, grym, a phriod-
older yn y rhybudd hwnnw a rydd ein Hiachawdwr i
ni, *Mat. viii. 3.—5.* *Pa ham yr wyt yn edrych ar*
y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyf yn ys-
tyried y trawst sydd yn dy lygad dy hun? *Neu pa fodd y*
dywedi wrth dy frawd, Gad i mi fwrw allan y brycheuyn
o'th lygad; ac wele drawst yn dy lygad dy hun? Oh rag-
ritbiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawst o'th lygad dy hun;
ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy
frawd. Ym mha eiriau y mae'r pedwar peth yma yn
eglwyr yn gynnhwysedig; (1.) Fod rhai yn llawer cyf-
lymmach eu llygaid i weled beiau a gwendidau rhai
eraill, na'r eiddynt eu hunain: Yn gallu canfod
brycheuyn yn llygad arall yn gynt na thrawst yn yr ei-
ddynt eu hunain. Ac felly y mae yn gyffredin; y
rhai hynny, ag sydd gyflymmaf eu golwg tu ag at fei-
au rhai eraill, yw y rhai dallaf at yr eiddynt eu hun-
ain. (2.) Mai'r cyfrywrai yn synych sydd barottaf a
diwyttaf

(*) "Y mae'r Dŵr mawr fe debygid wedi rhoddi y gor-
"chymyn hwnnw (ADNEBYDD DY HUN) i'r dynion hynny
"yn fwy neillduol, ag fy'n dueddol i basio barn ar weithred-
"oedd dynion eraill, ac i'w hanghofio eu hunain." *Plutarch's*
Mor.

diwyttaf i geryddu a cheisio gwella ffaeledigaethau eraill, ag sy'n fwyaf anghymmwyys i'r gwaith. Y trawst yn eu llygaid eu hunain a'u llwyr anghymmhwysfa i dynnu allan y brycheuyn o lygad eu brawd. Dyn ag fo'n hanner dall ei hunan ni ddylai gymmeryd arno fod yn *Ddocttor-llygaid*. (3.) Y dylai 'r sawl sydd a thuedd ynddynt at farhâd bob amser *ddechreu gartref*. (4.) Gogan mawr sydd *ragrith* mawr. *Ob ragrithiwr*, &c. hyn oll nid yw ddim ond effaith Hunan-anwy. bodaeth druenus.

Yr oedd y cenhedloedd yn deimladwy iawn o'r gwendid cyffredin yma yn y natur ddynol; ac yn ei ddarlunio yn y modd canlynol. Y mae pob dyn (meddent) yn dwyn ysgreppan, neu ddau gŵd gyd ag ef; y naill yn crogi y tu blaen iddo ef, a'r llall y tu ol iddo; yn yr un *blaen* y rhydd efe feiau eraill, yn yr un *ol*, yr eiddo ei hun; trwy ba foddion ni wel efe byth mo'i ffaeledau ei hunan; tra byddo eiddo eraill yn wastadol ger bron ei lygaid.

Ond Hunan-adnabyddiaeth yn awr a'n helpia ni i droi 'r ysgreppan yma; ac i ofod y rhan lle mae'n beiau ni ein hunain o flaen ein llygaid, a'r rhan lle mae beiau eraill o'r tu ol i'n cefn. Trefn lwyr angenrheidiol yw hon, os mynnwn ni weled ein beiau ein hunain yn yr un goleu ag y gwel eraill hwynt. Canys nid oes i ni ddisgwyl y bydd eraill mor ddall i'n gwendidau ni ag ŷm ni ein hunain. Hwynt-hwy a'i dygant ger bron eu llygaid, pa un a wnelom ni felly ai peidio. A meddylied nad yw'r byd yn dal sylw arnynt, o achos na's gwnawn ni, sydd gymmaint doethineb a dychymmyg nad yw eraill yn ein gweled ni, o achos ein bod yn caead ein llygaid.

P E N N O D V.

Arafwch yn effaith Hunan-adnabyddiaeth.

V. **U**N arall o hiliogaeth Hunan-adnabyddiaeth yw arafwch†.

† *Moderation.*

Prin

Prin yn wir y gellir ystyried hwn yn wahanol oddi wrth yr addiwynder a'r cariad rhagddywededig; ond yr wyf fi yn dewis ei enwi ef yn neillduol, o blegid fy mod yn ei ystyried ef dan ymddangosiad a gweithrediad gwahanrhedol, sef, fel yr hyn ag sy'n amddiffyn ac yn cyfarwyddo ein hysprydoedd ym mhob matterion o *ddadl* ac *ymrysson*.

Rhinwedd Crist'nogol yw *arafwch* o fawr bwys, gwahanol iawn oddi wrth y gynneddf ddrwg honno o eiddo'r meddwl dan ba un y mae'n fynych yn cael ei gamddarlunio a'i orchuddio, sef, *claiarwch* a difatterwch ynghylch y gwirionedd. Y mae'r cyntaf yn dra chyttunol â Zel gywir a rheolaidd, y mae'r olaf yn gynhwysedig yn y *diffyg hollol* o honi; y mae'r cyntaf yn teimlo, a chyd â heddwch a challineb yn ceisio amddiffyn, teilyngdod a phwys athrawiaethau dwyfol, y mae'r olaf heb un mesur o ofal yn eu cylch; y mae'r naill yn profi eu dirgel ddylanwadau hwynt, mae'r llall yn gwbl ddieithr i'w grym a'u rhinwedd hwynt; y mae'r naill yn galaru yn y dirgel, o blegid yr adfeiliad trist o grefydd fywiol, mae'r llall yn siampl o hono. Yn fyrr, y mae'r naill yn deilliaw oddi wrth wir wybodaeth, y llall oddi wrth fawr anwybodaeth; y naill sydd farc da o gywirdeb, y llall sydd nod sicr o ragrith. A dyrysu dau beth ynghyd, ag sydd o'r fath hanfodol wahaniaeth, ni ddichon darddu oddi wrth ddim ond anwybodaeth mawr, neu anystyriaeth, neu zel rhy dwymn ac anneallus.

Gwr hunan-adnabyddus a wahaniaetha'n hawdd rhwng y ddau yma. A'r wybodaeth sydd ganddo ef o'r natur ddynol yn gyffredin, oddi wrth yr ystyriaeth o'r eiddo ei hun yn neillduol, a ddengys iddo yr angenrheidrwydd o gadw'r canol (megis ym mhob peth arall, felly yn enwedig) rhwng y terfynau o *Zel angariadus* ar y naill law, a *Chlaiarwch diog* ar y llall. Megis nad edrych ef ar bob peth fel yn deilwng i ymddadleu yn ei gylch, felly nid edrych ef ar ddim yn deilwng o golli ei dymmer yn ei gylch, wrth ymddadleu.

leu. O blegid, o ba gymmaint pwys bynnag y byddo yr gwirionedd, ni all dim wneuthur mwy o anghymmwynas iddo ef, neu wneuthur dyn yn fwy anghymmwys i'w amddiffyn ef, na phoethni a drwg-dymmer; trwy yr hyn y mae e'n niweidio ac yn bradychu yr achos ag y mae'n rhy ofalus i'w gynnal. *Digofaint gwr nid yw yn cyflawni cyfiawnder Duw, Iago i. 20.*

Y mae Hunan-adnabyddiaeth yn iachau ein brydaniaeth ni, ac yn oeri yn fawr ein dadleuon ynghylch pethau tywyll ac amheus. Un ag sydd yn ei adnabod ei hun a esyd ormod o werth ar ei amser a'i dymmer, i soddi yn fyrbwyl i'r dadleuon gwag ac anfuddiol hynny, ym mha rai y mae un o honynt yn sicr o gael ei golli, a'r llall mewn mawr berygl o hynny; yn enwedig pan y bo'r gwrthwynebwr yn ddyn o dymmer ac egwyddorion drwg; yr hwn fo'n ceisio yn hytrach *ddistawi* 'r fawl fo mewn dadl ag ef trwy eofndra tra-arglwyddiaethol, ymadroddion tywyll diystyr, ymddygiad awdurdodol, a geiriau celyd, na'i *argyhoeddi* trwy ymrefymmiad sylweddol; a'r hwn fo'n ymddadleu yn amlwg nid am wirionedd ond am fuddugoliaeth. Ychydig o ddaioni a ellir ei wneuthur i'r achos gorau yn y cyfryw amgylchiad. A gwr doeth ac araf, ag fo'n adnabod y natur ddynol, ac yn ei adnabod ei hun, a ddewis roddi i'w wrthwynebwr y plefer o fuddugoliaeth mewn dychymmyg, nag ymgyrchu mewn amrafael mor anaddas.

Taerni a zel am ymddadleu ar bob achos, ac â phob dyn, a ddengys Hunan-ddigonedd mawr; y nod anffaeledig hynny o Hunan-anwybodaeth mawr. A gwir arafwch, yr hyn sy'n gynhwysedig mewn difatterwch ynghylch pethau bychain, ac mewn zel gall a chymmedrol ynghylch pethau o bwys, ni all darddu oddi wrth ddim ond gwir wybodaeth; yr hon sydd a'i sylfaen mewn Hunan-adnabyddiaeth.

P E N N O D VI.

Hunan-adnabyddiaeth a wella 'r Farn.

VI. *M*Antais fawr arall o adnabod ein hunain yn dda yw, y bydd i hynny ein helpu ni i lunio gwell barn am bethau eraill.

Hunan-adnabyddiaeth yn wir nid yw yn helaethu neu'n chwanegu ein galluoedd naturiol, ond y mae'n eu cyfarwyddo ac yn eu hunioni hwynt; yn ein tywys ni i'r iawn arferiad a'r cymmhwyfiad o honynt; ac yn symmud ymaith lawer o bethau ag sy 'n rhwystro yr iawn ddefnydd o honynt, megis balchder, rhagfarn, drwg-dymmer, &c. y rhai yn fynych a wŷdroant y galluoedd rhesymmol mewn modd truenus.

Y neb ag fydd wedi mesur ei hunan yn deg, a ddi-chon o blegid hynny yn well farnu am bethau eraill.

(1.) Efe a wŷr pa fodd i farnu yn well am *ddynion* a'r natur *ddynol*.—O blegid y natur ddynol, a gosod heibio y gwahaniaeth mewn tuedd naturiol, a manteision dygiad i synu a chrefydd, sydd agos yr un peth ym mhawb. Y mae'r un chwantau ac anwydau, yr un gwendidau a thueddiadau naturiol ym mhawb; er bod rhai yn fwy cryf ac amlwg mewn rhai, nac mewn eraill. Fel os bydd dyn yn iawn adnabod yr eiddo ei hun, *hyn*, ynghyd ag ychydig bach o sylw ar ffyrdd dynion, a amlyga iddo yn ebrwydd yr eiddo eraill; ac a ddengys iddo ef yn dra diduedd, ffaeledigaethau a rhagoriaethau neillduol dynion, ac a'i helpa ef i lunio llawer cywirach tyb am danynt, na phe barnai yn unig wrth eu gwedd *oddiallan*, yr ymddangosiad a wnant yng ngolwg y byd, (na pha un weithiau, nid oes dim a'u dengys mewn goleu mwy twyllodrus) neu yn ol tybiau a rhagfarnau pobloedd.

(2.) Hunan-adnabyddiaeth a'n dysg ni i farnu yn iawn am *bethau* yn gyftal a dynion: a ddengys bethau i'r meddwl yn eu gwir oleuni a'u priodol liwiau, heb y llewychadau a'r ymddangosiadau gau a deffir arnynt gan ffansi, neu dan ba rai eu dychymmygir yn fynych gan y meddwl; a'n dysg ni i beidio a barnu â dychymmyg y meddwl, ond â'r deall; ac a esyd gadwr-aeth ar y blaenaf, yr hyn a ddengys bethau 'n fynych mewn cam oleuni, ac a rydd i'r meddwl argraff dwyllodrus o honynt, gwel *Rhan 1. Pen. iv.*

(3.) Hunan-adnabyddiaeth a'n helpa ni i brisio gwir werth holl bethau da'r *Byd*: a uniawna ein tybiau am danynt, ac a leihâ y cariad dirfawr ag sy'n dueddol o fod gennym attynt. Canys pan fo dyn yn ei adnabod ei hun, a'i wir fanteision, efe a wel pa cyn belled, ac ym mha radd, y mae'r pethau yma yn addas iddo ef, ac yn tueddu i'w ddaioni; a pha cyn belled y maent yn anaddas, yn beryglus, ac yn niweidiol. *Hyn*, ac nid barn gyffredin y byd, a fydd eu reol ef i farnu am danynt. Wrth hon efe a wel trwyddynt yn hollol; a wel pa beth ynt mewn gwirionedd yn y gwaelod; a pha mor belled y dylai gwr doeth eu dymuno. Y rheswm pam y mae dynion yn eu priso mor anghymmedrol yw, o achos na chymmerant ond golwg arwynebol arnynt, ac nad edrychant ond ar yr ochr oddi allan, lle yr ymddangofant yn fwyaf teg a hudol. Ped edrychent i mewn iddynt, ac ystyried ei gwir werth, eu cynnefin effeithiau, eu tuedd a'u diben, ni byddent mor barod i'w priso'n armodol. A'r dyn a ddysgodd weled trwyddo ei hun, a wel yn hawdd trwy y rhai hyn.

PENNOD

P E N N O D VII.

Hunan-adnabyddiaeth a gyfarwydda i'r iawn ymarfer o Hunan-ymwadiad.

VII. *YR bwn a'i hadnebydd ei hun, a iŵyr orau pa fodd, ac ym mha bethau, y dylai ymwadu ag ef ei hun.*

Y ddyledswydd fawr o *Hunan-ymwadiad*, yr hon a ofyn ein Hiachawdwr mor bendant oddiwrth ei holl ganlynwyr, (er amlycced a rheitted ydyw) a gam-gymmerir ac a gam-arferir yn ddirfawr; a hynny nid yn unig gan eglwys *Rhufain* yn eu hathrawiaethau o benyd, ymprydiau, a'u peierindodau, ond gan rai Crist'nogion Protestanaidd yn y siamplau o ymattal gwirfodd, a gerwindeb afreidiol. Yr hyn a'u tuedda rai prydiau i farnu'n rhy galed am y dynion hynny ag fo'n byw yn yr arferiad o'r cyfryw bethau cyfreihlon, ag y bont hwy yn ei wneuthur yn bwngc o gydwybod i ymattal oddi wrthynt. Ond pe cyfyngent eu hymarfer o *Hunan-ymwadiad* at byngciau amlwg a phwysfawr ymarfer crist'nogol, gan ddwys gyflawni y dyledswyddau angenrheidiol y maent yn fwyaf gwrthwyneb iddynt, a gwrŵl ochelyd y pechodau-adnabyddus y maent yn fwyaf tueddol iddynt, dan gyfarwyddyd y 'Sgrythur, hwy a ddeuent yn ebrwydd yn Crist'nogion mwy sylweddol, câll, a dichlynaidd: A phed adwaenent eu hunain, hwy a welent yn hawdd fod yn hyn achlysur a lle ddigon i *Hunan-ymwadiad*; a hynny i fesur mwy caled ac anhawdd nac sydd yn yr ymattaliadau a'r ychydig dofter corphorol a rwymant arnynt eu hunain.

I. *Hunan-adnabyddiaeth a'n cyfarwydda ni at yr Ymarferiadau angenrheidiol o Hunan-ymwadiad,*

mewn perthynas i'r *Dyledswyddau* mwya' gwrthwyneb i'n tymmherau.

Nid oes neb, nad yw, rai prydiau, yn teimlo musgrellni a gwrthynebrwydd mawr at rai dyledswyddau ag a wŷr efe eu bod yn fuddiol ac yn angenrheidiol. Dyma ynte achlysur briodol i Hunan-ddisgyblaeth. O blegid ymollwng gyd a'r musgrellni yma fydd dra pheryglus, ac a arwain i esgeulusdra greddfól o dyledswydd adnabyddus; a'i wrthsefyll a'i wrthwynebu, ac ymbarottoi erbyn y cyflawniad diwyd o'r ddyledswydd, er maint y gwrthddadleuon a'r esgusodion a ddygo'r cyfryw duedd cnawdol dros yr esgeulusdra o honi, hyn a ofyn boen a Hunan-ymwadiad nid bychan: Ac etto y mae'n dra angenrheidiol i heddwech cydwybod.

Ac er ein hannogaeth i'r rhan yma o Hunan-ymwadiad, ni thraid i ni ond cosio y ceir gweled anhawddra'r ddyledswydd, neu ein hangymmwyfder ni iddi, wrth wneuthur profiad, yn llawer llai nag oeddem yn meddwl. A'r pleſer o adgofio, ddarfod i ni ryddhau ein cydwybodau, a rhoddi tyftiolaeth newydd o'n huniondeb, a wna fwy nag ymdal am y boen a'r caledi a gawfom ynddi. A pha fynycha y gwrthwyneber, ac y gorchfyger y gogwyddiadau beius yma anfynycha i gyd y dychwelant, a gwanna i gyd yr ânt. Hyd nes o'r diwedd, trwy Râs Duw, y gorchfyger hwy'n gwbl; ac y delo yn eu lle hwynt *Barodswydd greddfól i bob Gweithred dda*, Tit. iii. 1. a Hyfrydwch tra theimladwy yn hynny: Llawer hapusach effaith nag a ellir ei disgwyl oddi wrth yr ymarferiadau tostaf o Hunan-ymwadiad, yn y siampiau rhagddywededig.

2. Y sawl a'i hadnabyddo ei hun a wel yr un faint o angenrheidrwydd wrth Hunan-ymwadiad, tu ag at attal a rheoli ei *Dueddiadau at Weithredoedd pechadurus*: I ddarostwng y gwrthryfelwr oddifewn; i wrthsefyll cymmhelliadau blys a chwant; ac i alw ei fynu ei holl

holl ddoethineb i ochelyd yr achosion a'r temtasiynau i bechod, a'i holl nerth i'w wrthwynebu.

Hyn oll (yn enwedig os byd yn ymosyniad hoff neu gyttunol ag anian dyn) a bair i wr boen a marw-hâd ddigon. Yn lle siampl, darostwng rhyw anwyd gref, neu ddofi tueddiad cnawdol, neu faddeu cam a thramgwydd amlwg. Y mae 'n eglur, na ellir cyrraedd y cyfryw Hunan-oruchafiaeth heb lawer o Hunan-adnabyddiaeth a Hunan-ymwadiad.

A'r Hunan-ymwadiad hynny ag a arferir y ffordd yma, megis ag y bydd yn well tyftiolaeth o'n cywirdeb ni, felly y bydd o fwy o help a harddwch i achos Crefydd, na'r zel fwyaf yn y dyledswyddau neillduol hynny ag sy 'n fwy cyttunol â'n tymmherau naturiol ni, neu na'r Gerwindeb mwyaf mewn rhai siamplau neillduol o Farwhâd, ag nad ydynt mor angenrheidiol, nac fe allai mor anhawdd a gwrthwynebi i ni a hwn.

I ba ryw Uchelderau rhyfeddol o Dduwioldeb y gellir meddwl fod rhai wedi esgyn, (wedi eu dyrchau ar Adenydd Zel ffamllyd, ac yn hynod am fanylwch a Gerwindeb anghyffredin ynghylch pethau bychain) y rhai trwy'r holl amser, ysgatfydd, ni allant lywodraethu *un o'u Hanwydau*, ac a ymddangosant etto yn anwybodus o'u pechod mynwesol, ac yn gaethweision iddo! Trwy anwybodaeth o honynt eu hunain, y maent yn camgymhwyso eu Zel, ac yn camosod eu Hunan-ymwadiad; a thrwy'r cyfryw foddion, yn anurddo eu hênwau da ag anghyffondeb gweledig.

P E N N O D VIII.

*Hunan-adnabyddiaeth a cbwanega ein Defnyddioldeb
ni yn y Byd.*

VIII. *PA fwyaf a wypom ni am danom ein hunain mwya
defnyddiol yr ŷm yn debyg o fod, yn y fefyllfa-
oedd hynny o fywyd ym mba rai y gosododd rhagluniaeth ni.*

Pan y byddom ni yn adnabod ein talentau a'n galluoedd priodol, ni a wyddom pa fodd y gallwn fod yn ddefnyddiol; a'r ystyriaeth o'n sefyllfaoedd a'n perthynasau mewn bywyd a'n cyfarwydda ni i'r iawn gymhwysiad o'r cyfryw dalentau; a ddengys in' i ba berwyl eu rhoddwyd i ni, ac i ba ddibenion y dylent gael eu coledd a'u defnyddio.

Peth galarus yw dal sylw, mor druenus y mae rhai dynion yn dibrisio ac yn halogi eu galluoedd. Y doniau a'r rhannau naturiol hynny; trwy ba rai y maent yn rhagori ar lawer eraill, a thrwy ba rai y gallant wneuthur gwir wasanaeth achos rhinwedd a chrefydd, a bod yn dra defnyddiol i ddynol - ryw, naill ai a esgeulufir yn hollol, neu a gam-arferir yn gywilyddus, er dianrhydedd i Dduw, ac er niweid i'w cyd-greaduriaid, trwy eu hannog a'u cefnogi hwynt yn ffyrdd pechod a gwagedd. Canys cam-lewyrch rhyw ddigrifwr halogedig a wna weithiau y fath argraff ddofn ar feddwl gwann ac ansfydlog, ag a ddadymchwelo egwyddorion rheswm a doethineb, ac a roddo iddo feddyliau rhy ffafrol am yr hyn ag yr oedd o'r blaen yn ei gasâu. Pan y gallasai yr un grym a chyflymdra meddwl gael yn dra happus a defnyddiol ei arferyd i gywilyddu pechod, i watwor ffolineb, ac i geryddu anghyffondeb ymddygiad pechadurus a halogedig.

Pan

Pan y bo dyn yn gwybod unwaith pa le y mae ei nerth yn gynhwysedig, ym mha beth y mae'n rhagori, neu y'dichon ragori, pa cyn belled y mae ei ddylanwad ef yn cyrraedd, ac ym mha sefyllfa o fywyd y gosododd rhagluniaeth ef, a dyledswyddau y cyfryw sefyllfa; yna efe a wŷr pa dalentau a ddylai goledd, ym mha fodd ac at ba wrthddrychau y maent yn neillduol i gael eu cyfarwyddo a'u cymmhwysu, er mwyn llewyrchu yn y cyfryw sefyllfa, a bod yn ddefnyddiol ynddi. Hyn a'i ceidw ef yn wastad ac yn sefydlog yn ei ymofyniadau a'i amcanion; yn gyttun ag ef ei hun, yn unfurf yn ei ymddygiad, ac yn ddefnyddiol i ddynol-ryw; ac a'i hattal rhag saethu at gam farc, neu golli yr iawn farc y bo'n amcanu atto; megis y gwna miloedd, o ddiffyg y gangen angenrheidiol yma o Hunan-adnabyddiaeth. Gwel. *Rhan I. Pen. V.*

P E N N O D IX.

Hunan-adnabyddiaeth a dywys i Weddeidd-dra a Chyffsondeb Ymarweddiad.

IX. *Y Dyn ag sy'n ei adnabod ei hun, a wŷr pa fodd i ymddwyn gyd â Challineb a Theilyngdod ym mhob sefyllfa a galwedigaeth.*

Y mae bron y cwbl o'r Gwatwor-gerdd fydd yn y byd yn tarddu oddi wrth Hunan-anwybodaeth. Ac i hyn, y mae dynol-ryw trwy gydsyniad cyffredin yn ei briodoli ef; pan y dywedant am ryw un ag fo'n ymddwyn yn anaddas i'w sefyllfa, nid yw yn ei adnabod ei hun. Bod dyn yn cymmeryd arno yr hyn fo'n anweddus yw achos pob gwatwor-gerdd, a Hunan-anwybodaeth yw achos hynny. Y dyn nad yw yn adnabod ei briodol sefyllfa, neu'n gwybod beth sy'n gweddu

gweddu iddi, ni ddichon ymddwyn yn addas iddi. Efe a gymmer arno yn fynych ymarweddiad ag na fo'n perthyn iddo; ac a ymddwyn naill a'i uch-law neu is-law iddo ei hun, yr hyn a'i gwna ef yr un mor ddirmygus yng ngolwg pawb a'i hadwaenant ef.

Dyn o sefyllfa *uwch* ag fo'n ei adnabod ei hunan, a wŷr nad yw efe ond dyn; darostyngedig i'r un clefydon, gwendidau, siommedigaethau; poenau, anwydau, a gofidiau, a dynion eraill; fod gwir anrhydedd yn gorwedd yn y cyfryw bethau, ym mha rai y mae 'n bosibl i'r gwrengyn gwaelaf ragori arno ef; ac am hynny ni bydd efe yn wageddus uchelfryd. Efe a wŷr mai pethau diflannedig a damweiniol yn unig, sy'n eu ofod ef uch-law eraill o ddynolryw; y bydd ef ar fyrr-yn gyd-radd a hwynt; ac am hynny efe a ddysg ymostwng: Ac y mae godidowgrwydd-yn yr ymostyngiad yma; nid yw ddim yn iselu, eithr yn dyrchafu, ei glod a'i air da.

Dyn o sefyllfa *is* ag fo'n ei adnabod ei hun, a wŷr pa fodd i fod yn foddlon, yn llonydd, ac yn ddi-olchgar yn ei is-radd. Megis nad oes ganddo ef barch a chariad anghymmedrol at y cyfryw bethau oddi-allan ag sy'n dyrchafu amgylchiadau un dyn gym-maint uch-law eiddo arall, felly nid yw e ddim yn edrych arno ei hun yn waeth neu yn llai defnyddiol dyn am ei fod hebddynt; pa faint llai y mae e'n cenfigennu'r sawl sydd â hwy. Megis nad oes ganddo ef mo'u manteision hwynt, felly nid oes ganddo mo'u profedigaethau hwynt chwaith, y mae ef yn y sefyllfa honno o fywyd, yr hon a ofododd y Llywydd a'r Trefnwr mawr o bob peth iddo ef; ac y mae e'n foddlongar: Ond fel y mae anrhydedd yn ddyledus i uchafiaeth oddi-allan, efe a wŷr pa fod i dalu parch gweddus i'r sawl sydd uwch ei law, heb y gweniaith dirmygus a gwael hynny ag sy'n amlygu serch anghymmedrol at eu cyflwr hwynt. Megis nad yw e'n talu gormod-barch iddynt hwy

hwy am yr ychydig fanteifion damweiniol ym mha rai y maent yn rhagori arno ef, felly nid yw yntau ychwaith yn ei ormod-barchu ei hun am y cyfryw bethau ag y mae ef yn rhagori ar eraill.

Pe bai *Gwrandawyr* yn eu hadnabod eu hunain, ni chymmerent arnynt gyfarwyddo eu Pregethwyr; neu ddyfsgu eu *Gweinidogion* pa fodd i'w dyfsgu *hwynt*; (yr hyn, fel y mae St. *Austin* yn dal sylw, fydd yr un peth ag i ddyn claf, pan y bo'n danfon am feddyg, i'w gyfarwyddo ef, beth a fynnai ef iddo gyfarwyddo;) eithr, os digwyddai iddynt glywed rhyw-beth heb fod yn hollol gyttun â'u meddyliau o'r blaen, hwy a ymosodent yn fwy diwyd i astudio eu Biblau, i wybod a oedd y *Peth hyn felly*, Act. xvii. 11.

A phe bai *Gweinidogion* yn eu hadnabod eu hunain, hwy a adwaenent natur a dyledswyddau eu swydd, a diffygion a gwendidau eu gwrandawyr yn well, na thra arglwyddiaethu ar eu ffydd *hwynt*; neu saethu dros eu pennau, a cheisio eu clod eu hunain yn hytrach na'u lleshâd *hwynt*. Hwy a fyddent yn fwy gofalus am eu hadeiladaeth, nac am eu canmoliaeth *hwynt*; ac, fel meddyg ffyddlon, a daer amcanent ac a geisient eu daioni, er mai mewn ffordd wrthwyneb i'w meddwl *hwynt*; ac yn hytrach a redent y perygl o golli eu gair da gyd â dynion gweinion ac ymrysongar, nac attal dim oddiworthynt ag sy'n angenrheidiol iddynt, neu fod yn anffyddlon i Dduw a'u cydwybodaeth eu hunain. Nid y bwyd mwya blasus yn waftadol yw y mwya iachus. Nid yw cleifion nes a disgwyl cael eu boddhau yn waftadol, na meddygon gael yn waftadol eu clodfori.

PENNOD X.

Duwioldeb yn Effaith Hunan-adnabyddiaeth.

X. **H**Unan-adnabyddiaeth fydd yn tueddu'n fawr i feithrin Ysryd o wir Dduwioldeb.

Y mae Anwybodaeth cyn belled, oddiwrth fod yn Fammaeth Duwioldeb, fel nad oes dim yn tueddu'n fwy, i'w destrywio hi. Ac o bob anwybodaeth nid oes un yn fwy gelymol iddi na Hunan-anwybodaeth. Y mae hon yn wir yn dra chyttunol â gau-grefydd, pleidgarwch, ac ofer-goel, y Rhithiau cyffredin hynny o dduwioldeb, y rhai gan feddyliau gweinion a hy-goel a gam-gymmerir yn fynych yn ei lle hi. Ond gwir dduwioldeb a defosiwn a dardd yn unig oddiwrth iawn adnabyddiaeth o Dduw ac o honom ein hunain; a'r berthynas ym mha un yr ŷm ni'n sefyll iddo ef, a'r ymddibynniad fydd gennym arno ef. Canys pan yr ystyriom ein hunain fel creaduriaid Duw, y rhai a wnaeth efe i'w anrhydedd, ac fel creaduriaid anabl cael dim happusrwydd, ond a ddylifo allan o'i ffafor ef; ac fel rhai ymddibynnol hollol a gwaftadol arno ef am bob peth ag ŷm yn ei fwynhau ac yn gobeithio am dano; a thra y dygom yr ystyriaeth hon ar ein meddyliau, beth a ddichon ein denu a'n hannog ni yn fwy i'w garu a'i ofni ac ymddiried iddo ef, fel ein Duw, ein Tad, a'n Cyfaill a'n Helpwr holl-ddigonol?

P E N.

PENNOD XI.

*Hunan-adnabyddiaeth a'n dysg ni i iawn gyflawni
Dyledswyddau Crefydd.*

XI. **H**Unan-adnabyddiaeth a fydd yn Help ac yn Gyfarwyddyd da i ni yn amryw o'n Dyledswyddau crefyddol a'n Hymarferiadau Crist'nogol. Yn neillduol,

(1.) Yn y Dyledswydd o *Weddi*; o ran y *Sylwedd* a'r *Drefn* o honi.——Y sawl ag fo'n ei iawn adnabod ei hun a fydd yn dra theimladwy o'i ddiffygion ysprydol; a'r neb fo'n adnabod yn dda ei ddiffygion ysprydol, ni bydd ar golled beth i weddio. “Ein calonau ni a fyddai'r llyfrau-gweddi go-
“rau, pe byddem ni yn ddigon medrus i'w darllain
“hwynt. Pa ham y mae dynion yn gweddio, ac
“yn galw am weddïau pan y delont i farw? Onid
“am eu bod yn dechreu adnabod eu hunain yn
“well. A phe bai iddynt yn awr ond gwranddo ar
“Leferydd Duw a chydwybod, ni pharhaent hwy
“ddim yn ddistaw. Ond y mae'r rhai a enir yn
“fyddar yn wastadol yn fud.” BAXTER.

Hefyd Hunan-adnabyddiaeth a'n dysg ni i weddio nid yn unig gyd â ffraethineb, eithr gwresogrwydd; a'n helpa ni i gadw'r *Galon*, yn gyftal ag i *drefnu ein Hymadrodd* ger bron Duw; ac felly i gynhyddu yn y Gras yn gyftal a'r Dawn o Weddi. Ped fai i ni ond ystyried yn ddisfrifol pa beth ydym, a pha beth yr ydym yn ei gylch; ar bwy yr ydym yn gweddio, ac am beth e fyddai'n ammhofibl i ni fod mor farwaidd, di-yspryd, a ffurfiol yn y ddyledswydd hon ag yr ydym yn rhy fynych. Hyd yn oed y meddwl

a'n dylanwai ni â bywyd, a ffydd a gwrefog-rwydd.

(2.) Hunan-adnabyddiaeth a fydd yn gynnorth-wyol i ni yn y ddyledswydd o *Ddiolchgarwch*: trwy ein gwneuthur ni'n ystyriol o'r trugareddau a dderbyniwn; eu haddasrwydd hwynt, o ran natur ac amfer. Y mae dyn hunan-adnabyddus yn ystyried pa beth fydd ganddo, yn gystal a ph'eth sy'n ddiffyg arno; y mae ar unwaith yn deimladwy o werth ei drugareddau, a'i annheilyngdod ef o honynt: A thyma sy'n ei wneuthur ef yn ddiolchgar. O herwydd y rheswm hyn y mae calon un Cristion hyd yn oed yn toddi o ddiolchgarwch am y trugareddau hynny, ac y mae eraill yn eu diystyru a'u dibrifio, ac ysgatfydd yn eu dirmygu, o achos nad oes ganddynt yr hyn a dybiant yn fwy. Ond y dyn ag sy'n ei adnabod ei hunan, a wŷr nad yw e'n haedda dim, ac am hynny y mae'n ddiolchgar am bob peth. O blegid y mae diolchgarwch yn dylifo mor angenrheidiol oddiwrth oftyngeiddrwydd, ac yw gofstynggeiddrwydd oddiwrth Hunan-adnabyddiaeth.

(3.) Yn y dyledswyddau o *ddarllain a gwrando* Gair Duw. Hunan-adnabyddiaeth fydd o ddefnydd rhagorol i'n helpu ni i *ddeall* a *chymmbwysf*o yr hyn a ddarllenom neu a glywom. Pe byddem ni yn deall ein calonau'n well, ni a *ddeall*em Air Duw yn well; o blegid y mae hwnnw yn llefaru wrth y galon. Y Dyn sy'n adnabod ei galon a wel yn hawdd pa fodd y mae ef yn treiddio ac yn profi, yn chwilio ac yn amlygu ei rhannau dirgelaf. Y mae e'n teimlo'r hyn a ddarlleno; ac yn cael fod *hwnnw yn yspryd yn bywhau*, yr hwn i ddyn hunan-anwybodus nid yw ond *llythyren farw*.

Hefyd y mae hunan-adnabyddiaeth yn dysgu dyn i *gymmbwysf*o yr hyn a ddarlleno ac a glywo o air Duw. Y mae e'n gweled ei berthynas a'i gyfaddasrwydd ef i'w gyflwr ei hun; ac yn ei ddodi i gadw yn ffyddlon yn ystor-dy ei feddwl, i gael ei bwysf

a'i

a'i ddefnyddio yn ei fyfyrddau canlynol. A thrwy y drefn hon o iawn gymmhwyso ysgrythur, a dirwasgu ei haddysgiadau a'i rhybuddion mwya perthynafol hi i dref ar ein cydwybodau, y derbyniwn y llefhâd mwyaf oddi wrthi.

(4.) Nid oes dim yn fwy gwasanaethgar yn y ddyledswydd fawr o *fyfyrdd*; yn enwedig yn y rhan hynny o honi ag sy'n gynhwysedig mewn calon-ymddiddan. Y mae dyn ag sy'n anadnabyddus o hono ei hun, mor anghymmwyys i gyfeillachu â'i galon, ag ydyw ag alltud na's gwelodd erioed, ac archwaeth a thymmer pa un y mae'n llwyr ddieithr iddynt. Ni ŵyr e ddim pa fodd i gael ei feddyliau atto. Ac wedi eu cael, ni ŵyr e ddim pa fodd i'w trefnu a'u sefydlu hwynt; ac nid oes ganddo fwy o lywodraeth arnynt, nag sydd gan gadpen ar fyddin wyllt ddiddisgyblaeth, heb ei dyfgu erioed, na'i harfer i ufudd-dod a threfn. Ond un, ag a'i gwnaeth yn ofal ei fywyd-i'w adnabod ei hunan, sydd a thuedd parod ynddo i ymddiddan yn rhydd ac yn gynnefin â'i galon ei hun; a thrwy y cyfryw hunan-ymddiddan a gynhydda fwy mewn gwir ddoethineb, ac a gyrraedd fwy o wybodaeth ddefnyddiol a sylweddol, nac a wnai oddi wrth y gyfeillach fwya cymmen a phuredig yn y byd.—O'r cyfryw wasanaeth rhagorol ydyw Hunan-adnabydiaeth yn holl dyledswyddau duwioldeb.

PENNOD XII.

*Hunan-adnabyddiaeth y Parotoad gorau erbyn
Marwolaeth.*

XII. **H**Unan-adnaddiaeth a fydd yn Barotoad greddfoll
erbyn Marwolaeth, ac yn amddiffyniad
cysson rhag ei syndod ef.

Canys y mae'n sicrhau ac yn sefydlu ein gobaith
am happusrwydd i ddyfod.—— Yr hyn a wna'r
meddyliau am farwolaeth mor arswydus i'r enaid,
yw ei amheuaeth hollol beth a ddaw o hono wedi
marwolaeth. Pa bai 'r amheuaeth yma ond wedi ei
fymmud, mil o bethau a'n cymmodai â'r meddyliau
am farw †.

“ Gwan-gred a th'wyllwch am y byd a ddaw,
“ Wna i'r meddwl am gyfnewid beri braw :
“ 'D yw marw ddim ; ond hwn yw'r ofn gaiff le,
“ Sef bod na's gwyddom *beth* na's gwyddom *ble*.”

Yn awr y mae hunan-adnabyddiaeth mewn mesur
mawr yn fymmud yr amheuaeth yma. O blegid
megis y mae gair Ddw, wedi dadguddio stâd o hap-
pusrwydd i ddyfod, i ba un yr â dynion da ar ol
marwolaeth, ac wedi darlunio 'n amlwg y cymhwyf-
derau

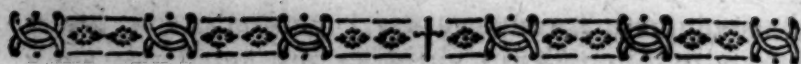
† Hyn a'n gwna ni 'n wrthwyneb i farwolaeth, ei fod yn
ein trawsglwyddo ni at bethau anadnabyddus i ni, ac yr
ydym yn dychrynu wrth feddwl am y pethau hynny ag
fy'n ddieithr i ni. Y mae'n naturiol i ni ofni bod yn y
tywyllwch ; a raid yn y tywyllwch yw marwolaeth

Sen. Ep. 82.

derau gofynnol iddi; pan y del dyn da, trwy hunan-
adnabyddiaeth hir a llafurus, i ganfod yn eglur y
cyfryw gymhwysderau yntho ei hun, ei obaith am y
nefoedd a'i cyfyd ef yn ebrwydd uchlaw ofnau mar-
wolaeth. Ac er na bydd ef yn abl amgyffred yn
oleu-eglur natur y cyfryw happusrwydd, etto yn y
cyffredin y mae e'n sicr y bydd yn un tra dichlyn
a digonol, ac yn cynnwys ynddo bob peth angen-
rheidiol i'w wneuthur e'n berffaith; canys efe a
ddaw yn ddigyfrwng oddi wrth Dduw ei hun. Pan
y mae'n rhaid i'r neb sy'n anwybodus o'r hyn ydynt,
wrth angenrheidrwydd fod yn anwybodus o'r hyn a
fyddant. Ni all fod gan ddyn ag fo'n dywyllwch i
gyd oddifewn ond golwg dywyll o'i flaen*.

O, beth na roddem ni am obaith *sylweddol* ymr
marwolaeth! Ddarllenydd, a fynni di ef, *adnebydd*.
Dduw, ac *adnebydd* dy hun.

- Dyn fo'n ddrych i bawb oddi allan,
Ond yn alltud iddo 'i hunan;
Pan ddel angau i'w gyfarfod,
Och! mor ddirfawr fydd ei syndod!

TRAETHAWD

A M

Hunan - Adnabyddiaeth.

R H A N III.

Yn dangos pa fodd y mae cyrraedd Hunan-adnabyddiaeth.

ODDI wrth yr hyn a ddywedpwyd yn y ddwy Ran o'r blaen, fe ymddengys fod *Hunan-adnabyddiaeth* ynddo ei hun mor rhagorol, ac yn ei effeithiau mor dragwafanaethgar a llefol i ddedwyddwch dynol ryw, fel nad yw raid chwanegi dim mewn ffordd o annogaeth neu gymmelliad i'n cyffroi ni i'w wneuthur y gwrthddrych mawr o'n myfyrdod a'n canlyniad. Os ydym yn gofalu am ein heddwch, ein boddlonrwydd, a'n defnyddioldeb presennol, neu ein manteision tragwyddol i ddyfod, e fydd i ni yn sicr brisio a chanlyn yr wybodaeth hon uwch-law pawb eraill; fel y peth a addurna 'n bennaf ein henwau da ni, ac a wafanaetha ein mantais ni ym mhob sefyllfa o fywyd, ac a helaeth wobrwya ein holl lafur.

Ped fai raid wrth ryw annogaethau yn chwaneg i'n cyffroi ni at hyn; mi allwn ofod allan yr amrywiol effeithiau ofnadwy o *Hunan-anwybodaeth*, a dangos mor amlwg yr ymddengys ei fod y ffynnon wreiddiol

wreiddiol o'r holl ffoledd a'r ynsfydrwydd a welwn ni
 yn ymddygiad dynion, ac o'r rhan fwyaf o'r siom-
 medigaeth a'r trueni sy'n cyfarfod â hwynt yma.
 Hyn a ymddangosai 'n ebrwydd trwy enwi yn unig
 y gwrthwyneb o'r manteision hynny a grybwyllwyd
 o'r blaen, y rhai sy'n cydfyned yn naturiol â *Hunan-
 adnabyddiaeth*. Canys pa beth, onid eisiau Hunan-
 adnabyddiaeth a Hunan-lywodraeth, a'n gwna ni
 mor ansefydlog ac anwadal yn ein tueddiadau? Mor
 ddarostyngedig i anwydau gwyllt ac anghymmedrol
 yn sefyllfaoedd cyfnewidiol bywyd? Mor fyrrbwyll
 ac anwiliadwrus yn ein hymddygiad? Mor wag a
 hunan-ddigonol? Mor enllibus a chynfigennus?
 Mor haerllug a hyderus? Mor fach o ddefynydd yn
 y byd, mewn cydmariaeth a'r hyn a allem fod?
 Mor anghyttunol â ni 'n hunain? Mor gamfyniol
 yn ein tybiau am wir grefydd? Mor ddiuedd yn
 gyffredin at neu anwadal yn ei hymarferiadau
 sanctaidd hi?—Ac yn olaf, mor ammharod erbyn
 marwolaeth, ac mor ofnus rhag marw?—Pa
 beth, meddaf, yw'r achos o hyn oll, onid Hunan-
 anwybodaeth? Y ffynnon ddechreuol a ffwrwythlon
 o'r lliaws drygau hyn.—Ac yn wir nid oes
 braidd un, na's gellir ei olrhain i fynu at hon. Yn
 fyrr, y mae bod yn anwybodus o hono ei hun yn
 anifeilio dyn. *Dyn mewn anrbydedd, ac beb ddeall*
(ei hun yn enwedig) sydd gyffelyb i anifeiliaid a ddi-
fethir, Sal. xlix. 20.

“ Tyred adre ynte, O fy enaid crwydredig a
 “ hunan-esgeulusol; na choll dy hun mewn anial-
 “ wch neu derfysg o bethau amherthynol, gwag
 “ a chythryblus. Dy waith sydd yn nes attat; y
 “ wlad a ddylit ei golygu a'i hymdeithio o'th fewn
 “ di y mae; o ba un rhaid i ti fyned i honno sydd
 “ uwch dy law; pan trwy golli dy hun yn hon
 “ sydd y tu maes i ti, y cai dy hun yn ddifwrw yn
 “ honno sydd is dy law.—Gad i lygaid ynfydion
 fod

“fod yng nghornelau'r ddaear; gad i ddynion allan
 “o'u pwyll, fyw fel rhai gorphwyllus; cadw di
 “gartref, a gofala am dy achosion dy hun. Golyga
 “dy hunan, dy wneuthuriad a'th natur, a thi gei
 “ddigon o waith i'th holl feddyliau mwya bywiog.
 “† Ond a wyt ti yn ymhoffi yn nirgeledigaethau
 “natur? Ystyria'n dda ddirgelwch yr eiddot dy
 “hun. Y crynodeb o'r cwbl a' studii sydd yn agos
 “attat, ie o'th fewn; a thydi wyt dalfyrriad o'r
 “byd †.——— Pe gallai naill ai angenrheidrwydd
 “neu ddyledswydd, natur neu râs, rheswm neu
 “ffydd, cymelliadau oddifewn, dylanwadau oddi
 “allan, neu annogaethau tragwyddol, benderfynu
 “matter dy 'studi a'th fysyrdod, ti a elwit adre dy
 “feddyliau crwydredig, ac a'u harferit yn fwy ar-
 “nat dy hun ac ar dy DDUW.” *Baxter.*

Yn awr ynte bwriadwn o hyn allan i'r ystyriaeth
 o honom ein hunain gael bod yn waith pennaf ein
 bywydau. Fel, trwy fendith Duw, y gallom gyr-
 raedd y cyfryw radd o *Hunan-adnabyddiaeth*, ag a
 ddiogela i ni y manteision rhagorol a rag-grybwy-
 llyd. I ba ddiben ni a wnaem yn dda i gadw'n
 ddyfal at y rheolau a roddir ar lawr yn y pennod-
 au canlynol.

† Rhai dynion a ryfeddant uchelderau mynyddoedd, an-
 ferth donnau'r mor, dyfnion gwympodau afonydd, cwmpas
 yr eigiawn a chylehyniad y ser, ac a bassiant heibio iddynt eu
 hunain yn ddisylw; medd St. *Austin.*

† Pwy all yn ddigonol ryfeddu natur ardderchog y creadur
 hwnnw o ddyn, ym mha un y mae'r naturiaethau marwol a'r
 anfarwol, y rhesymmol a'r anresymmol wedi eu huno, a'r
 hwn gan hynny sy'n dwyn oddi amgylch gyd ag ef ddelw yr
 holl greadigaeth; o ba herwydd y mae e'r cael ei alw y *Byd*
bach; er mwyn yr hwn (cuwch y mac'n cael ei anrhydeddu
 gan DDUW) y gwneir bob peth a'r fydd ac a fydd; ie, er
 mwyn yr hwn y daeth Duw ei hunan yn ddyn?

Nem. de Nat. Hom.

P. E. N.

P E N N O D I.

*Hunan-ymbollad yn angenrheidiol i Hunan-
adnabyddiaeth.*

I. **Y** *Peth cyntaf sy'n angenrheidiol i Hunan-adnabyddiaeth yw Hunan-ymholiad.*

Rhaid i ni edrych yn fynych i mewn i'n calonau, os mynnwn eu hadnabod hwynt. Y maent yn dra thwyllodrus; yn fwy felly nag a ddichon un dyn feddwl, nes iddo eu chwilio a'u profi a'u gwiliaid hwynt. Ni allwn gyfarfod â thwyll ac anffyddlondeb oddiwrth ddynion; ond wedi'r cwbl, ein calonau ni 'n hunain yw'r twyllwyr mwyaf; ac nid ym ni ddim mewn mwy perygl oddi wrth neb nag oddi wrthym ein hunain. Rhaid i ni yn gyntaf ddrwg-dybio ein hunain, yna holi ein hunain, yna gwiliaid ein hunain, os byth y disgwyliwn adnabod ein hunain. Pa fodd y dichon fod *Hunan-adnabyddiaeth* heb *Hunan-ymddiddan*?

Ped ymarferai dyn â'r cyfryw hunan waith, ni byddai raid iddo fyw *byd ddeg ar hugain cyn drwg-dybio ei hun yn ffol, neu byd ddeugain cyn gwybod hynny* *.

Ni allai dynion byth fod cynddrwg ag y maent, pe cymmerent ofal a helaethrwydd addas yn y gorchwyl yma o Hunan-ymholiad. Pe bai iddynt ond edrych yn ol, i'r hyn a fuont, i mewn i'r hyn ydynt, ac ym mlaen i'r hyn a fyddant.

A chan mai hwn yw'r cam cyntaf a rheittaf i Hunan-adnabyddiaeth, ni all e ddim bod yn ang-hymmwys

hymmwys i fod ychydig yn fwy neillduol arno. Am hynny,

1. Rhaid i'r gwaith yma o hunan-chwiliad gael ei gyflawni gyd â *gofal* a *diwydrwydd* mawr. Onid e ein calonnau a'n twyllant ni hyd yn oed tra y bom yn eu holi hwynt. “ Pan yr ymosodom i fyfrio, “ rhyw goegbeth neu gilydd yn ebrwydd a ymgyn- “ nyg, ac a'n tyn ni ymaith oddi wrth un rhyw “ adfyfyrdod buddiol. Ie yr ym ein hunain yn “ hedeg allan, ac y mae 'n dda gennym gael ein “ difyrru oddi wrth ymholiad manol i'n cyflwr ein “ hunain; yr hyn fydd sicr, o'i ganlyn yn ddiwyd, “ o ofod ger ein bronnau wrthddrychau o gywilydd, “ a thriftwch, y rhai a glwyfant ein golwg, ac a “ barant yn ebrwydd i ni ffino ar y gwaith angen- “ rheidiol yma†.”

Na wenhieithiwn ein hunain ynte fod hwn yn orchwyl hawdd iawn. Y mae llawer o boen a gofal yn angenrheidiol weithiau i gadw 'r meddwl yn wrandawgar; a mwy i'w gadw yn ddiuedd. A'r anhawfdra o hono yw'r rheswm fod cynnifer yn wrthwyneb iddo; ac heb ofalu am ddisgyn iddynt eu hunain.

Ddarllenydd, gwna 'r profiad; ymneilldua yn awr i ti dy hunan; a gwel oni's gelli daro i maes beth goleu oddifewn, trwy ddir-wasgu yn dynn y cyfryw gwestiynau a'r rhai'n. — “ Pa beth yd- “ wyf fi? I ba beth y'm gwnaethpwyd i? Ac i “ ba ddibennion ym cynhaliwyd i cyhyd, trwy ffa- “ for fy ngwneuthurwr? A ydwyf fi yn cofio, neu “ yn anghofio y cyfryw ddibennion? A ddarfu i “ mi eu hatteb neu eu gŵyrdroi hwynt? — Pa “ beth a fum i yn ei wneuthur er pan ddeuthum i'r “ byd? Pa faint yw'r byd neu mi fy hun well o “ i mi fyw gynnifer o flynyddoedd ynddo? — Pa “ fath yw fy nghwrs cymmeradwyedig o weithred- oedd?

“doedd? A ydwyf fi’n sicr y goddef e’r prawf a
 “ddaw? — A ydwyf fi’n awr yn y stad honno
 “ac y dymunaf fi farw ynthi? — Ac, O fy
 “enaid, meddylia a meddylia drachefn pa beth yw
 “marw? — Na osod y ddamwain dra arfwyds
 “honno ym mhell oddi wrthyt, ac na phaffia moni
 “heibio gyd â meddwl arwynebaidd. A elli di fod
 “wedi dy gadarnhau yn rhy dda erbyn dychryn-
 “feydd y dydd hwnnw. Ac a wyt ti’n sicr am yr
 “attegion, y rhai a’th gynhaliant di yn awr, na
 “phallant hwy ddim bryd hynny? — Pa obaith
 “sydd gennyt ti erbyn tragywyddoldeb? — A
 “wyt ti yn wir yn meddu ar y dymmer sanctaidd
 “a duwiol honno, yr hon yn unig a all dy gym-
 “hwyso di i’r mwynhad o Dduw? — Am ba
 “fyd wyt ti’n gofalu bennaf? Pa bethau sydd yn
 “dy gyffroi di fwyaf? — O fy enaid, cofia dy
 “uchel-fraint; meddwl mor ebrwydd y newidir
 “dy babell. Paham yr anghofi dy fod yn an-
 “farwol?”

(2.) Rhaid yw gwneuthur yr hunan-chwiliad
 yma yn *fynych*. — Y rhai sydd a llawer o drafferth
 bwysfawr ar eu dwylaw a ddylent edrych yn fynych
 dros eu cyfrifon, a’u mynych gyfiawni; rhag eu bod
 yn myned yn ol, ac heb ei wybod ef. Ac arfer a
 dynn ymaith anhawfdra’r ddyledswydd hon, ac a’i
 try hi yn hyfrydwch.

Yn ein hymneillduad *boreuol*, e fydd yn gymmwys
 i ni gosio na allwn ni ddim cadw trwy’r dydd y cy-
 fryw dymmer dawl a gwaftad ag y byddom ynddi
 bryd hynny. Ei fod yn dra thebygol y cyfarfyddwn
 ni â rhyw bethau i’n cynhyrfu; rhyw ruthr ar ein
 hochr wann. Gosodwn gadwraeth yno yn awr.
 Neu pa fodd bynnag, os na ddigwydda dim i’n haf-
 lonyddu ni, ein tymmherau ni a newidiant; ein
 meddyliau ni a redant yn o-agos gyd a’n gwaed; a
 thueddiadau’r meddwl a lywodraethir mewn mesur
 mawr gan ysgogiadau yr ysprydoedd; ein heneidiau
 a fy-

a fyddant yn eglur neu 'n gymmylog, ein tymmherau yn anwadal neu 'n farwaidd, a'n gogwyddiadau yn sobr neu 'n afreolaidd, yn ol bywiogrwydd neu gyfgadrwydd cylchyniad y gwlybwr bywiol; bynnag pa beth all fod yr achos neu'r achlysur digyfrwng o hynny; ac am hynny rhaid i ni fwriadu gochelyd pob achlysur a'r a ddichon gyfodi neb ryw gyffroadau peryglus yno; y rhai wedi eu cyfodi unwaith; a deffroant ynnom feddyliau a thueddiadau tra gwanol oddiwrth y rhai sy gennym yn awr; pa rai, ynghyd a grym cyfleusdra teg a phrofedigaeth alluog, a allant ddadymchwelyd ein rheswm a'n bwriad, a'n bradychu ni i'r cyfryw anwes pechadurus ag a glwyfa'r gydwybod, a ddiwynna'r enaid, ac a grea atgno chwerw yn ein myfyrdodau lled-oer. Meddyliau a bwriadau duwiol yn y boreu a esyd gadwraeth ar yr enaid, ac a'i cadarnha ef dan holl profedigaethau'r dydd.

Ond y cyfryw Hunan-olygiad p'odd bynnag ni ddylai byth ffaelu gwneuthur rhan o'n difosiynau *prydnhawrol*. Pan y dylem edrych yn ol ar a chwilio amrywiol weithredoedd y dydd, y gwahanol dymmherau a thueddiadau y buom ynddynt, a'r achlysuron a'u cyffrôdd hwynt. Y mae e'n gyngor teilwng o Gristion, er iddo gael ei rododi yn gyntaf gan un o'r cenhedloedd; i ni cyn myned i orphwys, ragolygu a chwilio holl weithredoedd y dydd, fel y caffom y cyflur o'r hyn a wnaethom yn iawn, ac y gallom wella yr hyn a welom wedi bod ar fai; a gwneuthur llong-ddrylliadau un dydd yn farcau i gyfarwyddo ein cwrs dros un arall. Trefn ag a gymmynwyd gan amryw o'r moesol-wyr cenhedlig enwocaf, megis *Plutarch*, *Epiſtetus*, *Marc Antoni*; ac yn neillduol *Pythagoras*, yn y gwerfi sydd yn myned dan ei enw ef, ac a elwir ei *werfi awraidd* ef. Lle y mae e'n cyngori ei ysgolheigion i adgofio bob nos weithredoedd y dydd, a gofyn iddynt eu hunain y cwestiynau yma; ym mha beth y troseddais i heddyw?

“ heddyw? Pa beth a wneuthum i? Pa ddyled-
 “ swydd a esgeulusais i,” &c. †.

Y mae *Seneca* yn cyfarwyddo at yr un arfer. ‘ Yr
 ‘ oedd *Señius* (medd ef.) yn gwneuthur fel hyn;
 ‘ yn niwedd y dydd, cyn myned i orphwys, efe a
 ‘ ddywedai wrth ei enaid yn y modd canlynol.
 “ Pa ddrwg o’r eiddot a wellhëaist ti heddyw? Pa
 “ fai a wrthwynebaist? Ym mha gyfrif yr wyt ti’n
 “ well?” Anwydau a ballant, neu a ddeuant yn
 ‘ oerach, pan wybyddont eu bod yn feunyddiol i
 ‘ gael eu galw felly i gyfrif. Pa beth all fod yn
 ‘ fwy manteisiol na’r arfer gyffon yma o chwilio
 ‘ trwy’r dydd?—Ac yr wyf finnau (medd *Seneca*)
 ‘ yn cymmeryd yr un cwrs; a phob dydd yn eistedd
 ‘ mewn barn arnaf fy hun. A phrydnhawn, pan
 ‘ fo pob peth yn ddistaw ac yn llonydd, yr wyf yn
 ‘ gwneuthur chwiliad i mewn i’r dydd; yn edrych
 ‘ dros fy ngeiriau a’m gweithredoedd, ac nid wyf yn
 ‘ cuddio dim oddi wrthyf fy hun; nid wyf yn celu
 ‘ neb o’m camfyniadau trwy ofn; canys pam y
 ‘ gwnawn felly? Pan y mae ar fy llaw i ddywedyd
 ‘ fel hyn; ‘ Y waith hon yr wyf yn maddeu i ti;
 “ ond gwel na wnelych felly mwyach.—Yn y
 “ cyfryw ddadl mi a fum yn rhy lym; nac ym-
 “ ddadleua o hyn allan â dynion anwybodus; ni
 “ chymmerant eu hargyhoeddi, o achos eu bod yn
 “ anewyllysgar i ddangos eu hanwybodaeth.—
 “ Mi a geryddais y cyfryw un gyd â gormod o

† Na foed i’ch llygaid brofi melus hûn,
 Nes manwl chwilio deir-gwaith yn gyttun
 Weithredoedd y diwrnod, un ac un.

Pa le troseddais i? Pa beth a wnes?

Pa weithred o ddaioni ni chwplës?

Ac os yn ddrawg y gwnaethoch, gwir dristewch;

Ond os yn dda, am hynny llawenhewch.

Gwnewch hyn, o’r galon byth tra fyddoch byw,

Mae’n ffordd a’ch tywys chwi i fuchedd DDUW.

“ rhydd-did ; trwy'r hyn beth, yn lle ei wella ef,
 “ mi a'i cythruddais ef ; cofia o hyn allan fod yn dy-
 “ nerach yn dy geryddon ; ac ystyria nid yn unig
 “ pa un a bod yr hyn a ddywedych yn wir, ond
 “ p'un a all y person wrth ba un y dywedech ef
 “ oddef clywed y gwirionedd.” — Hyd yma
 allan o'r moesolwr rhagorol hwnnw.

Cymmerwn ychydig o esamplau eraill o brod
 mwy duwiol a christ'nogol allan o ysgrifennyd
 ddeallus a defosiynol *.

“ Boreu heddyw pan gyfodais i, yn lle ymosod at
 “ Dduw mewn gweddi (yr hyn yn gyffredin a gaf
 “ fi yn orau i'w wneuthur yn ddiattreg ar ol ychy-
 “ dig o fyfyrddodau difrifol) mi a roddais y ffordd i
 “ feddyliau ofer, er mawr annhrefn i'm calon a'm
 “ tymmer. Pa mor fynych y dioddefais i o eisiau
 “ mwy o wiliadwriaeth ar yr achlysur yma ? Pa
 “ bryd y byddaf ddoeth !——Fe ddarfu i mi heddyw
 “ ofera yn gywilyddus, ym mron trwy'r dydd : Yr
 “ oeddwn yn fy ngwely pan y dylaswn fod ar fy
 “ nglyniau ; yn oerllyd yn fy ngweddi'r borau ; yn
 “ anwiliadwrus rhyfeddol yn y drasodaeth a'r gyfeill-
 “ ach ag y bum ynddynt yn y dydd, yn neillduol
 “ yn—— ; mi a gyd-ddygais â meddyliau ynfyd,
 “ pechadurus, a gwael iawn, &c.

“ Mi a gwympais i mewn â math o ymddiddan
 “ rhy gyffredin ym mhlith pob rai, sef, *Adrodd drwg*
 “ *am eraill ; a derbyn enllib yn erbyn fy nghymmydog.*
 “ Mi a fwriedais yn fynych yn erbyn y pechod hwn ;
 “ ac etto yr wyf yn rhedeg iddo drachefn. Mor
 “ dwyllodrus yw'r galon ddrwg yma fydd ynnof !
 “ Mi a gollais oriau sagad heddyw mewn crwydr a
 “ seguryd.——Heddyw mi a gefais esampl o'm
 “ gwendid fy hun, ag a barodd i mi beth syndod, ac
 “ y mae'n ddiammeu gynnyf y dylwn ymoftwng
 “ o'i herwydd. Ymddygiad —— oddiwrth yr hwn
 ni

'ni allaf fi ddisgwyl ond tymmer ddrwg, anghall-
'ineb, ac ynsydrwydd, a'm cythruddodd i yn rhy-
'fedd; a hynny wedi i mi gael fy rhybuddio
'drachefn a thrachefn. Pa fath greadur tlawd,
'analluog, dirmygus ydwyf fi! — Heddyw fe'm
'cadwyd mewn mesur mawr, oddiwrth fy ngwen-
'didau rhy gyffredin. — Mi a gefais heddyw gyn-
'northwyadau cyflurus iawn oddi wrth Dduw,
'ar ucha achos o brofiad nid bychan — pa beth a
'dalaf?' —

(3.) Gofelwch ar fod y meddwl yn y'ftad fwy-
tawel a *rhydd* posiblle, pan yr eloch ynghyd a'r
gorchwyl yma o *Hunan-farn*. Dewiswch amser
pan y byddo ef ryddaf oddi wrth anwydau, ac a
chanddo fwyaf o hamdden oddi wrth ofalon ac
achosion bywyd. Nid yw'r barnwr hwnnw yn
debyg o ddwyn matter i ddiben da, ag sydd naill
ai'n feddw gan ddiod ar y faingc, neu a'i feddwl yn-
derfysglyd gan ofalon eraill, pan y dylai ddyfal-
wrandu ar y treial. Cofiwch eich bod yn eistedd
mewn barn arnoch eich hun, ac heb ddim i'w wneu-
thur yn presennol ond pwyso'r dystiolaeth a ddichon
cydwybod ddwyn i mewn naill ai gyd â chwi neu yn
eich erbyn, er mewn gallu passio barn gyflawn; yr
hyn sydd o lawer mwy o bwys i chwi'n bresennol
nag a ddichon un peth arall fod; a chan hynny fe-
ddylai gael ei gyflawni gyd ag eithaf gofal, tawel-
wch ac ystyriaeth.

(4.) Gochelwch *bleidgarwch*, a dylanwad hunan-
gariad yn y gorchwyl pwysfawr hwn; yr hyn, oni
wiliwch chwi yn ei erbyn, a'ch tywys chwi'n eb-
rwydd i hunan-dwyll; y canlyniad o ba un a
ddichon fod yn ddinystriol i chwi. Llafuriwch i
weled eich hunain fel yr ydych; a golygwch bethau
yn y goleuni ym mha un y maent, ac nid yn hwnnw
ag y mynnech chwi iddynt fod. Cofiwch fod y
meddwl yn wastadol yn dueddol i gredu'r cyfryw
bethau yn wir ag a synnai ef eu bod felly; ac yn
L 2 hwy-

hwyrfrydig i gredu'r cyfryw bethau ag a ddymunai na baent felly; a thyma ddylanwad ag y byddwch chwi'n sicr o fod dani yn y matter yma o hunan-farn.

Ni thraid i chwi ofni llawer rhag barnu'n rhy galed am danoch eich hunan. Eich mawr berygl yn gyffredinol a fydd o bassio barn rhy ffafrol. Yn wir ni ddylai fod dim perthynas na chysylltiad rhwng barnwr a'r person y byddo ef yn eistedd mewn barn arno. Ond nid all y peth fod felly yma; megis ag yr ydych chwi eich hun yn farnwr ac yn droseddwr. Yr hyn a ddengys yr enbydrwydd o bassio barn rhy ffafrol. Ond cofiwch, mai â'r dyfiolaeth a rheol barn yn unig y mae eich neges chwi; ac, bodd bynnag y diangoch yn awr, y bydd ail-brosiad mewn llys arall, lle y bernir yn ol y gwirionedd.

'Pa fodd bynnag, nac edrychwch yn anghyfar-tal ar y da nac ar y drwg y fydd ynnoch; ond golygwch hwynt megis ag y maent. Os dal sylw yn unig a wnewch ar y da fydd ynnoch, a myned heibio i'r drwg, neu chwilio yn unig am eich beiau, a myned heibio i'ch graisau, ni ddug un o'r rhai'n mo'noch i'r iawn adnabyddiaeth o honoch eich hunan.' *Baxter.*

Ac i'ch ennill chwi i'r uniawnder yma cofiwch na wnair y gorchwyl yma (er y gall fod yn guddiedig oddi wrth y byd) ddim yn y dirgel; Duw a wél pa fodd yr ydych yn ei drafod ef, ger bron brawdle pa un rhaid i chwi ddisgwyl cael barn gyfiawn. "Ni a ddylem felly drefnu ein meddyliau (medd *Seneca*) megis pe bai gennym ffenestr yn ein mynwesau, trwy yr hon y gallai y neb a fynno weled yr hyn a bassia yno. Ac yn wir y mae un ag fydd; canys pa beth a ettyb fod ein meddyliau ni'n guddiedig oddi wrth ddynion? Oddi wrth Dduw nid oes dim yn guddiedig."

(5.) Ymogelwch rhag rheolau gau i farnu wrth-
ynt. Y mae hon yn ffordd sicr a chyffredin i hunan-
dwyll. Yn lle siampl, rhai a farnant am danynt eu
hunain wrth yr *byn a fuont*. Ond nid yw e ddim
yn canlyn, os nad yw dynion cynddrwg ag y buont,
eu bod gan hynny cyftal ag y dylent fod. Peth
anghymmawys yw gwneuthur ein hymddygiad gynt
y mesur o'r un presennol; neu y presennol yn rheol
o'r un i ddyfod; pan y mae'n rhaid i'n hymddygiad
gynt, presennol, ac i ddyfod oll gael eu dwyn at
reol arall. A'r sawl sydd felly yn eu mesur eu hunain
wrthynt eu hunain, a'u cyffelybu eu hunain iddynt
eu hunain, nid ydynt synhwyrol, 2 Cor. x. 12.—

Hefyd, y mae eraill yn dueddol o farnu am danynt
eu hunain wrth *dybiau dynion*; yr hon yw y rheol
ansicraf a ddichon bod; o blegid yn y cyfryw dyb
o'r eiddynt hwy chwi a ellwch gael eich twyllo.
Pa fodd y gwyddoch chwi fod ganddynt yn wir gy-
ftal tyb am danoch ag y maent yn ei broffesu?
Ac od oes ganddynt; onid oes gan eraill gynddrwg?
A pham na chai tyb y rhai'n fod yn rheol i chwi,
yn gyftal a thyb y rhai hynny? Appeliwch at
hunan-weniaeth am ateb.—Pa fodd bynnag, nid oes
na'r naill na'r llall o honynt ysgatfydd yn eu hadna-
bod eu hunain; a pha fodd y gallent eich adnabod
chwi? Pa fodd y mae'n bosibl iddynt hwy gael cyf-
leusderau i'ch adnabod chwi yn well nag yr adwaen-
och eich hunan. Ni all dyn byth gyrraedd iawn
wybodaeth o hono ei hun oddiwrth dybiau eraill y
rhai sydd mor amrywiol, ac yn fynychaf mor ddrwg
eu sail. Canys dynion yn fynychaf a farnant wrth
ymddangosiadau oddi allan, neu ragfarn oddisewn,
a chan hynny gan mwyaf a feddylant ac a lasarant
am danom mewn mesur mawr ar antur.—Hefyd,
y mae eraill am farnu am danynt eu hunain wrth
ymddygiad eu *hurwch-radd*, y rhai sy'n meddu cyfleus-
derau a manteision i wybod, i weithredu, a bod yn

well ; ac etto yn ddifost y casso ei ddywedyd (medd-
 ant) *nid ydym ni ddim yn ol iddynt*. Ond beth wed'yn?
 Nid ynt hwy na chwithau ysgatfydd yr hyn y mae
 rhwymau eich sefyllfa yn gofyn yn anhepgorol eich
 bod, a'r hyn fydd raid i chwi fod cyn y galloch fod
 yn happus. Ond ystyriwch cyn hawfed yw troi'r
 ymresymmiad yma i'ch erbyn chwi. Yr y'ch chwi'n
 well na rhai, meddwch, ag sy'n meddu gwell cyf-
 leusderau a manteision i fod yn dda na chwi ; ac am
 hynny y mae eich cyflwr yn ddiogel. Ond y mae
 gennych chwi eich hunan well cyfleusderau a man-
 teision i fod yn dda nag sy gan rai eraill, y rhai fydd
 er hynny, yn well na chwi ; a chan hynny, wrth yr
 un rheol, nid all eich cyflwr chwi ddim bod yn
 ddiogel.—Hefyd, eraill a farnant am danynt eu
 hunain wrth *dybiau cyffredin* y werin ynghylch an-
 rhydedd ac onestrwydd, rhinwedd a mantais ; pa
 dybiau, er eu bod yn fynychaf yn dra llygredig ac
 yn dra gwrthwyneb i eiddo rheswm, cydwybod a
 sgrythur, a ganlynir gan ddynion fel rheol, er
 mwyn y rhydd-did y mae'n adael iddynt : A hwy
 a dybiant, os gallant sefyll yn iawn yn nhyb y fath
 iselaf o ddynion, nad oes ganddynt achos i fod yn
 erwin arnynt eu hunain. Eraill, y rhai y mae eu
 meddyliau yn fwy deffl a phuredig, i'w tyb hwy, a
 allant fod yn camfynied, neu a allant ystyn gormod
 ar y matter. Ym mha dyb se'u cadarnhair, wrth
 ddal sylw mor ansynych y mae cydwybodau'r cyff-
 redinolrwydd o ddynion yn eu ceryddu hwynt am
 y pethau hynny y rhai y mae'r barnwyr manol
 yma'n eu condemno fel beiau echryslon. Nid yw
 raid i mi ddywedyd pa fath reol dwyllodrus a ni-
 weidiol yw hon.—Hefyd, fe ddichon eraill farnu
 am danynt eu hunain a'u cyflwr wrth *argraffiadau*
disfydd a gawfant, neu gyffroadau cryfion ar eu hys-
 prydoedd, y rhai a briodolant i fys Duw ; a pha
 rai a gawfant y cyfryw effaith anghyffredin arnynt
 fel

fel nad ſynt yn ammeu llai nad dyna foment eu tro-
edigaeth.

Ond pa un a'i bod felly ai peidio ni ellir byth ei
wybod ond wrth ymddygiad eu bywydau gwed'yn.
— Yn y cŷffelyb fodd, y mae eraill yn barnu am
eu cyflwr da wrth eu *horiau da*; er eu bod yn dra
anaml, fe allai, ac yn dra diflannedig; yn myned
yn ebrwydd heibio *fel cwmwl y boreu, neu fel y*
gwllith boreuol. ' Ond ni ddylem ni ddim barnu
' am danom ein hunain wrth yr hyn ag ſy'n anar-
' ferol neu'n anghynnefin gyd â ni; ond wrth ddull
' cyffredin ac amcan ein bywydau. E ddichon dyn
' drwg ymddangos yn dda mewn rhyw dymmer
' dda; a dyn da ymddangos yn ddrwg mewn rhai
' cwympadau anarferol; barnu am ddyn drwg wrth
' ei oriau gorau, ac am ddyn da wrth ei rai gwaeth-
' af, yw'r ffordd i gael ein twyllo ynddynt ill dau.
A'r un ffordd y gallwch chwi gael eich twyllo yn-
noch eich hunain. — Yr oedd i *Pharaoh, Ahab,*
Herod a Ffelics bob un o honynt eu meddalwch, eu
cyffroadau diflannedig o ddaioni; etto y mae eu coffa
yn aros ar lawr dan y marcau duaf hyd heddyw.

Rheolau camfyniadol o farnu yw y rhai'n i gyd; ac
ymddiried iddynt, neu brofi ein hunain wrthynt hwy,
a dywys i hunan dwyll dinyftriol. Hefyd,

(6.) Yn y gorchwyl o Hunan-ymholiad rhaid i
chwi nid yn unig gymmeryd gofal na farnoch wrth
reolau gau, ond na cham-farnoch *wrth iawn reolau*.
Rhaid i chwi gymmeryd gofal gan hyany i'w had-
nabod hwy'n dda. Swydd barnwr yw nid yn unig
cynnull ynghyd dyftiolaeth ac amgylchiadau pethau,
ond bod yn hyddysg yn y cyfreithiau wrth ba rai y
bo'r cyfryw pethau i gael eu profi.

Yn awr yr unig iawn reolau wrth ba rai yr ſym
ni i brofi'n hunain, mewn trefn i adnabod ein
hunain, yw *rheswm a sgrythur*. Y mae rhai am
ofod heibio y rheolau yma, megis rhai rhy galed
iddynt;

iddynt; rhy anystwyth i blygu at eu gwrthnyfig-
rwydd hwynt; rhy uniawn i fesur eu ffyrdd ceimion
hwynt; y maent yn erbyn rheswm, pan fo rheswm
yn eu herbyn hwynt; gan ei enllibio fel *rheswm*
cnawdol: Ac o blegid yr un achos y maent yn erbyn
ysgrythur hefyd, gan ei alw yn *lythyren farw*. Ac
felly, yn hytrach na chymmeryd eu hargyhoeddi o
gamsynied, hwy a ddiystyrant yr unig foddion ag all
eu dwyn i'r iawn.

Ac megis y mae rhai am roddi heibio bob rhan
o'u rheol, felly y mae eraill am ofod y naill yn er-
byn y llall. Rheswm yn erbyn ysgrythur ac ysgry-
thur yn erbyn rheswm. Pan y mae'r ddau wedi
eu rhoddi i ni gan Dduw ein naturiaethau, nid
yn unig fel yn berffaith gyffon, ond fel yn gymmwys
i eglurhau a goleuo y naill y llall, a'n hattal i
gamgymmeryd un o honynt; ac i fod, pan eu cym-
merer ynghyd, (megis y dylid yn wastad) y ber-
ffeithiaf a'r *unig* reol wrth ba un i farnu ein hunain;
a phob peth a berthyn i'n hiechydwrriaeth, fel crea-
duriaid rhesymmol a syrthiedig.

(1.) Un rhan ynte o'r rheol honno a roddes
Duw in' i farnu ein hunain wrthi yw *uniawn reswm*.
Wrth yr hyn nid wyf fi'n meddwl ymresymiad rhyw
ddyn neillduol, yr hyn a ddichon fod yn dra gwa-
hanol oddi wrth ymresymiad rhyw ddyn arall; a'r
ddau, fe allai, yn wahanol iawn oddi wrth *uniawn*
reswm; o blegid fe all y ddau fod nid yn gymmaint
dan ddylanwad rheswm a natur pethau, a rhag-
farnau pleidiol a gallu'r anwydau. Ond wrth
uniawn reswm yr wyf yn meddwl yr egwyddorion
cyffredin hynny, y rhai a addefir yn hawdd gan
bawb ag sy'n abl eu deall, ac heb gael eu gwyrddroi
yn anferth gan ragfarn; a'r rhai a gadarnheir trwy
gydsyniad cyffredin yr holl ran sofr a meddylgar o
ddynolryw; ac a ddyfger yn hawdd wrth oleuni
natur. Am hynny os bydd rhyw athrawiaeth neu
ar-

feriad, er bwrw ei fod wedi ei sylfaenu ar neu 'n cael ei ffafrio gan ddadguddiad, er hynny yn wrthyneb eglur i lais uniawn refwm, neu 'n anghyttunol amlwg â'n syniadau naturiol ni am briodoliaethau Duw, neu yn gwanhau ein rhwymau ni i rinwedd cyffredinol, ni allwn fod yn sicr nad yw *hwnnw* yn un rhan o ddadguddiad; o blegid yno e fyddai un rhan o'n rheol yn wrthwyneb i'r llall. Ac felly yr amcanwyd *rheswm* i'n cadw ni rhag deongliad gwyllt ac afreolaidd o'r 'sgrythur.

(2.) Y rhan arall o'n rheol yw'r *ysgrythurau sanctaidd*, yr hon sydd gennym i'w harferyd fel cadwraeth rhag gwibiadau penrydd *ffansi*, yr hon yn fynych a dwyllodrus-ymgynnyg i ni yn lle *uniawn refwm*. Pa mor hyfryd a thebygol bynnag y bo rhyw scêm neu dyb grefyddol yn ymddangos, etto oni bydd wedi ei sylfaenu ar egwyddorion amlwg ysgrythur, y mae 'n ddiattreg i gael ei rhoddi fynu; a'r ystyr hynny o'r 'sgrythur ag a drais-gymhellir i blygu atti, sydd i'w drwg-dybio yn fawr iawn.

Fe ryfedda un ag a ddarlleno ac a 'studio'r ysgrythurau sanctaidd gyd â meddwl rhydd diduedd, weled pa ryw esponiadau llafurus, manol a gwan a ddyfeisia ac a esyd dynion ar rai testynau fel eu gwir a'u priodol ystyr; heb un rheswm arall am hynny, ond o achos ei fod yn fwy cyttunol a barn eu plaid hwynt, oddi wrth yr hon, fel prawfnod o'u hiachusrwydd, ni feiddiant byth ymadaw; y rhai, ped ysgrifennent esponiad yn yr un modd ar ryw awdwr *Groeg* neu *Ladin*, a wnaent eu hunain, yn watwor-gerdd i'r holl fyd dysgedig. Ond, os mynnwn ni beidio a gwyrddroi ein rheol, rhaid i ni ddysgu meddyliaid megis y llefara'r 'sgrythur, ac nid eu cymmell hwynt i lasaru megis y meddylion ni.

A fynnw'n ni adnabod ein hunain ynte, rhaid i ni 'n fynych edrych ein hunain yn nrych gair Duw.

Ac

Ac wedi cymmeryd golwg lawn arnom ein hunain yno, *nae anghofsiwn yn fuan pa fath ydym*, Iag. i. 23, 24. Oni bydd ein llŷn yn ein boddloni ni, na chwmpwn i maes a'n drych, eithr ymosodwn yng-hylch gwella 'n hunain. Nid yw llygad y meddwl yn wir ddim fel eiddo'r corph, yr hwn a all weled pob peth ond ei hunan; canys fe all llygad y meddwl droi i mewn, a'i edrych ei hun. Pa fodd bynnag, rhaid addef, y gall efe weled ei hun lawer yn well pan bo ei lun yn cael ei droi'n ol arno oddi wrth y drych yma. A thrwy hwn yn unig y gallwn ni ddyfod at waelod ein calonau, a chanfod y rhagfarnau dirgel a chnawdol hynny, ag y mynnai Hunan-gariad eu cuddio oddi wrthym.

Dyma'r peth cyntaf ynte sydd raid i ni ei wneuthur mewn trefn i Hunan-adnabyddiaeth. Rhaid i ni *chwilio*, profi, a barnu'n hunain, *yn ddiwyd*, yn *bwyllog*, yn *synych*, ac yn *ddiduedd*; a hynny nid wrth *au opiniynau*'r byd, ond wrth y *rheolau* a roddes Duw i ni, *rheswm* a *'sgrythur*; a chymmeryd gofal i ddeall y rheolau hynny, a pheidio a gwneuthur *anghydfod* rhyngthynt.

P E N N O D II.

*Gwiliadwriaeth gysson yn angenrheidiol i Hunan-
adnabyddiaeth.*

II. **A** Fynnwn ni adnabod ein hunain, rhaid i ni fod
yn wiliadwrus iawn ar ein calonnau a'n byw-
ydau.

(1.) Rhaid i ni gadw llygad gwiliadwrus ar ein
calonnau, hynny yw ein tymherau, tueddiadau a'n
hanwydau. Cyngor mwy angenrheidiol nid ellir ei
ganlyn mewn trefn i Hunan-adnabyddiaeth, na'r
hwn a rydd *Salomon* i ni, *Diar. iv. 23.* *Cadw dy ga-
lon yn dra diefgeulus*, neu fely mae yn yriaith wreidd-
iol uchlaw pob cadwraeth. Fel pe dywedasai, pa beth
bynnag a'efgeulusoch byddwch ofalus am eich calon.†
Daliwch sulw'n fanwl ar ei holl dueddiadau a'i gwrth-
wynebiadau, ei holl ysgogiadau a'i serchiadau hi,
ynghyd â'r amrywiol wrthddrychau a'r achlyssuron o
honynt. A'r cyngor hwn a gefnogir gan ddau re-
fwm cadarn yn y 'sgrythur. Y cyntaf yw, *Canys
allan o boni y mae bywyd yn dysod*, hynny yw, fel y bo
ein calon ni, felly y bydd ein bywyd a'n hymddyg-
iad. Fel y bo'r ffynnon, felly y bydd y ffrydiau;
fel y bo'r pren, felly bydd y ffrwyth, *Mat. vii. 18.*
A'r llall yw, o blegid y galon sydd fwy ei thwyll na
dim, *Jer. xvii. 9.* Ac am hynny, heb wiliadwr-
iaeth gysson arni ni a redwn yn ddiarwybod i lawer
Hunan-

† Gogyfartal a'r cyngor yma o eiddo'r Pregethwr brenhinol
yw hwnnw o eiddo'r Philosophydd ymerodraidd hwnnw,
Marc Aurelius, edrych i mewn, canys oddi fewn y mae ffynnon
daioni.

Hunan-dwyll niweidiol. At yr hyn mi allaf chwane-
negu, na allwn ni byth, heb gadw'r galon felly'n
ofalus, gyrraedd un mesur gweddol o Hunan-adna-
byddiaeth neu Hunan-lywodraeth.

(2.) I adnabod ein hunain rhaid i ni wiliaid ein
bywyd a'n *hymddygiad* yn gyftal a'n calonau. A thrwy
hyn fe adwaenir y galon yn well; megis yr adwaen-
ir y gwreiddyn yn orau wrth y ffrwyth. Rhaid i ni
edrych at natur a chanlyniadau pob gweithred ag y'n
tueddir neu'n gogwyddir atti, cyn y cydsyniom;
ac ystyried pa fodd yr ymddengys wrth edrych yn
ddiduedd yn ol arni. Yr ydym yn barod ddigon i
graffu ar, a gwiliaid ymddygiad eraill: gwr doeth a
edrych mor graffus a llym ar yr eiddo ei hun. Canys
yn wir y mae gennym ni lawer mwy i'w wneuthur
a'n hymddygiad ein hunain nag eiddo dynion eraill;
megis yr ym i ateb am yr eiddom ein hunain, ond
nid am yr eiddynt hwy. Trwy ddal fulw ar ym-
ddygiad dynion eraill yr ym yn eu hadnabod *hwynt*,
trwy ddal fulw yn ofalus ar yr eiddom ninnau rhaid
i ni ein hadnabod ein *hunain*.

PENNOD III.

Ni a ddylem wneuthur peth cyfrif o dybiau rhai eraill am danom, yn enwedig ein gelynon.

III. *A Fynnw'n ni adnabod ein hunain, ni ddylem ni ddim yn gwbl ddibrisio y dyb fo gan eraill am danom, neu'r pethau a allant ddywedyd am danom.*

Nid o ran y dylem ni brisio llawer iawn am sarhâd neu gannioliaeth y byd; yr hyn sydd yn fynychaf yn dra byrbwyll a chamfyniol, yn ol mympwy neu ragfarnau neillduol dynion; a dyn ag fo'n yn ei adnabod ei hunan a wybudd yn fuan pa fodd i ddiystyru pob un o'honynt. "Nid yw barn y byd am danom ni yn synychaf o un math o ddefnydd i ni, nid yw yn chwanegu dim at ein heneidiau na'n cyrph ni, nac yn lleihau neb o'n gofidiau. Bydded i ni yn gyffon ddilyn rheswm, ac yna bydded i gymmeradwyaeth gyhoeddus ein canlyn ni yr un ffordd, os myn."

Ond etto, meddaf, y mae dibrisddod hollol yn y matter yma yn annoeth. Ni ddylem ni ddim bod yn llwyr ddideimlad tu ag at eiriau rhai eraill; hyd yn oed cabledau ein gelyn; canys fe ddichon gelyn ddywedyd rhywbeth allan o ddrwg-ewyllys tu ag atom, ag a berthyno i ni ei bwyllog ystyried pan fo'm wrthym ein hunain; i holi p'un a bod yr achwyniad yn wir; a pha beth sydd yn ein hymddygiad a'n tymmer ni ag a ddichon beri iddo ymddangos felly. Ac yn y modd yma fe all ein gelyn wneuthur i ni fwy o ddaioni nag oedd e'n amcanu; a bod yn achlysur o ddadguddio rhyw beth o'n calonau i ni ag na's adwaenem o'r blaen. Dyn ag fo heb elynion a ddylai

feddu ar gyfeillion ffyddlon iawn; ac un ag fo heb y cyfryw gyfeillion, ni ddylai ei gyfrif yn ofid fod ganddo elynion i'w effeithiol rybuddio.——“ Ein cyfeillion (medd Mr. *Addison*) yn fynych iawn a'n gwenhieithiant ni gymmaint a'n calonau'n hunain. Y maent naill ai heb weled ein beiau, neu yn eu cuddio hwy oddi wrthym; neu yn eu bychanu hwynt trwy eu darluniadau, yn y cyfryw fodd hyd oni thybion hwy'n rhy ddistadl i gymmeryd sylw arnynt. Gelyn, i'r gwrthwyneb, a'n chwilia ni'n llwyrach, a genfydd bob bai ac amherffeithrwydd yn ein tymherau, ac er y dichon ei falais ef eu gosod hwy mewn goleuni rhy gryf, etto y mae ganddo'n fynychaf ryw sail am yr hyn a gyhoedda. Cyfaill a fwyhâ rinweddau dyn, gelyn a chwydda ei feiau ef. Fe ddylai gwr doeth wneuthur cyfrif addas o bob un o honynt, cyn belled ag y tueddo er cynnydd y naill, a lleihâd y llall. *Plutarch* a 'sgrifennodd draethawd ar y manteision a ddichon dyn eu derbyn oddi wrth ei elynion; ac ym mhlith ffrwythau da gelyniaeth y mae'n crybwyll hyn yn neillduol, ein bod trwy y gwaradwyddiadau y mae'n daflu arnom ni yn cael gweled ein hochr waetha, ac agoryd ein llygaid i ganfod amryw o frychau a beiau yn ein bucheddau, y rhai ni adnabuafem heb help y cyfryw rybuddwyr dryg-naws.

“ Mewn trefn hefyd i ddyfod i wir adnabyddiaeth o honom ein hunain, ni a ddylem ystyried ar y llaw arall pa cyn belled yr haeddom y clod a'r canmoliaeth a rydd y byd i ni; pa un a bod y gweithredoedd a glodforant hwy yn tarddu oddiwrth annogaethau canmoladwy a theilwng, a pha cyn belled yr ym ni mewn gwirionedd yn meddu ar y rhinweddau ag sy'n ennill gair da i ni oddi wrth y rhai y cyfrinachom â hwynt. Y mae'r cyfryw ystyriaeth yn llwyr angenrheidiol, os meddylwn ni mor barod yr ydym naill ai i'n prifio neu i'n condemnio ein hunain wrth dyb-
iau

iau rhai eraill, ac i ymroddi i farn y byd yn hytrach na thyfthiolaeth ein calonnau 'n hunain (†).”

Yn y Traethawd hynny o eiddo *Plutarch* yr hwn a rag-grybwyllwyd, y mae llawer o bethau rhagorol perthynol i'r matter yma; ac am hynny mi a dybiais nad oedd yn anghymmwys i roddi rhai o honynt yng odre'r ddalen (†).

M 2

Y mae

† *Spectat.* Vol. vi. No. 399.

† Y mae'r ynfyd a'r anystyriol yn anurddo y cymdeithiafau y bont ynddynt; ond y call a'r doeth a wnant ddefnydd da o gafneib a gelyniaeth dynion i'w herbyn.

Pam na chymmerem ni elyn yn ddysgawdwr i ni, -yr hwn a'n dysg ni 'n *rhad* yn y cyfryw bethau ag na's gwyddem o'r blaen? Canys y mae gelyn yn gweled ac yn deall mwy mewn matterion perthynol i ni nag y gwna ein cyfeillion. O blegid y mae cariad yn ddall, ond malais, cenfigen, drwg-ewyllys, llid a dirmyg a ddywedant lawer, ac a chwiliant ac a ganfyddant bethau yn dra chyflym.

Ein gelyn, er mwyn boddhau ei ddrwg ewyllys tu ag attom, a adnebydd wendidau ein cyrph a'n meddyliau; a lŷn wrth ein beiau, a wna ei sylwiadau maleifus arnynt, ac allan o'i anghariad a'i natur ddrwg a'u lleda hwynt yn newyddion ar hyd y byd. Oddi yma y dysgir i ni y wers fuddiol hon er cyfarwyddo a thrafod ein hymarweddiad yn y byd, sef, bod o honom mor ddiesgeulus a gwiliadwrus ym mhob peth a ddywedom neu a wnelom, a phe bai ein gelyn yn sefyll yn wastad wrth ein clyn, ac yn edrych dros ein gweithredoedd.

Y personau hynny ag a ddygwyd i fyw'n fobr trwy'r ddoethineb *bonno*, yr hon a ddysgodd ofn ac arfwyd gelynion iddynt a arweinir yn raddol i reddf o fyw felly, ac a sefydlir yn eu hufudd-dod i rinwedd trwy ddefod ac arfer.

Pan ofynnodd un i *Ddiogenes* pa fodd y gallai ddial ar ei elynion, efe a attebodd, *Bod eich hunan yn ddyn oneft a da.*

Antisthenes a ddywedodd yn dda rhagorol; “Os chwennychai dyn fyw bywyd diogel a diargyoedd, fod yn rhaid fod ganddo gyfeillion oneft a ffyddlon iawn, neu elynion drwg iawn; o blegid y cyntaf trwy eu mwyn gynghorion a'i cadwent ef rhag pechu, a'r olaf trwy eu goganau.”

Y neb fydd heb gyfeillion i'w gynghori, neu i'w geryddu pan y gwnele ar fai, rhaid iddo oddef yn amyneddgar gerydd-

on.

Y mae yn nôd o feddwl anfad iawn, i fod yn llwyr ddideimlad o'r hyn oll a ddywetto'r byd am danom; ac yn amlygu'r cyfryw hyder o Hunan-adnabyddiaeth ag sy'n gyffredin yn arwydd sicr o *Hunan-anwbybodaeth*. Y meddyliau mwya gwybodus sy'n wastadol y lleiaf rhyfygus. Ac y mae gwir Hunan-adnabyddiaeth yn beth o'r cyfryw ddyfnder ac anhawf-dra, fel na ddewisai dyn eall ddim bod yn hyderus iawn fod ei dyb am dano ei hun oll yn gywyr, yn wrth-

on ei elynion, a thrwyddynt hwy ddysgu gwella beiau ei ffyrdd; gan ddwys ystyried y gwrthddrych y mae'r cyfryw oganau llymion yn amcanu attynt, ac nid beth yw efe oddi wrth yr hwn y deuant. Canys y dyn yr hwn a amcanodd ladd *Pro-motheus* o *Theffali*, yn lle rhoddi iddo ergyd marwol, yn unig a agorodd chwydd ag oedd arno, yr hyn mewn gwirionedd a achubodd ei fywyd ef. Yr un modd y mae ceryddon llymion gelynion yn gwella rhai o glefydau'r meddwl, y rhai oedd o'r blaen naill ai heb eu hadnabod, neu'n cael eu hesgeuluso; er bod eu geiriau digofus hwy yn y dechreuad yn deilliaw oddi wrth falais a drwg-ewyllys.

Os rhyw ddyn mewn iaith ddirmygus a rydd i'ch erbyn feiau na's gwyddoch ddim am danynt, chwi ddylech ymosyn i achosion neu resymmau y cyfryw achwyniadau anwireddus; oddi wrth ba rai chwi allwch ddysgu i gymmeryd gofal rhagllaw, rhag i chwi'n ddifwrw wneuthur y cyfryw feiau ag a gyfrifr i chwi yn anghyfiawn.

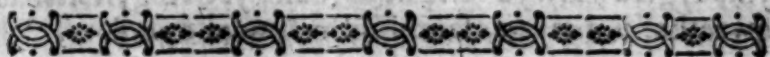
Pa bryd bynnag y bo rhyw beth yn cael ei ddywedyd i'ch erbyn ag na fo gwir, na phasiwch ef heibio, neu na ddiystyrwch ef o achos ei fod yn anwiredd; ond yn ddiattreg holwch eich hunan, ac ystyriwch pa beth a ddywedafoch neu a wneuthoch ag a allai roddi achlysur cyfiawn o gerydd.

Ni all bod amgenach siampl o ddoethineb a dynoliaeth, na bod i ddyn oddef yn ddistaw ac yn llonydd ffoleddau a gwaradwyddiadau gelyn; gan gymmeryd cymmaint o ofal i beidio a'i gyffroi ef ac a wna'i i forio'n ddiogel heibio i graig beryglus.

Y mae'n rhan nodedig o ddynoliaeth, ac yn nod amlwg o natur wir foneddigaidd, i gyd-ddwyn a dryg-foes gelyn, ar ucha amfer ag y bo genpoch gyfleusdra teg i ddial arno.

Daliwn sylw ofalus ar y cynheddfau da hynny, ym mha rai y mae ein gelynion yn rhagori. A cheisiwn ni ragori arnynt hwy, trwy ochelyd yr hyn sydd feius, a dilyn yr hyn sydd ragorol ynddynt. *Plut. Mor. vol. 1. pag. 265. &c.*

wrthwyneb i farn holl ddynol-ryw; rhai o ba rai ysgatfydd a feddant well cyfleusderau a manteision i'w adnabod ef (yn enwedig ar rai amserau) nag a fedd ef i'w adnabod ei hun. O blegid nid ynt hwy byth yn edrych trwy yr un drych twyllodrus o *Hunan-weniaeth*.

P E N N O D IV.

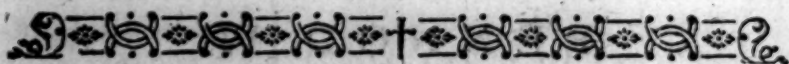
Mynydd gymdeithas â'r rhai sy uwch nâ ni, yn gymnorthwyol i Hunan-adnabyddiaeth.

IV. **H**ELP arall i Hunan-adnabyddiaeth, yw cymdeithasu cymmaint ag alloch â'r rhai fydd uwch nâ chwi mewn gwir ragoriaeth.

Yr hwn a rodia gyd â doethion fydd doeth, Ddar. xiii. 20. Eu hesampl hwy a fydd nid yn unig yn annogaeth i chwi i bethau canmoladwy, ond yn ddrych i'ch meddwl; trwy ba un y galloch ysgatfydd ganfod rhai ffaeleddau, neu ddiffygion, neu wallon yn och eich hunan, ag na's gwelfoch o'r blaen. Chwi a welwch afresymoldeb eich balchder a'ch hunan-ddigonedd, pan ddalioch sylw gymmiant y mae eraill yn rhagori arnoch chwi mewn gwybodaeth a daioni. Eu cynnydd hwynt a wna eich diffygion yn amlyccach i chwi. Ac wrth lewyrch eu rhinweddau hwynt chwi a welwch yn well wrthuni eich beiau; eich esgeulusdra wrth eu diwydrwydd hwynt; eich balchder wrth eu gostyngeiddrwydd hwynt; eich drwg-dymmer wrth eu haddfwynder hwynt, a'ch ffolineb wrth eu doethineb hwynt.

Y mae esamplau nid yn unig yn cyffroi, ond yn dysgu ac yn cyfarwyddo yn llawer mwy eifeithiol na

chynghorion; ac yn dangos i ni nid yn unig y gellir ymarfer â'r cyfryw rinweddau, ond *pa fodd*; ac mor hardd yr ymddangosant pan eu harferir. Ac am hynny, os ni allwn ni eu cael hwy'n wastadol o flaen ein llygaid, ni ddylem geisio eu cael yn wastadol yn ein meddwl; ac yn enwedig eiddo ein Pen a'n Pat-trwn mawr, yr hwn a adawodd i ni esampl hardd o'r ymddygiad mwya diniwaid dan yr amgylchiadau gwaethaf a mwya anfanteisiol o fywyd dynol.

P E N N O D V.

Yngbylch coledd y cyfryw dymmer ag fydd o'r tueddiad gorau i Hunan-adnabyddiaeth.

V. **O**S bydd gwr am ei adnabod ei hun, rhaid iddo gyd â llawer o ofal goledd y dymmer honno ag a'i tuedda ef orâu i dderbyn yr wybodaeth hon.

Yn awr megis nad oes rhwystrau mwya i Hunan-adnabyddiaeth na balchder a chyndynrwydd; felly nid oes dim yn fwy cynnorthwyol iddo na *gostyngieddrwydd* a *pharodrwydd* i argyhoeddiad.

1. Rhaid i'r hwn sy'n ymosyn *Hunan-adnabyddiaeth*, uchlaw pob peth geisio *gostyngieddrwydd*. A pha ryw berthynas agos sy rhwng y ddau hyn a ymddengys oddi yma, eu bod ill dau i'w cyrhaeddyd yr un ffordd. Y moddion i gyrraedd *gostyngieddrwydd* yw'r moddion cymmwyfaf i gyrraedd *Hunan-adnabyddiaeth*. Trwy gadw golwg bob dydd ar ein beiau a'n diffygion y deun yn fwy *gostyngedig*; a thrwy yr un moddion y deun yn fwy *hunan-adnabyddus*. Wrth ystyried pa cyn belled yr ym yn dyfod yn fyrr o'n rheol ac o'n dyledswydd, a chymmaint y mae er-
aill

aill yn rhagori arnom, ac yn enwedig wrth 'studio gair Duw yn feunyddiol ac yn ddiwyd, ni a ddeuwn i gael gwaelach meddyliau am danom ein hunain; a thrwy yr un moddion y deuwn i gael gwell adnabyddiaeth â ni'n hunain.

Dyn balch ni's gall ei adnabod ei hun. Balchder yw'r *trawst* hynny yn llygad ei feddwl ef, ag sy'n ei wneuthur e'n llwyr ddall i neb rhyw feiau yno. Oddi yma fe welir nad oes sicrach arwydd o hunan-anwybodaeth na balchder a gwag-ogoniant.

Yn ddiau y mae gwir hunan-adnabyddiaeth a gostyngeddwrwydd wedi eu cyffylltu mor angenrheidiol ynghyd, fel y maent yn ymddibynnu ar ac yn rhoddi maeth i'w gilydd. Y mae'r dyn sy'n ei adnabod ei hun yn gwybod y gwaethaf am dano ei hun, ac am hynny ni all ef lai na bod yn oftyngedig; ac y mae meddwl gostyngedig yn mynych fyfyrrio ar ei feiau a'i wendidau, yr hyn a'i hadeilada ef yn fawr mewn Hunan-adnabyddiaeth. Ac felly Hunan-adnabyddiaeth a wna ddyn yn oftyngedig; a gostyngeddwrwydd a rydd iddo fyth well adnabyddiaeth o hono ei hun.

(2.) Ac nid yw *parodrwydd* i *argyhoeddiad* ddim yn llai angenrheidiol i Hunan-adnabyddiaeth na gostyngeddwrwydd.

Megis nad oes mwy rhwystr i wir wybodaeth na chyndynrwydd diysgog mewn barn, ac ofn ymadaw oddi wrth hên dybiau, y rhai (cyn ein bod yn abl barnu ysgatfydd) a gymmerasem yn hir yn lle'r gwirionedd; felly nid oes mwy rhwystr i hunan-adnabyddiaeth, na gwrthwynebrwydd cryf i ymadael â'r meddyliau hynny am danom ein *hunain* y rhai y'n dall gynnefinwyd a hwynt, a synied yn waeth am danom ein hunain nag yr ym yn arfer.

A'r cyfryw anewyllysgarwch i newid ein meddyliau yn y ddau beth hyn a dardda oddi wrth yr
un

un achos, fef, gwrthwynebrwydd i hunan-gondemniad. O blegid y mae'r neb a gymmero i fynu a ffordd newydd o feddyliaid, gwrthwyneb i'r hon oedd ganddo yn hîr o'r blaen, yn hynny yn ei euog-farnu ei hun o fyw mewn cyfeiliornad; ac y mae'r neb fy'n dechreu gweled beiau ynddo ei hun na's gwelodd o'r blaen, yn ei euog-farnu ei hun o fyw mewn anwybodaeth a phechod. Yn awr gwaith annymunol yw hwn, a pheth ag y mae Hunan-weniaeth yn peri casineb cryf atto.

Ond y cyfryw 'styfnigrwydd mewn barn, a chafineb at argyhoeddiad, sydd beth tra anhappus a niweidiol. Y mae'r dyn a fynno fod yn wastad ar yr iawn, ar y ffordd i fethu bod felly byth.

Gan nad yw anffaeledigrwydd yn un o freintiau'r natur ddynol, nid yw e ddim bychanrwydd a'r synwyr neu ddeall dyn ei gael ef mewn cyfeiliornad, os efe a fydd ewyllysgar yw alw'n ol. Y mae e'n gweithredu gyd â'r un rhydd-did ag o'r blaen, pwy bynnag fo ei rybuddiwr ef; ei synwyr a'i ddeall da ef ei hun sydd fyth yn ei arwain ef; yr hwn a ymddengys i well mantais trwy ei gyfarwyddo ef felly yn erbyn gogwydd balchder a Hunan-dyb. A thrwy newid ei feddyliau felly nid yw ef ond cyfaddef nad yw e ddim yr hyn na bu dyn erioed, uchlaw camfynied. Yn fyrr y mae'n fwy teilyngdod, ac yn nôd o radorach meddwl, i ddyn dynnu'n ol yn rhwydd pan na bo ar yr iawn, na bod yn drahaus ac yn hyderus pan y byddo.

Rhaid bod dyn ynte yn *ewyllysgar* i'w adnabod ei hun, cyn y *gallo* ei adnabod ei hun. Rhaid iddo agoryd ei lygaid, os chwenntycha weled; ildio i dystiolaeth ac argyhoeddiad, er ei fod ar goft ei ddeall, ac er marwhâd i'w falchder.

P E N N O D VI.

Bod yn deimladwy o'n gau-wybodaeth, yn gam datu ag at Hunan-wybodaeth.

VI. **A** Fynnwch chwi eich adnabod eich hun, ymogelwch a gwiliwch yn erbyn gau-wybodaeth.

Edrychwch na bo'r goleuni sydd ynnoch yn dywyllwch; bydded eich egwyddorion mynwefol a blaenorol yn uniawn. Chwiliwch eich dodrefn, ac edrychwch beth sy gennych i'w ddad-ddysgu. Canys yn fynych y mae cymmaint o ddoethineb mewn bwrw ymaith beth o'r wybodaeth ag sy gennym, ac mewn cyrhaeddyd yr hon nid yw gennym. Yr hyn ysgatfydd a barodd i *Themistocles* ateb, pan gynnigodd un ddysgu iddo y gelfyddyd o gofio, y byddai 'n llawer dewisach ganddo ddysgu'r gelfyddyd o anghofio.

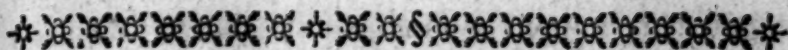
Ysgolhaig ag fo wedi bod dros ei holl fywyd yn casglu llyfrau, a gaiff yn ei studi ar y diwedd lawer iawn o rai na thalant ddim. Fel y bo ei archwaeth e'n newid, a'i ddeall yn cryfhau, efe a deifl lawer allan fel sothach ac ysgybion, y rhai, fe allai, unwaith a brisiwyd ac a brynwyd yn ddrud ganddo; ac a esyd rhai mwy sylweddol a defnyddiol yn eu lle. Yr un modd y dylem ninnau wneuthur â'n deallwriaethau; edrych dros ddodrefn y meddwl; neillduo yr ūs oddi wrth y gwenith, y rhai yn gyffredin a dderbynir i mewn gyd â'u gilydd; a chymmeryd cymmaint o boen i anghofio yr hyn ni ddylasem ei ddysgu, ac i gadw yr hyn ni ddylasem ei anghofio. Darllain llyfrau gwag a diddefnydd dros ein holl fywyd,

wyd, yw'r ffordd i barhau o archwaeth anwadal a phlentynaid; a myfyrio yn unig ar ein gwybodaeth gyntaf (yr hon yn gyffredin yw'r waethaf) a attal adeiladaeth y deall, ac a fydd yn rhwystr mawr i wir hunan-wybodaeth. Yn fyrr, os mynnwn ni adeiladu'r deall i'r diben gwerthfawr o Hunan-adnabyddiaeth, rhaid i ni gymmeryd cymmaint o ofal pa lyfrau a ddarllenom, a pha gyfeillach a gadwom.

“ Y boen a gymmerwn ni mewn llyfrau neu gelfyddydau, ag sy'n cynnwys pethau ddi-ddesnydd at achos bywyd, sydd ddiwyd-segurud. Os 'studio'r wyf (medd un) nid yw am un wybodaeth arall namyn yr hyn a berthyn i'r adnabyddiaeth o honof fy hun, ac a'm dysg i pa fodd i fyw a marw'n dda.”

Y mae'n olygiad anghyflurus, ac yn brawf eglur o amherffeithrwydd deall dynol, ein bod, wrth edrych yn graffus i mewn i'n dodrefn, yn canfod llawer o bethau ag y tybiom ein bod yn eu gwybod, ond ni's gwyddom; a llawer ag y byddom yn eu gwybod, ond ni's dylem. Ac am yr wybodaeth y buom trwy ein bywydau yn ei chafglu, nad yw llawer o honi ond anwybodaeth yn unig, a thwysged o honi yn waeth nag anwybodaeth. Bod yn deimladwy o hyn sydd gam angenrheidiol iawn tu ag at Hunan-adnabyddiaeth. *Gwel, Rhan I. Pen. xiii.*

P E N N O D VII.

Hunan-ymboliad mewn modd enwedigol yn angenrheidiol ar rai achosion neillduol.

VII. **I** Adnabod eich hunan, rhaid i chwi edrych yn fanwl at stad a chyffroadau eich meddwl dan rai damweiniau ac amgylchiadau neillduol.

Rhyw ddigwyddiadau difyfyd ag a ddamweinio i chwi pan fo 'r meddwl leiaf ar ei wiliadwriaeth, a amlyga yn well ei dro a'i duedd tycciannol, na thron llawer mwy ag y b'och wedi 'ch parottoi i'w cyfarfod. Yn lle siampl, (1.) Ystyriwch pa fodd yr ymddygwch dan ryw ammharch neu brofedigaeth oddi wrth ddynion. *Mewn un dydd, y gwybyddir digter yr ynsyd*, Diar. xii. 16. hynny yw, fe adwaenir ffol yn ebrwydd wrth ei ddigter.

Os enynnir eich digofaint chwi 'n ebrwydd, y mae'n argoel fod balchder dirgel yn aros yn y galon; yr hwn, megis powdr gwnn, a gymmer dân oddi wrth bob gwreichionen o brofedigaeth a ddisgynno arno. Canys beth bynnag a gyfyd oddi wrth dymmer naturiol, y mae 'n sicr mai balchder yw achos pennaf mynych ddigofaint. O blegid y mae balchder a digofaint yn perthyn mor agos i'w gilydd ac yw gofyingeiddrwydd ac addfwynder. *Trwy falchedd yn unig y cyffry cynnen*, Diar. xiii. 10. Ac ni ddeuai dyn ddim i wybod pa faint o laid sydd yngwaelod ei galon ef, pe ni bai i brofedigaeth ei gyffroi ef.

Athenodorus y Philosophydd o herwydd ei hen oedran a ddeisyfodd gennad i ymneillduo o lŷs *Augustus*, yr hyn a ganiattaodd yr ymmerawdr iddo ef; ac fel
yr

yr oedd *Athenodorus* yn cymmeryd ei gennad oddiwrtho, “ Cofiwch (*eb efe*) *Cæsar*, pa bryd bynnag y y byddoch yn ddig, na ddywedoch ac na wneloch ddim, cyn adrodd o honoch y pedair llythyren â'r hugain i chwi 'ch hunan.” Ar hynny *Cæsar*, gan ymaflyd yn ei law ef, a ddywedodd wrtho, *Y mae arnaf fi eisiau eich presennoldeb chwi etto*; ac a'i cadwodd ef flwyddyn yn ychwaneg. Hon a ganmolir gan y rhai gynt fel rheol ragorol ddoeth. Ond fe all y Cristion gyfarwyddo iddo ei hunan un sydd lawer ddoethach, sef, “ Pan fyddych yn ddig, nac atteb hyd nes adroddych y pummed deisyfiad o weddi'r Arglwydd, *Maddeu i ni ein dyledion, fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr*. Ac agoriad ein Hiachawdwr arno.” O blegid os maddeuwch i ddynion eu camwedddau, eich Tad nefol a faddeu befyd i chwithau: *Eithr oni faddeuwch i ddynion eu camwedddau, ni faddeu eich Tad eich camwedddau chwithau*, Mat. vi. 14, 15.

Meddwl cymmwys a pherthynafol yw hwnnw o eiddo *Marc Antoni* ar y cyfryw achlysuron; “ rhyw ddyn a ymddug yn anweddus tu ag attaf fi,—— beth yw hynny i mi? Eiddo ef yw'r weithred; ac eiddo ef yr ewyllys a'i dododd ef arni; am hynny edryched ef atti. Y bai a'r niweid sydd eiddo ef, nid eiddof fi. Mewn perthynas i mi, yr wyf yn y cyflwr hwnnw ag y mynnai rhagluniaeth fy mod, ac yn gwneuthur yr hyn a wedda i mi.”

Ond etto nid yw hyn ddim rhagor na diystyrwch philosophiaidd o ddrygau; y mae'n dyfod ym mhell yn ol o faddeuant Crist'nogol o honynt; yr hyn fel Crist'nogion yr ym ni yn rhwym iddo, a'r hyn, os byddwn yn ein hadnabod ein hunain, y fydd ynom dueddiad atto. Ac am hynny, mewn trefn i wir hunan-adnabyddiaeth, rhaid i ni'n wastadol gymmeryd gofal i chilio a dal sylw ym mha fodd y'n cyffroir yn y cyfryw amgylchiadau.

(2.) Pa fodd yr ymddygwch chwi dan *gystudd*
trwm

trwm ac annisgwyladwy oddi ar *law rhagluniaeth*? Yr hyn fydd amgylchiad arall, o'i hiawn ddefnyddio, ac a helpia lawer arnom i adnabod ein hunain.

Os bydd peth anfoddlonrwydd greddfól yn aros ynghudd ynom, cyftudd a'i dwg ef allan. Yn enwedig os bydd yn gyftudd cyffelyb mewn rhai amgylchiadau o hono i eiddo *Jeb*.

Cyftuddiau a ddanfonir yn synych i'r diben hyn, fef i'n dysgu ni i adnabod ein hunain; ac am hynny hwy a ddylent gael yn ofalus eu defnyddio i'r perwyl yma.

A llawer o ddoethineb a daioni ein Tad nefol a welir gan feddwl difrif a gwrandawgar, nid yn unig yn ei waith yn cyfateboli graddau ei geryddon at nerth ei blant, ond yn addasu eu rhywiau hwynt at eu tymherau; gan gyftuddio un mewn un ffordd, arall mewn ffordd arall, fel y gwelo efe fod yn hawsaf gweithredu arnynt, a mwya manteisiol iddynt. Trwy ba foddion fe all cyftudd ysgafn o un math gael cyn ddyfned effaith arnom, a gwneuthur cym-maint o les i ni, ac un llawer mwy o fath arall.

Y mae 'n ddaliad sylw cyffredin a chywir, fod dyn call yn derbyn mwy o fudd oddi wrth ei elynion, nag oddi wrth ei gyfeillion; oddi wrth ei gyftuddiau nag oddi wrth ei drugareddau; trwy ba foddion efe a wna ei elynion mewn effaith ei gyfeillion gorau, a'i gyftuddiau ei drugareddau pennaf. Sicr yw, nad oes gan ddyn byth gyfleusdra i gymmeryd teccach a chywirach golwg arno ei hun, nag yn yr amgylchiadau yma. A chan hynny trwy ddiwyd ddal sylw ar y modd y cyffroir ef ar y cyfryw amserau, efe all gynhyddu mewn gwir adnabyddiaeth o hono ei hun, er llawer iawn o fantais iddo rhagllaw, er ysgatfydd mai nid er ychydig o fawrhâd iddo ef yn bresennol. O blegid profedig-aeth sydn oddi wrth ddyn, neu gyftudd trwm oddi wrth Dduw, a ddichon ddatguddio rhyw beth, ac

fo wedi bod cyhyd yn guddiedig yngwaelod ei galon ef, fel na ddrwgdybiodd ef erioed fod ganddo ddim lle yno. Yn llyn, y naill a gyffry lid yn y dyn mwya *addfwyn*, (Sal. cvi. 33.) a'r llall wŷn yn y mwya *amyneddgar*, Job iii. 3.

Wrth ystyried ynte ym mha fodd y dioddefwn ni y cyftuddiau neillduol a drefno Duw i ni, a pha fudd a dderbyniwn ni oddi wrthynt hwy, ni allwn ddyfod i adnabyddiaeth gryn helaeth o honom ein hunain.

(3.) Yn amser *beddwch*, *llwyddiant*, a *digrifwch*, pan fo'r enaid leiaf ar ei wiliadwriaeth, beth yw ei dymmer a'i duedd ef bryd hynny ?

Dyma 'r amser gwresog ac sy'n coledd ac yn maethu hadau balchder, hunan-hyder, a diystyrwch o eraill. Os bydd y cyfryw *wreiddyn chwerwedd* yn y galon, e fydd yn barod iawn i impio i maes dan lewyrch hawddfyd cysson; hyd yn oed ar ol i rew adfyd ei ddeifio, ac, fel y tybiafom, ei lwyr ddi-fetha ef.

Y mae hawddfyd yn *brofiad* yn gyftal ag adfyd; ac yn gyffredin yn cynnwys temtaliynau mwy peryglus. A phe bai 'r meddwl ond mor dueddol i Hunan-ystyriaeth, efe a gai well mantais i gyrraedd gwir wybodaeth o hono ei hun dan y blaenaf nâ than yr olaf. Ond yr anhappusrwydd yw, mai anfynych y mae tuedd y meddwl at y fath waith dan y cyfryw amgylchiadau. Y mae ganddo ryw beth arall i'w wneuthur; y mae ganddo achosion bydol i ofalu am danynt; ac y mae'n rhy ystig ynghylch peth oddi allan iddo, i droi at y rhai sy oddi fewn iddo; ac â'i duedd yn fwy i'w fwynhau nag i'w *holi* ei hunan. Pa fodd bynnag, y mae'n amser angenrheidiol iawn i Hunan-ymholiad, a chymmwys i gyrhaeddyd mesur da o Hunan-adnabyddiaeth, o'i iawn ddefnyddio.

(*Yn olaf*,) Pa fodd yr ymddygwn ni mewn cyfeillach

feillach ddrwg? A chyfeillach ddrwg y dylid cyfrif honno, ym mha un nid oes dim tebygolrwydd i ni allu gwneuthur neu dderbyn dim daioni, ond perygl amlwg o wneuthur neu dderbyn rhyw niweid; fy meddwl yw, rhoddi o honom dramgwydd i eraill trwy zel angall, neu dynnu euogrwydd arnom ein hunain trwy gyd-ymffyrfiad beius.

A ydym ni 'n cael ein dwyn i wared gan ffrwd gwagedd a phechod? A bair ysmaldod a digrifwch, neu ryw hynod ddychymmyg i ni esgusodi ymadrodd halogedig? Os felly, ni a ddeuwn yn ebrwydd i flafu arno, ac wedi 'n tymheru felly, i'w arferyd ef ein hunain. Amser yw hwn pan y gwneir yn gyffredin y prawf mwya deffl o'n zel a'n doethineb, ein gwroldeb a'n cadernid ni; a phan y gallwn yn rhy fynych weled ffolineb, anwadalwch, ac annoethineb yn diangc i mewn heb eu llettybio.

Ar y cyfryw amserau a'r rhai'n ynte ni allwn yn fynych ganfod beth sy'n aros yngwaelod ein calonau, yn well nag y gallwn mewn oriau mwy gwas-tad a chynnefinol a fywyd, pan y bo'r anwydau oll yn dawel ac yn llonydd. Ac am hynny os mynnwn ni adnabod ein hunain, rhaid i ni ddal sylw manol ar ein tymmer, ein tueddiad, a'n hymddygiad ar bob achlysur.

PENNOD VIII.

*I adnabod ein hunain, rhaid i ni neilltuo'n bollol
oddiwrth ym ddangosiadau oddiallan.*

VIII. *A Fynnwch chwi adnabod eich hunan, rhaid i
chwi, cyn belled ag sy bosibl, fod uchlaw dy-
lanwad ymddangosiadau, ac amgylchiadau oddi allan.*

Yr hyn ag yw'r galon, dyna yw'r dyn. Yr adnabyddiaeth o hono ei hun yw'r adnabyddiaeth o'i galon, yr hon fydd yn gwbl yn beth oddi fewn; i'r adnabyddiaeth o ba un ynte, ni all pethau oddi-allan (megis cyflwr ac amgylchiadau dyn yn y byd) roddi dim help: ond ar y llaw arall, os cymmerir hwynt i'r ystyriaeth hwy a fyddant yn rhwystr mawr iddo ef yn ei ymosyniad am Hunan-adnabyddiaeth.

(1.) A ydyw eich amgylchiadau chwi yn y byd yn *esmwyth*, ac yn *llwyddiannus*, gochelwch rhag barnu am danoch eich hunan yn rhy ffafrol ar y cyfrif hynny.

Y pethau hyn ydynt y tu allan i chwi, ac am hynny ni's gallant fod yn fesur o'r hyn fydd o'ch mewn; a pha fodd bynnag y parcho'r byd chwi o'u plegid hwnt, ni's gwnant chwi yn y mesur lleiaf nac yn ddoethach nac yn werthfawroccach dyn.

I lunio barn gywir am danoch eich hunan ynte, rhaid i chwi adael heibio'n hollol yr ystyriaeth o'ch etifeddiaeth, a'ch tylwyth; eich synwyr, tegwch, iechyd, &c. y rhai nid ydynt oll ond llabedau neu addurnadau dyn; neu adliw llyfn a disglair, yr hwn a ddichon guddio i fettel waethaf.

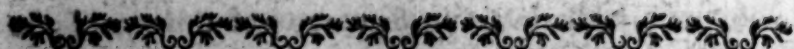
Fe

Fe all dyn fod yn dda ac yn happus heb y pethau yma, ac yn ddrwg ac yn drueus gyd â hwynt. Ie fe all feddu ar y rhai'n oll, a bod yn waeth o'u plegid. Y maent cyn belled oddi wrth fod yn dda ac yn rhagorol ynddynt eu hunain, fel y cawn weled rhagluniaeth yn fynych yn eu cyfrannu hwy i'r gwaethaf o ddynion, ac o gariad yn eu pallu i rai o'r dynion gorau. Y maent yn fynych y profedig-aethau pennaf ag all gyffwrdd â ffydd a chadernid dyn. Neu,

(2.) A ydyw eich cyflwr chwi mewn bywyd yn *wael* ac yn *gyftuddiol*? Na fernwch yn waeth am danoch eich hunan o herwydd eich bod heb y manteifion oddiallan sydd gan eraill.

Ni feddwl neb yn waeth am danoch am eich bod hebddynt, ond y fawl a farnant yn well am danynt eu hunain am eu bod ganddynt: Ym mhob un o'r ddau hwy a ddangosant farn lygredig a chamfyniol iawn. Pethau *oddiallan i ni* (*τὰ ἐκ ἑμῶν*) yw y rhai'n yn gwbl, ac uchlaw ein galluoedd ni; o blegid pa rai nid yw dyn na gwell na gwaeth, ond yn ol y modd yr arfero hwynt: Ac am hynny chwi ddylech fod mor ddiuedd tu ag attynt hwy, ac ydynt hwy ddifudd i chwithau. Dyn da a lewyrcha yn hardd trwy dywyllni ei gyflwr isel; a dyn drwg sydd greadur truan, tlawd a gwael ynghanol ei holl fawredd.

Pe canlynem ni farn y byd, ni a feddyliem i'r gwrthwyneb am y pethau yma; a thrwy'r camfynied hynny a gaem ein harwain i dyb gamfyniadol am danom ein hunain. Ond y mae gennym ni well rheol i'w chanlyn, ac os cadwn attî, yr ystyr-iaeth o'n cyflwr oddi allan mewn bywyd, bydded a fynno, ni chaiff un ddylanwad anaddas ar y meddwl yn ei ymosyniad ar ol Hunan-adnabyddiaeth.

P E N N O D IX.

Yr ymarfer o Hunan-adnabyddiaeth, yn foddion mawr i'w ddwyn ym mlaen.

IX. **B**YDDED i'ch holl Hunan-adnabyddiaeth gael ei droi i ymarfer.

Iawn ddefnyddio yr wybodaeth sydd gennym ni, yw'r ffordd orau i gyrraedd ychwaneg.

Y diben mawr o Hunan-wybodaeth yw Hunan-lywodraeth; heb ba un nid yw ond dysg lwyr an-fuddiol. Ac megis y mae pob gwybodaeth yn werthfawr yn gyfattedbol i'w diben, felly y mae hon y fath fwy rhagorol o wybodaeth, yn unig o achos bod yr ymarfer o honi o'r cyfryw wafanaeth helaeth ag a ddangoswyd yn barod. “Uchlaw pob peth arall (medd un hên 'sgrifennydd duwiol) astudia y hunan.——Canys yr wybodaeth ag sy'n terfynu mewn cywreinrwydd neu edrychiad yn unig nid ydyw i'w chydmaru a'r hon ag sydd o ddefnydd; ac o bob gwybodaeth ddefnyddiol, honno sydd fwy felly ag sy'n gynhwysedig mewn gofal addas a thybïau uniawn am danom ein hunain. Dyled yw'r studi yma ag sydd ar bob un iddo ei hunan. Na fyddwn gan hynny mor afradlon, mor anghyfiawn a pheidio talu y dyled hwn; eithr treiliwn ryw ran, o leiaf, os ni allwn y cwbl neu y rhan fwyaf o'n hamfer a'n gofal ynghylch y pethau ag sydd a mwyaf o hawl iddynt. Llywodraethwch eich anwydau; trefnwch eich gweithredoedd gyd â challineb; a lle y gwnaethpwyd cammau beius, gwellwch hwynt rhagllaw. Na adewch i ddim fyned yn 'styfnig ac yn

yn afreolus; ond dygwch y cwbl dan ddisgyblaeth. Gosodwch eich holl feiau ger bron eich llygaid; a bernwch eich hunan gyd â'r un gwaftadrwydd ag y gwnaech ddyn arall, tu ag at yr hwn ni bo rhagfarn gwedi gŵyrdroi eich barn."

Pa peth a ettyb ein Hunan-ymofyniadau manylaf a diwyttaf, os wedi'r cwbl y syrthiwn i fusgrelli a diogi? Neu o ba ddefnydd ydyw bod yn deimladwy fod llawer o fai yn ein harferion a'n tueddiadau, os er hynny yr eisteddwn ni i lawr yn foddlongar, heb wneuthur un cam tu ag at wellhâd? Efe a'n gwna yn wir yn fwy euog yngolwg Duw. A pha ryw beth alaethus a fydd bod ein Hunan-adnabyddiaeth yn ol hyn yn codi fynu mewn barn i'n herbyn!—

"Holiad fydd i'r diben i geryddu a gwella. Ni a'i cam-arferwn ef a ni'n hunain, os gorphwyswn yn y ddyledswydd heb edrych ym mhellach. Yr ydym i edrych dros ein rhodiad beunyddiol, fel y gallom ei wellhâu; ac yn ganlynol y cyfryw edrychiad beunyddiol a noda allan i ni fatter ein gofal beunyddiol rhagllaw."—"Heddyw (medd y Cristion, wrth edrych yn ol ar bethau yn yr hwyr) mi a gollais gymmaint a chymmaint o amser; yn enwedig yn—. Mi a gymmerais ormod o ryddid; yn enwedig yn—. Mi a esgeulusais y cyfryw gyfleusdra ag a allasai gael ei ddefnyddio i well diben. Mi a gam-gyflawnais y cyfryw ddyledswydd.—Yr wyf yn profi'r cyfryw lygredd yn gweithio'n fynych; y mae fy hen wendid—fyth yn glynu wrthyf; mor barod y mae'r pechod hwn yn fy amgylchu!—Oh! bydded i mi fod yn fwy diesgeulus dros yr amser i ddyfod, yn fwy gwiliadwrus ar fy nghalon; dal yn well ar fy frydd! Bydded i mi wneuthur felly'r diwrnod nefaf!"—"Yr adnabyddiaeth o glefyd fydd gam da tu ag at wellhâd; o'r hyn lleiaf, y mae'n cyfarwyddo

wyddo at foddion cymmwys mewn trefn i hynny. Hunan-adnabyddiaeth a dywys i Hunan-ddiwygiad. Yr hwn, yn niwedd pob dydd, a edrycho dros yr hyn a aeth heibio, a brofo ei hun, ei ymarweddiad â'i foesau, ni chwyp i'r cyfryw ddiofalwch, a'r cyfryw ffoleddau digerydd ag fy mor gyffredin ac mor beryglus." *Bennet.*

Ac ni byddai e'n anghymmwys, mewn trefn i'n gwneuthur ni'n deimladwy ac yn ystyriol o rai o feiau a gwendidau dirgelaf ein tymherau, i'w hyf-grisennu hwynt i lawr y nôs, yn ol y modd yr ymddangosafant y dydd. Trwy ba foddion, ni a gawn nid yn unig amlyccach golwg ar y rhan hynny o'n tymmer tu ag at ba un yr ydym yn gyffredin yn fwyaf dall; ond ni a ganfyddwn rai diffygion a brychau, ag na's gwybuom am danynt erioed o'r blaen. O blegid y mae dichellion a dyblygiadau 'r galon ar rai prydiau mor guddiedig a dyrus, fel y mae angenrhaid wrth y gofal manylaf a'r gwiliadwriaeth mwya sefydlog i'w cael allan.

Yn lle siaml; "Heddyw mi a ddarllenais awdwr o feddyliau gwahanol iawn oddi wrth yr eiddof fi, yr hwn oedd yn trafod ei fatter gyd a llawer o wres a hyder. Efe a gyffrôdd fy natur, 'rwy'n cyfaddef, ac mi a bafiais farn galed arno ef yn ddiatreg. A phe buasai e'n bresennol, ac yn llefaru yn yr un modd, fy nhymmer gyffroedig a'm cymhellasai i arferyd iaith galed ac annymunol, yr hyn a allasai beri dadl dra anghrist'nogol. Ond yn awr rwy yn ystyried, er y gallasai'r awdwr fod yn gamsyniol yn y cyfryw bethau, (megis yr wyf fyth yn credu ei fod) etto, trwy ei amgylchiadau neillduol mewn bywyd, a dull ei ddygiad i fynu, efe a gafodd ei arwain yn gryf i'r cyfryw ffordd o feddyliaid. Ac felly y mae ei ragfarn ef yn esgusodol; ond fy anghariad i ni yw felly, yn enwedig o ystyried ei fod ef mewn llawer o bethau yn rhagori arnaf fi.

—Hyn

—Hyn a darddodd ynte oddiwrth *angbariad*, yr hwn fydd un bai o eiddo'm tymmer ag fy gennyf i wiliad yn ei erbyn; a'r hwn ni bum i erioed o'r blaen mor deimladwy o hono ag yr ydwyf yn awr ar yr ymholiad yma. Dyfsg fwy o *arafwch*, a bydd barottach i gyd-ddwyn â thybiau camfyniadol dynion eraill rhagllaw. Bydd mor gariadus tu ag at eraill ag sy'n gwahaniaethu oddi wrthyt ti, ac y dymunych iddynt hwy fod tu ag attat ti, yr hwn wyt yn gwahaniaethu cymmaint oddi wrthynt hwy. Canys fe allai na elli di ddim bod yn sicrach o fod ar yr iawn nag y maent hwy.

Hefyd; heddyw mi a brofais ynnof duedd cryf i ddodi rhyw beth i mewn, mewn ffordd o leihâd i enw da rhagorol ag a roddid i berson ag oedd yn absennol, gan un ag oedd a golwg fawr arno. Gwir yw i mi allu llywodraethu fy hun fel yr attaliais fy nhafod. A hynny fydd dda; o blegid gwresogrwydd ei zêl ef ni fuasai'n goddef y llyfiant, (er fy mod yn meddwl ei fod mewn rhyw fefur yn gyfiawn) yr hyn a allasai godi dadl rhyngom ynghylch ei air da ef, fe allai ar goft yr eiddof fy hun; neu a fuasai bynnag pa un yn peri llawer o frydaniaeth ac ymryllon.— Ond mi a chwiliais gwedy'n am wreiddyn dirgel y cyfryw dueddiad, ac a gefais mai *cenfigen* oedd; yr hyn nid oeddwn i y pryd hynny ddim yn deimladwy o hono; ond fy ngwrthwynebwr yn ddiammedu a'i cyfrifasai i hyn. A phe cymmerasai ef y rhyddid i ddywedyd felly wrthyf, yr wyf yn ammeu a fuafwn i o dymmer y Philosophydd; yr hwn, wedi cael mewn gwirionedd ei niweidio, pan ofynwyd iddo os ydoedd yn ddig neu beidio, a atebodd, *Nag ydwyf; ond yr wyf yn ystyried pa un a ddylwn i beidio a bod felly.* Yr wy'n ofni na fuasai gennyf fi ddim cymmaint o dawelwch; ond y buafwn yn ei ffromddirmygu fel enllib gelwyddog a maleifus. Ond cenfigen yn sicr ydoedd, ac nid dim arall; o blegid yr

yr oedd y person a ganmolid yn rhagori arnafi mewn amryw ffyrdd. A'r peth a enwais i oedd ysgatfydd ei unig fyrdra ef; yr hwn ni allasai dim ond cenhigen, a'i llygad cyflym, ei gaffael allan. Gochel gan hynny y pechod yma rhagllaw.

“ Hefyd; heddyw mi a ryfeddais yn fawr weled ynnof fy hun arwyddion o bechod, oddiwrth ba un yr oeddwn yn wastad yn tybiaid fy hun yn fwyaf rhydd; a thu ag at ba un mewn eraill yr oeddwn yn wastad yn dangos y casineb mwyaf; sef *gybydd-dod*. Canys beth arall a allasai hwnnw fod ag a'm tueddodd i attal fy elusen oddi wrth fy nghydgreadur mewn eisiau, dan esgus nad oedd ef ddim ar bob cyfrif yn wrthddrych teilwng; neu i'w gyfrannu mor brin i arall, yr hwn a wyddwn ei fod felly, dan esgus o'm bod yn ddiweddar wedi myned i lawer o goft ar ucha achlysur arall? Ni allasai hyn darddu oddi wrth ddim arall ond egwyddor ddirgel o *gybydd-dod*; yr hyn er na's gwelais i ynnof fy hun o'r blaen, etto y mae'n debygol ddarfod i eraill ei weled. O mor anchwiliadwy yw dyfnderau a dichellion calon dyn! — Pe buasai fy ngelyn yn fy nghyhuddo i o ddiogi, hunan-fodhâd, neu falchder, ac eisiau amynedd, neu ormod o barodrwydd i ddigio am bob tramgwydd a chamwedd, e fuasai rhaid i'm calon fy hun gadarnhau 'r cwyn, a'm rhwymo i'm condemnio fy hun. Pe cyhuddiasai fi o anghariad, hunan-dyb a chyhuddgarwch, mi a feddylfwn ei fod yn tarddu oddi wrth yr un dymmer ynddo *ef ei hun*, gan mai ansynych y cefais ddim tebyg i hynny yn of fy hunan. Ond pe cyhuddasai fi o *gybydd-dod*, mi a'i cymmeraswn yn lle *enllib* cyflawn, ac a ddiystyraswn y cyhuddiad gyd â digllonedd a gorfoledd. Ac etto wedi'r cwbl, yr wyf yn dyall na buasai ond cyhuddiad rhy wir. — O! cyn galetted peth yw adnabod fy hun! — Y mae hon fel pob gwybodaeth arall, pa fwyaf a fo gennyf

gennyf o honi, mwyaf teimladwy a fyddaf o'm diffyg o honi."

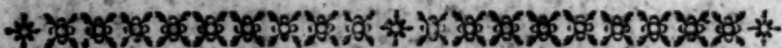
Anhawfdra Hunan-lywodraeth a hunan-feddiant a dardda oddi wrth anhawfdra Hunan-adnabyddiaeth trwyadl, yr hyn sy'n angenrheidiol i hynny. Hunan-adnabyddiaeth *trwyadl* meddaf, y fath ag a ofodwyd allan yn ei amrywiol ganghenau, (Rhan I.)

Canys megis ag y mae Hunan-lywodraeth yn amhosibl (a'i ystyried fel rhinwedd) lle bo Hunan-anwybodaeth yn aros, felly yr anhawfdra o hono a leihâ yn gyfatebol i'r modd ag y bo Hunan-adnabyddiaeth yn cynhyddu.

Fe all bod llawer, ysgatfydd, yn barod i gyfrif hyn yn beth anhygoel; a meddwl eu bod yn adnabod eu hanwydau a'u gwendidau llywodraethol yn ddigon da, ond etto yn ei brofi'n anhawdd iawn eu gwella hwynt. Ond holant y pwngc yma etto, ac fe allai y cânt weled, fod eu hanhawfdra yn tarddu naill ai oddi wrth eu *byrdra* mewn hunan-adnabyddiaeth (canys mewn perthynas i'r wybodaeth hon, megis gwybodaethau eraill y mae dynion yn barod iawn i dybiaid eu bod yn llawer mwy dysgedig nag y maent) neu ynte oddi wrth ei *hesgeulusdra* i ddodi mewn ymarfer y gradd hynny o Hunan-adnabyddiaeth fydd ganddynt. Hwyl a adwaenant eu ffael-ddau neillduol, ac etto ni wiliant yn erbyn y temtasiynau uniongyrch iddynt. A hwyl a fradychir yn fynych i'r temtasiynau uniongyrch y rhai a'i gorchfygant, o eisiau adnabod, neu wiliaid yn erbyn, y temtasiynau mwy *pellennig*, y rhai a'i tywysant hwyl i'r rhai mwy uniongyrch a pheryglus, y rhai a ellir yn briodol eu galw y-temtasiynau i demtasiynau; gwiliaid yn erbyn pa rai fydd ran angenrheidiol iawn o Hunan-adnabyddiaeth, a'r ffordd i gadw allan o berygl; yr hyn, yn ein stat amherffaith bresennol, yw'r ffordd orau i gadw rhag pechod.

Gwella yr hyn fydd feius, ac adeiladu yr hyn
fydd

sydd dda ynom, a ddylai fod ein calonnog ddymuniad ni, a diben mawr ein holl hunan-ymholiad. Ond os ni amcanwn ni at hyn, ni bydd ein holl ymgais ni ar ol Hunan-adnabyddiaeth ond ofer. Ie, oni cheisiwn ni hyn, ni ellir dim dywedyd ein bod ni'n ei galonnog ddymuno. "Canys yno y mae mwyaf o'r galon, lle y mae mwyaf o'r ewyllys; ac yno y mae mwyaf o'r ewyllys, lle y mae'r ymgais mwyaf; a lle y mae'r ymgais mwyaf, yno yn gyffredin y mae'r llwyddiant mwyaf. Ac felly rhaid i ymgais brofi gwirionedd ein dymuniad, a llwyddiant yn gyffredin a brawf wirionedd ein hymgais." Yr wyf yn meddwl, y gallwn ni yn ddiogel ddywedyd cymmaint a hyn heb briodoli gormod i allu yr ewyllys ddynol, gan ystyried ein bod yn weithredwyr moesol a rhydd, ac ystyried pa fath gymmorth effeithiol a gynnygir i'r sawl a'i ceisiant, i wneuthur eu hymroadau yn llwyddiannus os byddant yn wirioneddol. Yr hyn a arwain i'r bennod ganlynol.

PENNOD X.

Taer a mynych weddi y moddion mwya effeithiol i gyrraedd gwir Hunan-adnabyddiaeth.

YN OLAF, **Y** Moddion olaf i Hunan-adnabyddiaeth ag a enwaf fi yw, mynych a difrifol ymbiliau at Ffynnon y Goleuni a Thad ein byspriedod, ar iddo ef ein cynnorthwyo ni yn y matter pwysfawr yma, a rhoddi i ni wir adnabyddiaeth o honom ein hunain.

Yr wyf yn enwi hwn yn olaf, nid fel y lleiaf, ond i'r gwrthwyneb fel y mwyaf a'r gorau o bob moddion, i gyrraedd iawn a thrwyadl adnabyddiaeth o honom ein hunain; a'r ffordd i wneud yr holl

holl rai eraill yn effeithiol. Ac am hynny, er mai dyma 'r olaf ag a enwyd, y cyntaf ydyw ag a ddylai gael ei arferyd.

A fynnw'n ni adnabod ein hunain, rhaid i ni gyfrinach'u'n synych nid yn unig â ni'n hunain mewn myfyrdod, ond â Duw mewn gweddi. Gyd â'r ifelder yspryd mwyaf, gan attolwg ar Dad ein hysprydoedd i ddadguddio ein hunain i ni; *ynoleuni yr hwn y gwelwn oleuni*, lle nad oedd o'r blaen ddim ond tywyllwch; i ddysgu i ni ddyfnderau a dichellion ein calon. Canys heb ras a dylanwad ei lewychiadau a'i addysgiadau dwyfol ef, ein calonau, wedi 'n holl ofal a'n poen i'w hadnabod hwynt, yn ddiammeu a'n twyllant. A hunan-gariad a leinw'r deall felly â rhagfarn, fel y'n ceidw ni fyth mewn Hunan-anwybodaeth.

Y peth cyntaf sydd gennym i'w wueuthur mewn trefn i Hunan-adnabyddiaeth yw, sicrhau i ni'n hunain fod ein calonau *yn fwy eu twyll na dim*. A'r nesaf ydyw, cofio fod yr *ARGLWYDD yn chwilio'r calonau, ac yn profi'r arennau*, Jer. xvii. 9. hynny yw, ei fod ef (*Καρδιωτής*) *Chwiliwr yr holl galonnau* (1 Cron. xxviii. 9.) yn eu perffaith adnabod hwy, er mor dwyllodrus ydynt. Pa ystyr-iaeth, megis y mae 'n mynegi i ni yr annogaeth gryfaf i lasurio am wir adnabyddiaeth o honom ein hunain; felly y mae yn ein cyfarwyddo ni ar yr un pryd pa fodd i gaffael yr adnabyddiaeth yma; sef, trwy oftyngedig a thaer weddi atto ef, yr hwn yn *unig* sydd yn eu hadnabod, am ein dysgu ninnau i'w hadnabod. A hyn, trwy y ddyfodfa rydd ac agos sydd gan ei Yspryd sanctaidd ef at ein hysprydoedd ni, a ddichon efe ei wneud yn effeithiol mewn amryw ffyrdd; sef, trwy sefydlu ein meddyliau; trwy fywhau ein dealldwriaethau; symmud ein rhagfarnau (y rhai, fel drychau twyllodrus o flaen llygad y meddwl, a'i rhwystrant i weled pethau mewn go-
leuni

leuni uniawn a phriodol;) trwy farweiddio ein balchder; cryfhau ein galluoedd i amgyffred a myfyrio; a dirwasgu ar y meddwl ddwfn deimlad a gwybodaeth o'i wir happusrwydd a'i ddyledswydd; a deffroi felly yr enaid o'r hyder cnawdol a'r diosalwch hynny ynghylch ei ddaioni pennaf, i ba un y mae gormod o awydd at y byd yn barod i'w fradychu ef.

Heblaw hynny y mae gweddi yn fodd cymmwys iawn i gyrraedd *Hunan-adnabyddiaeth*, fel ag y mae gweithrediad y meddwl yn y ddefosiynol ymarferiad yma yn help mawr atp. O blegid nid yw'r meddwl byth mewn gwell hwyl, na phan y bo ynghylch yr astud a'r defosiynol gyflawniad o'r ddyledswydd hon. Y mae ganddo y pryd hynny yr amgyffrediaidau gorau am Dduw, y syniadau cywiraf am dano ei hun, y meddyliau unionaf am bethau daearol; a'r teimlad dyfna o'i wendid a'i waeledd ei hunan; ac yn ganlynol y mae yn y trefnid gorau âg all fod, i dderbyn gwir ac iawn adnabyddiaeth o hono ei hun.

Ac Oh! pe gallem ni yn wastadol synied am danom ein hunain yn y cyfryw fodd, neu pe bai ynom ni yn wastad dueddiad i synied am danom ein hunain yn y cyfryw fodd, ag y gwnawn rai prydiau yngwres ein defosiynau ger bron gorsedd gras, pa ryw gynnydd mawr a wnaem ni yn ebrwydd yn yr wybodaeth bwysfawr hon? Yr hyn a ddengys yn amlwg yr angenrheidrwydd o'r cyfryw ymarferiadau difrifol a gostyngedig o eiddo'r enaid, a pha ryw foddion cymmwys ydynt i gyrraedd gwir *Hunan-adnabyddiaeth*.

AC YN AWR, Ddarllenydd, pwy bynnag ydwyt yr hwn a gymmeraiſt y boen i ddarllain y traethawd hwn, beth bynnag yw dy amgylchiadau neu dy gyflwr yn y byd, beth bynnag yw dy gyrhaeddiad neu 'th ddeall, beth bynnag yw dy alwedigaethau a'th rwymedigaethau, beth bynnag yw dy dybiau a'th eg-

egwyddorion mynwefol, wrth ba sect neu blaid byn-
 nag yr ymlyni, gwybudd yn sicr fod yr hyn y buost
 yn ei ddarllain yn perthyn yn agos i ti; pa un a
 ystyriaist ti hynny ai peidio. O blegid y mae o'r
 un pwys i ti ag yw y diogelwch o'th heddwch a'th
 ddefnyddioldeb yn y byd hwn, a'th ddedwyddwch
 yn y nefaf; ac yn perthyn i'th holl fanteision fel
 dyn ac fel Cristion.——Fe allai i ti weled rhyw-
 beth o'th ddelw dy hun yn y drych a ddaliwyd o'th
 flaen. Ac a ei di ymaith, ac *anghofio* yn ebrwydd
pa fath ydwyf?——Fe allai i ti gyfarfod a rhai
 pethau ag nad wyt yn iawn yn eu deall neu yn eu
 darbod. Ond a gaiff hynny dynnu ymaith dy
 feddyliau di oddi wrth y pethau hynny ag yr ydwyf
 yn eu deall ac yn eu darbod, ac yn gweled yr ang-
 enrheidrwydd o honynt?——Os ni dderbyniaist
 ddim adeiladaeth; ddim lles oddi wrth yr hyn a
 ddarllenaist; darllain ef drosto etto. Y mae'r un
 meddwl, ti wyddost, yn fynych yn cael mwy o ar-
 graff ar ddyn ar un amser nag amser arall. Ac ni a
 dderbyniwn weithiau fwy o wybodaeth a budd oddi
 wrth yr ail ddarlleniad o lyfr na'r cyntaf. Ac yr
 wyf yn barod i obeithio y cei di ryw-beth yn hwn
 a'r a ddichon ddodi dy feddyliau ar waith, a'r hyn,
 trwy fendith Duw, a ddichon beri i ti ddal mwy o
 sylw ar dy galon a'th ymddygiad; ac yn ganlynol i
 hyn a'th wnelo di yn Cristion mwy sylweddol, dwys,
 doeth, a sefydlog.

Ond a wnewch chwi wedi'r cwbl, â'r llyfr hwn,
 a ddarllenasoch yn awr, megis y gwnaethoch â llaw-
 er pregeth a glywsfoc? Passio eich barn arno yn
 ol eich tybiau ffafrol a sefydledig; ei gondemnio
 neu ei gyfiawnhau ef, yn unig yn ol y bo'n cyttuno
 neu'n anghyttuno a *hwynt*; a'i ganmol neu ei feio,
 yn unig yn ol y bo'n cyd-daro neu heb gyd-daro
 â'ch *archwaeth* neillduol chwi; heb ystyried gwir
 bwys ac angenrheidrwydd y matter o hono wrtho ei
 hun?

hun ? Neu a foddheir chwi yn unig â'r difyrwrch
 a'r boddlonrwydd, a ddarfu i rai rhannau o hono ef
 o bosibl ei roddi i chwi; gan gydsynio a phwys y
 matter, ac uniondeb neu gymhwysder rhai o'r ystyr-
 iaethau a ddarllenasoch; ac yna gollwng y cwbl
 ymaith heb ddim gofal ym mhellach yn ei gylch ?
 ———Credwch; O ddarllenydd Crist'nogol, os
 dyma i gyd y lles a gewch chwi oddi wrtho, prin y
 talai ef i chwi gaethiwo eich hun cyhyd i'w ddar-
 llain. Efe a gynnygodd, a gywir gynnygodd, wneu-
 thur llawer rhagor o ddaioni i chwi; eich dwyn i
 well adnabyddiaeth o un ag yr amlygwch gariad
 neillduol atto, a'r hwn a ddichon fod y cyfaill gor-
 au, neu'r gelyn gwaethaf a feddoch yn y byd; a
 hwnnw yw *eich hunan*. ——— Fe a'i amcanwyd
 i'ch gwneuthur chwi 'n deimladwy, os mynnwch
 fyw a gweithredu mewn modd cyffon, naill ai fel
 dyn neu fel Cristion, fod yn rhaid i chwi *adnabod
 eich hunan* ? Ac i'ch perswadio chwi dan ddylan-
 wad yr annogaethau blaenorol, a thrwy help y cyf-
 arwyddiadau a rag-grybwyllwyd, i wneuthur *Hun-
 an-adnabyddiaeth* yn 'studi, a *Hunan-lywodraeth* yn
 waith mawr eich bywyd. Ym mha swriad yr Holl-
 alluog Dduw a'ch cadarnhâo chwi; ac ym mha
 waith mawr ei râs ef a'ch nertho, yn erbyn pob di-
 galondid a rhwystr yn ol llaw ! Gyd ag Ef yr wyf
 yn gadael y llwyddiant o'r cwbl; i'r hwn y byddo
 gogoniant a mawl yn dragywydd.

D I W E DD.

